

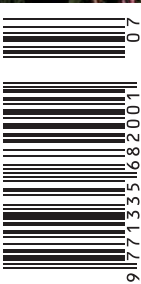
TATRY

4 | 2021 | cena 1,90 €, pre predplatiteľov 1,60 €

ISSN 1335-6928

Cez Priečné sedlo by mala viesť via ferrata

Zaistenú cestu medzi
Studenými dolinami plánujú
dokončiť už v auguste

Vráti sa TANAP k integrovanému modelu správy?

Na stole sú hneď dve novely zákona,
ktoré sľubujú zásadnú reformu
národných parkov

Kunka žltobruchá

(*Bombina variegata*)

Tichá hlasovým prejavom, nenápadná sfarbením.
Takto by sa dala charakterizovať jedna z najmenších
žiab žijúcich na Slovensku.

  Vladimír Michalec

Jej prostredím v letnom období sú malé kaluže, jazierka, rybníčky a vodné nádrže s teplejšou, plytkou, slnkom zohrievanou vodou. Tu si hľadá potravu, niekedy nečinne ponorená čaká na hmyz, ktorý spadne na vodnú hladinu, inokedy aktívne hľadá v blízkosti brehu okrem hmyzu aj vodné slimáky a červy. Cez deň zostáva prevažne skrytá a až k večeru začína byť aktívna. Počas párenia sa samičky ozývajú tichým uhkaním. Samičky môžu v priaznivom počasí naklásať vajíčka aj vo viacerých znáškach. Kladú ich jednotlivo, ale v malých zhlukoch, na vodné rastliny. Žubrienky končia vývoj koncom leta, kedy malé žabky aj dospie-

lé jedince odchádzajú zimovať do lesa do štrbín medzi skalami, zahrabané v zemi, alebo sa ukryjú pod napadané staré drevo.

Nenápadnosť kunky končí pri ohrození alebo napadnutí predátormi. Vtedy vystavuje svoje nápadné žltoškvrnité bruško. V najkrajnejšom prípade použije jedovatý sekret, vylúčený z hrboľatých bradavičiek rozmiestnených po celom tele.

Je to druh príbuzný kunke červenobruchej, tá však žije prevažne v nížinách. Kunka žltobruchá preferuje stredné a vyššie polohy, v Tatrách ju môžeme stretnúť až do nadmorskej výšky 1 200 metrov. ◀

Obsah

Viete, že...	2
Cez Priečné sedlo by mala viesť via ferrata	3
Turistické topánky v Zadných Meďodoloch a Javorovej doline sú opäť vítané	5
Vráti sa TANAP k integrovanému modelu správy?	7
Historia est Magistra Vitae	9
Tatranská Javorina je významným lesníckym miestom	11
Vyšla aj kniha	13
Javorinské knieža	14
Javorinské tajomstvo...	17
Prvá „naša“ osemtisícovka	20
Ivan Bohuš ml.: Na názvosloví Tatier ma fascinuje nielen jeho rozmanitosť	23
Ešte stále snehy na Gerlachu	25
Vodopády Tatier IV.	26
Prestrelka kvôli medveďom	28
„Posmrtný život“ kamzíkov	32
Prvá na Slovensku	34
Čo ukrýva drevo	35
Päť písmen na horolezeckom nebi sviety už 100 rokov	36
Krížovka	40
Fotohádanka	41

TATRY. Dvojmesačník o krásach tatranskej prírody, jej ochrane, starostlivosti o lesné ekosystémy, turistike, športe a cestovnom ruchu v TANAP-e. Vychádza od roku 1962. Ročník LX.

Vydavateľ: Štátne lesy TANAP-u, Tatranská Lomnica, www.lesytanap.sk

Adresa redakcie: Tatranská Lomnica 66, 059 60 Vysoké Tatry
tel.: +421 524 78 03 74

e-mail: redakcia.tatry@lesytanap.sk

Redakcia: Mgr. Martina Petránová,
Mgr. Jana Tomalová, DiS. art., Pavol Kráľ
tel.: +421 903 987 594, +421 945 448 602

Grafická úprava a tlač:

Tlačiareň Kežmarok GG, s.r.o., Priekopa 21,
060 01 Kežmarok

Celoročné predplatné vo výške 9,60 € v SR:

uhradíte na IBAN: SK6981800000007000086192
s uvedením SWIFT: SPSRSKBA

Predplatné v ČR:

MediaCall, s. r. o., Vídeňská 546/55,
639 00 Brno, tel.: +420 532 16 51 65,
e-mail: import@mediacall.cz
www.mediacall.cz

Redakčná rada: Ing. Ján Marhefka (predseda),
Ing. Zuzana Homolová, PhD., Ing. Peter Spitzkopf,
doc. Ing. Peter Fleischer, PhD., Ing. Miroslav Jurčo,
Ing. Ján Slivinský, Ing. Michal Jurčo, Pavol Kráľ,
Ing. Marián Šturcel

Nevyžiadané príspevky redakcia nevracia. Redakcia si vyhradzuje právo úpravy a skracovania materiálov, ako aj výberu titulok a medzitulok. Zaslaním príspevku autor súhlasí so spracovaním svojich osobných údajov, ktoré týmto poskytol redakcii. Názory autorov jednotlivých článkov sa nemusia zhodovať s oficiálnym stanoviskom vydavateľa. Prevzatie textových a grafických materiálov z časopisu je dovoľené len so súhlasom redakcie a pri rešpektovaní autorských práv. Redakčná uzávierka je dva týždne pred vydaním časopisu.

Dátum vydania: 21. 6. 2021

Evidenčné číslo: EV4596/12,
ISSN 1335-6828, IČO 319 669 77

 Titulná strana
Prírodná harmónia
Foto: Filip Hrebenda

Zadná strana
Vranovec štvorlistý (*Paris quadrifolia*)
Foto: Marcel Tobis

Viete, že...

 redakcia

Príkladom zastreleného bociana bieleho, ktorého začiatkom mája objavili v Pribyline, sa zaoberá aj polícia. Röntgen totiž odhalil, že v jeho tele sa nachádza minimálne päť brokov. Keďže ide o chránený druh, ktorého spoločenská hodnota je vyčíslená na 2 300 eur, ochranári zo Správy TANAP-u okamžite podali aj trestné oznámenie. Nebol to prvý prípad, podobným spôsobom vlni bociana niekto usmrtil v Liskovej pri Ružomberku.

Koncom apríla pre verejnosť otvorili vyhladkovú Vežu snov na Štrbskom Plese, ktorá už počas výstavby získala nielen prívlastok kontroverzná, ale i pozornosť Generálnej prokuratúry SR. Tá sa už pustila do preverovania zákonnosti kolaudácie stavby, ktorú ešte koncom roka 2019 prišiel do Tatier podporiť aj legendárny horelec Reinhold Messner, keďže v päťdesiatich metrov vysokej veži sa malo nachádzať aj múzeum patriace do celosvetovej siete Messner Mountain Heritage. Projekt sa však zmenil krátko pred jej dokončením. Priestor vyhradený muzeálnej expozícii investor pričlenil k prevádzke reštauračných služieb, avšak vo svojom vyhlásení uviedol, že náučný charakter objektu ostáva zachovaný, dokonca sa rozšíril o ďalšie moderné interaktívne vzdelávacie atrakcie.

Horolezca Petra Hámora v ceste za jeho snom zdolať Dhaulágiri (8 167 m) novou cestou severozápadným hrebeňom tentokrát zastavila lavína. Masa snehu zničila stan, ktorý mal aj so svojimi spolulezcami postavený vo výške takmer sedemtisíc metrov, všetkým trom sa síce podarilo vyhrabať, avšak rozhodli sa, že šťastie nebudú pokúšať a expedíciu aj kvôli nepriaznivej predpovedi počasia radšej ukončia.

Štvorica múzeí, ktoré spolu s Lesníckym skanzenom vo Vydrovskej doline zastrešuje ministerstvo pôdohospodárstva a rozvoja vidieka, podpísala v Tatranskej Lomnici symbolicky na Medzinárodný deň múzeí, ktorý pripadá na 18. mája, memorandum o vzájomnej spolupráci. Okrem posilnenia vnímania pozitívnej úlohy múzejníctva má tento krok prispieť aj k získaniu systematickej podpory vzdelávania, vedeckej činnosti i ďalších odborných aktivít rezortných múzeí. Pri tejto príležitosti si zástupcovia Štátnych lesov TANAP-u, ktoré sú prevádzkovateľom Múzea TANAP-u v Tatranskej Lomnici, prevzali zároveň

aj štatút tejto inštitúcie. Ten podrobne upravuje jej fungovanie a poslanie.

Tatranská minerálka sa môže pochváliť prestížnym svetovým ocenením. Za svoju kvalitu získala v roku 2020 GOLD AWARD Quality World ako jediná nízko-mineralizovaná voda na svete. Chuť smokoveckej kyselky, ktorá vraj môže aj za pomenovanie Smokovcov, poznali i na dvore Márie Terézie. Obchodovanie s ňou sa datuje do roku 1707, keď ju vraj začal rozvážať a predávať istý spišský kupec.

Do portfólia spoločnosti Tatry mountain resorts (TMR), ktorá je prevádzkovateľom najväčších tatranských horských stredísk na Slovensku, začiatkom mája pribudol rezort Muttereralm pri rakúskom Innsbrucku. Investície vo výške 3,25 milióna eur zdôvodnila akciovka jeho potenciálom na prepojenie so susediacim strediskom Axamer Lizum i ďalším ľadovcom a takisto eventuálnymi možnosťami v letných mesiacoch.

Vdruhý májový piatok otvorila po zimnej pauze svoje brány Expozícia tatranskej prírody v Tatranskej Lomnici, ktorá na ploche 3,2 hektára návštevníkom ponúka príležitosť obzrieť si zblízka viac ako 300 druhov bylín a drevín, počnúc rastlinstvom podhorských lúk cez lesný podrast až po vegetáciu alpskeho a subniválneho stupňa. Areál Štátne lesy TANAP-u tento rok doplnili aj o nové lavičky a domček pre hmyz, najmenších poteší drevená skulptúra mloka v nadživotnej veľkosti, ktorá sa vyníma pri jednom z jazierok. Prechádzku botanicou záhradou majú možnosť milovníci tatranskej flóry absolvovať každý deň až do 19. septembra.

Odkúpením 107 viac ako storočných jedlí v lokalite Kežmarské Žľaby sa Slovenský plynárenský priemysel v spolupráci so Správou TANAP-u rozhodol zabezpečiť stromom nielen dožitie v ich prirodzených podmienkach, ale zároveň aj upriamiť pozornosť na potrebu ochrany biodiverzity a stability i funkčnosti slovenských lesov.

Paradoxne v deň, keď minister životného prostredia Ján Budaj podpísal vyhlášku, ktorou envirorezort dostal vlka dravého medzi celoročne chránené živočchy, zahynula pod kolesami auta v Tatranskom národnom parku tento rok už druhá

šielma. Tentokrát šlo o približne šesťročného samca, ktorý zrejme už nejakú kolíziu prežil, keďže na prednej i zadnej nohe mal staršie zranenia.

Slovenská inšpekcia životného prostredia suložila jaloveckým urbánikom pokutu vo výške sedemtisíc eur za to, že v lete 2019 vybudovali približovacu lesnú cestu v Jaloveckej doline. Svoj krok odôvodnila tým, že lesné pozemky sú súčasťou územia Tatranského národného parku a Územia európskeho významu Tatry, kde platí tretí stupeň ochrany a je tu nebezpečenstvo ohrozenia chránených druhov hlucháňa hôrneho a tetra holniaka zničením biotopu, miesta rozmnožovania a odpočinku. Zároveň im nariadila dať územie do pôvodného stavu. Urbár sa voči rozhodnutiu inšpekcie odvolal. Tvrdí, že si splnil všetky náležitosti potrebné pre vybudovanie približovacej linky a vo svojich lesoch hospodári na základe platného a úradmi odsúhlaseného plánu starostlivosti o lesy.

Nedávne sté výročie úmrtia významného architekta Gedeona Majunkeho, ktorý projektoval množstvo pozoruhodných objektov vo Vysokých Tatrách, sa Tatranská galéria rozhodla pripomenúť si aj súťažou o najzaujímavejšiu fotografiu jeho stavieb. Ich zoznam spolu s pravidlami súťaže, ktorá potrvá až do konca septembra, nájdete na www.tatragaleria.sk.

Tatranská múzejná noc sa tento rok preklopila do online prostredia. Webstránka Štátnych lesov TANAP-u, ktoré sú organizátorom podujatia, návštevníkom ponúkla nielen dokumenty o prírode či virtuálnu prehliadku Múzea TANAP-u, ale aj koncert popradskej skupiny Rasdalmán, ktorý kapela odohrala pred jednou z diorám. Vlni sa pre pandémiu koronavírusu podujatie neuskutočnilo.

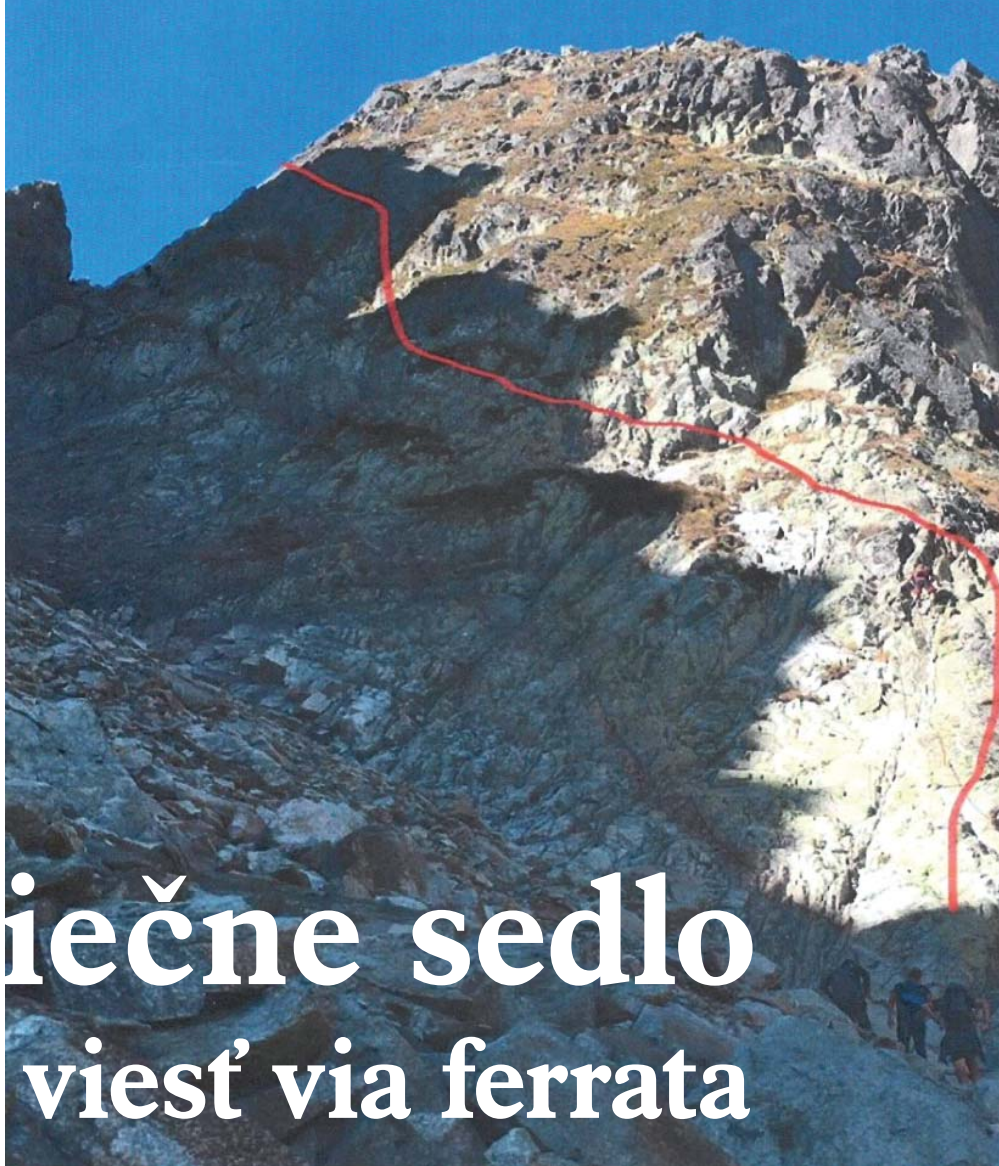
Uvoľnenie protipandemických opatrení prinieslo aj presun kultúrnych a spoločenských akcií z virtuálneho sveta späť do reality. Zelenú dostali i športové podujatia vrátane jubilejného, v poradí už 20. ročníka Memoriálu Juraja Petranského, ktorý je známy skôr ako Nosičská stovka. Trasu z Hrebenka na Zamkovského chatu so stokilovým nákladom na krošni najrýchlejšie zdolať Filip Zacher z Téryho chaty, ktorý prišiel do cieľa za 43 minút a 32 sekúnd. ◀

Do Vysokých Tatier prichádza po ôsmich rokoch snahy malý kúsok Álp – Taliani mu hovoria via ferrata, germánske národy zase Klettersteig. Zaistenú cestu ponad žltó značený turistický chodník medzi Studenými dolinami plánuje v auguste dokončiť Klub slovenských turistov (KST). „Jednosmerka“ prevedie nadšencov železných ciest od Téryho k Zbojníckej chate.

👤 Jana Tomalová

📷 archív KST

Cez Priechne sedlo by mala viesť via ferrata

Situačný priebeh zaistej cesty vybudovanej spôsobom „via ferrata“ z Malej Studenej doliny do Priechneho sedla. Zdroj: Klub slovenských turistov

Prvú zaistenú cestu vôbec vybudovali v Rakúsku v roku 1843, viedla na bezmála trojtisícovku Hoher Dachstein. Nasledovali trasy na Grossglockner, nemecký Zugspitze či niekoľko vrcholov v Taliansku. Rozmachu sa ferraty dočkali počas prvej svetovej vojny v talianskych Dolomitoch, keď slúžili vojakom na bezpečný postup v exponovaných terénoch. Ostatné štyri dekády zažívajú zaistené cesty stále viac popularity zo strany turistov, respektíve lezcov, ak máme použiť správnu terminológiu, hoci horolezectvo nemožno s pohybom po ferratách celkom porovnávať. Na zaistej ceste sprevádzajú turistov ocelové laná, chyty, stúpacie železá, rebríky či lanové mostíky. Okrem týchto „pomocníkov“ je neoddeliteľnou súčasťou bezpečného prechodu aj prilba, sedací úväz a ferratový set, ktorý chráni pred neželaným pádom. Už od augusta by si mohli návštevníci Tatranského národného parku svoje batohy priťažiť vybavením na „železnú cestu“ a okúsiť aj prvú vysokotatranskú ferratu.

Leto v čulom pracovnom ruchu

Vo februári padlo na okresnom úrade v Prešove definitívne áno pre vybudova-

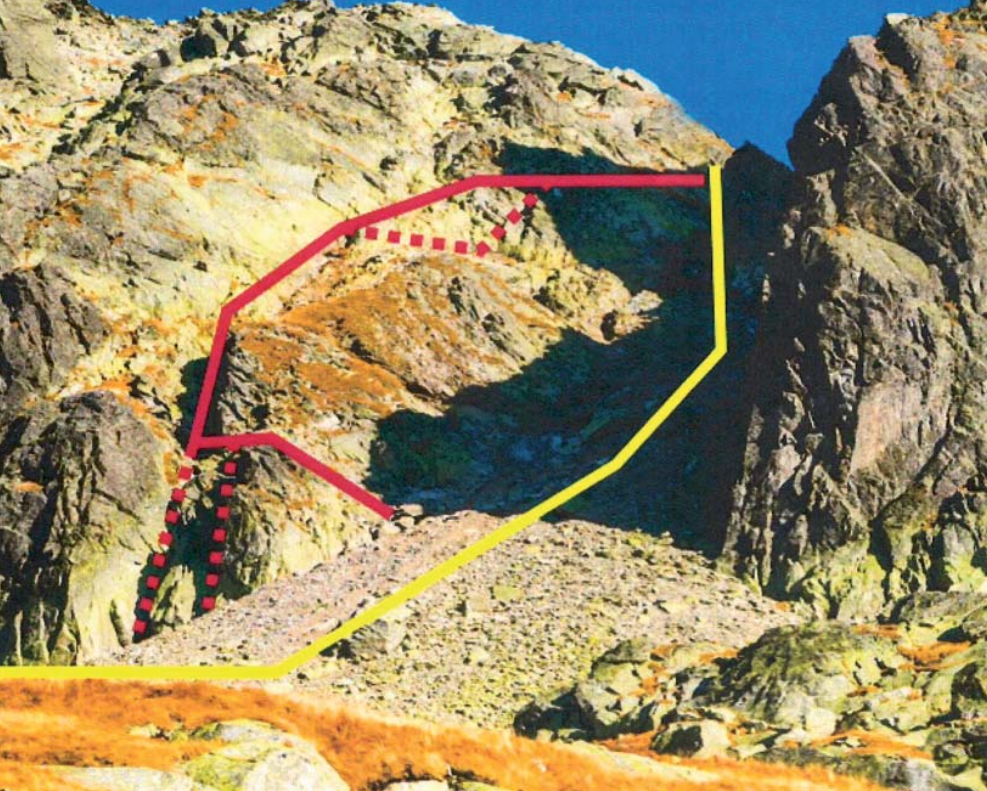
nie a vyznačenie zhruba 450 metrov dlhého chodníka via ferrata v Národnej prírodnej rezervácii Studené doliny s piatym stupňom ochrany s tým, že:

- zaistená cesta bude len jednosmerná v smere z Malej Studenej doliny do Priechneho sedla s prevýšením 150 metrov a z Priechneho sedla do Veľkej Studenej doliny s prevýšením 80 metrov;
- v smere od Téryho chaty povedie ferrata v sedle paralelne s turistickým chodníkom z pravej strany. K Zbojníckej chate bude ferrata sklesávať naľavo od chodníka, v spodnej časti však už nebude pokračovať žlabom, ale po skale;
- návštevníci TANAP-u budú môcť zaistenú cestu využívať v období od 15. júna do 31. októbra, tak ako aj ostatné chodníky vo vysokohorskom teréne;
- KST by mal začať s prácami ešte v júni, ferrata bude mať „premiéru“ pravdepodobne v auguste;
- na tatranskej žule v Priechnom sedle pribudne 230 kramlí a zhruba 130 koncových a priebežných bodov;
- potrebný materiál pomôže vyniesť jedným letom vrtuľník, zvyšný odpad znesú pešo.

Na ferratu si radšej pribalte set

Kto sa už pripravuje na adrenalínový prechod po tatranskej žule v Priechnom sedle, bude zrejme sklamaný. Zaistej ceste chýbajú „vzdušné prvky“, jej cieľom je skôr odľahčiť „premávku“ v turistami zahustenej lokalite, než ponúknuť dávku vzrušenia. KST argumentoval v žiadosti o vybudovanie ferraty zvýšením bezpečnosti, zaistená cesta však pre turistov môže znamenať dvojsečnú zbraň. Ferratový set totiž v Priechnom sedle povinný nebude, horským záchranárom robí vrásky i trasovanie cesty ponad súčasný turistický chodník. Zodpovednosť leží v prvom rade na pleciah ľudí. „Dáme tabuľky z jednej a druhej strany ferraty s informáciou o jednosmernosti chodníkov, aby sa ľudia nezrážali. Ak to budú rešpektovať a nestrtnú sa v exponovanom teréne, kde sa budú musieť obkračovať, nepredpokladám, že by tam bol nejaký problém,“ hovorí predseda KST Peter Dragúň.

Positíva, ale aj negatíva navrhovaného riešenia ferraty v Priechnom sedle vidí riaditeľ Horskej záchrannej služby (HZS) Jozef Janiga. „K plusom treba určite povedať to, že sa zníži počet ľudí

Situačný priebeh zaistenej cesty vybudovanej spôsobom „via ferrata“ z Priečného sedla do Veľkej Studenej doliny. Zdroj: Klub slovenských turistov

na existujúcej trase. Touto trasou sa dosiahne väčší rozptyl ľudí, čo má určite kladný vplyv na bezpečnosť. Na jednej reťazi by sa mala pohybovať len jedna osoba, napriek tomu to bolo často aj niekoľko ľudí. Druhá vec je vyhýbanie sa na trase, keď rýchlejší turisti predbehli pomalších, naozaj riešenie druhou trasou je dobré riešenie. Čo sa týka spomínanej ferraty, má to aj určité riziká. Prvým je trasovanie ponad jestvujúci chodník. To znamená, že môže dôjsť k ohrozeniu ľudí na dolnej trase kameňmi, spadnúť môže aj ruksak a následne ľudí trafiť, poraniť, alebo aj strhnúť,“ konkretizuje Janiga. Hoci ferratový set nebude na zaistenej ceste povinný, riaditeľ HZS predsa len odporúča „pešiakom“ bez istenia využívať pôvodný turistický chodník. „Retiazka je na ruky pohodlnejšia ako ocelové lano. Ak tam prídu ľudia, ktorí nemajú potrebný výstroj a výzbroj a nemajú ani skúsenosti, môže dôjsť k zápche, kolízii a nechcenému pádu. Na reťazi sa ruka lepšie udrží než na hladkom ocelovom lane. To má v prípade pádu obrovskú nosnosť, ale pre človeka bez istenia sú lepšie reťaze,“ dodáva Janiga.

Hoci úradníci už ferrate dali zelenú, nad Priečnym sedlom sa stále vznáša zopár otázok. Štátne lesy TANAP-u vydali ako správca územia a siete turistických chodníkov súhlasné stanovisko na vybudovanie zaistenej cesty. Podmienili ho však doriešením následnej starostlivosti o ferratu. „Dopredu sa má vyriešiť, či trasa bude značená a zahrnutá do siete chodníkov v kompetencii Štátnych lesov TANAP-u. My sa totiž o ferraty nestaráme, nie sme vybavení na to, aby sme sa

dokázali postarať o bezpečnosť. Otázka teda je, kto sa bude o cestu pravidelne starať,“ konštatuje Peter Spitzkopf ml., vedúci Odboru prác celospoločenského významu Štátnych lesov TANAP-u. Podľa Dragúňa prevezme patronát nad ferratou KST, ak tak neurobia Štátne lesy TANAP-u. Stále však nie je jasné, kto bude niesť zodpovednosť za úraz spôsobený nedisciplinovaným turistom, ktorý nebude mať odporúčaný set, ale aj za neohodu turistu so setom.

Ferrata sa „nerodila“ jednoducho

Rozhodnutie o prvej zaistenej ceste vo Vysokých Tatrách sa rodilo osem rokov. S prvým zámerom prišla v roku

2013 tatranská samospráva v spolupráci s oblastnou organizáciou cestovného ruchu. Zabezpečený chodník mal spojiť dve značkové trasy medzi Priečnym sedlom a Sedielkom a prechádzať aj cez vrchol Širokej veže. Alternatíva trasovania hovorila i o ceste zo sedla Prielom na Východnú Vysokú. Zámer Tatrancov však nakoniec nevyšiel.

Od roku 2016 usiluje o zaistenú cestu vo Vysokých Tatrách KST. Po konzultácii s horolezcami organizácia predložila pred piatimi rokmi ako vhodnú lokalitu Huncovský štít, Správa TANAP-u ju však neodobrila. O rok neskôr KST navrhol trasu od Vodopádu Skok na Predné Solisko, ochranári dali projektu predbežný súhlas. Po zoologickom prieskume však musela dostať prednosť príroda pred turistami. „Zistilo sa, že v trase je hniezdisko sokola myšiara. Neďaleko bolo zimovisko medveďa a zaistená cesta by pretínala aj migračné trasy svišta vrchovského tatranského. Musela by sa vyrúbať časť kosodreviny a spevňovať sutina. Z toho dôvodu sme to vyhodnotili ako dosť podstatný negatívny vplyv do predmetu ochrany Tatranského národného parku, a preto sme radi, že sa navrhla alternatíva v Priečnom sedle,“ vysvetľuje riaditeľ Správy TANAP-u Pavol Majko.

Medzičasom však KST požiadal a následne aj získal grant v rámci cezhraničného projektu s poľskou stranou. Dotácia bola naviazaná okrem iného na vybudovanie ferraty vo Vysokých Tatrách. Nesúhlas ochranárov so zaistenou cestou od Vodopádu Skok na Predné Solisko zamiešal karty s grantom. KST preto hľadalo inú alternatívu, aby naplnili cieľ schváleného projektu. Po niekoľkých

Zaistené cesty na Slovensku

Ferrata HZS v Tatranskej Kotline – najstaršia zaistená cesta na Slovensku v kameňolome na severe tatranskej osady. Za zhruba 15 minút prejdete 120-metrovú cestu s obtiažnosťou C;

Ferrata HZS Martinské hole v Malej Fatre – stredne ťažká ferrata sa začína na Stráňach (500 m n. m.), po 4,8 kilometroch s prevýšením 770 metrov končí na Martinských holiach (940 m n. m.);

Ferrata HZS Slovenský raj – podľa Schallovej stupnice obtiažnosti dosahuje cesta obtiažnosť C – ťažká. V rokline Kysel po desiatkach rokov uzávery natiáhli v roku 2016 spolu 380 metrov ocelového lana a 420 stúpačiek, neskôr upravili aj spodnú časť rokliny zabezpečovacími prvkami;

Ferraty na Skalke v Kremnických vrchoch – na lezenie majú turisti spolu päť trás: Jánošíková diera, Zostupovka, Trubačova veža, Komín a Výzva s obtiažnosťou od A/B po extrémne ťažkú ferratu E;

Ferrata Dve veže – ferratový park s viacerými športovými cestami s prevýšením od 20 do 70 metrov a obtiažnosťou od B po C/D. Nájdete ho pod Liptovskými Revúcami v Národnom parku Veľká Fatra.

ďalších možnostiach nakoniec „malé Taliansko“ pribudne nad a popri súčasnom turistickom chodníku v Priečnom sedle. „Malo to byť vzdušné, malo to byť adrenalínové, mal tam byť mostík, ktorý tiež patrí k ferratám. Obtiažnosť sme predpokladali maximálne do C. Chceli sme pre našich turistov pripraviť zážitok, za ktorým teraz musia cestovať do zahraničia. Nepodarilo sa. Ďakujeme aspoň za Priečne sedlo,“ dopĺňa predseda KST.

Nezabúdajme na turistickú filozofiu

Patria, či nepatria do Tatier zaistené cesty? Koľko priestoru dostane tradícia a koľko atrakcie a novinky v našich veľhorách? Na jednej strane stoja tí, ktorí by na základe historického kontextu alpské zaistené cesty v Tatrách radšej nevideli. „Ťahať do týchto malých hôr na Slovensko niečo násilne, to nie je správne. Pritom nikde v Európe nemajú na takom malom priestore také množstvo turistických chodníkov vo vysokohorskom prostredí, ako majú Tatry. Prírodu by sme si mali chrániť a nie stále stavať niečo nové,“ tvrdí dlhoročný horský vodca a záchranár Pavel Rajtar. Na druhej strane názorového spektra sú tí, podľa ktorých je zaistená cesta pre Tatry prínosom, hoci nezapadá do ich historického kontextu. „V minulosti sme tu nemali ani autá. A neviem, či by sme povedali, že keďže u nás autá nikdy nechodili, tak si ich tu nepustíme. Ľudia si žiadajú tento druh, vznikajú nové športy, toto je ďalšia možnosť, ktorou vieme ľudí trochu rozhábať. Nám ide hlavne o to, aby sa človek pohyboval. To, čo vedia ponúknuť Tatry, to nevie u nás žiadne iné horstvo. To prevýšenie, krásne výhľady, to sa jednoducho nedá, na to sú Tatry, na normálnu ferratu,“ je presvedčený Dragúň.

Ak už však podľa Rajtara preberáme z Álp „fyzično“, mali by sme prebrať aj filozofiu. Poznať, ako ferraty vznikli a ako sa po nich „turistuje“. Pre návštevníkov národného parku má aj pár rád. „Po prvé, aby si užívali hôr na kvalitných chodníkoch v Tatrách, ktoré idú cez hrebene. A ak sa vyberú na zaistené cesty, nech sa naučia horám a prírode rozumieť a nech si vyberajú primerané trasy pre ich technické a fyzické schopnosti. A nech sa neradia na Facebooku, ale nech sa pýtajú v infocentrách,“ odporúča Rajtar. Nuž a do tretice, nech si turisti vyberajú skúsených partnerov, ktorí rozumejú horám. „To, že ja mám úväz a dve smyčky s karabinou, to mi život nezachráni,“ uzatvára skúsený vodca a dlhoročný horský záchranár. ◀

Obľúbené lokality v oblasti Tatranskej Javoriny vlni správca územia uzavrel kvôli vyschnutým stromom, ktoré mohli ohroziť bezpečnosť ľudí. Po skončení sezónnej uzávery v polovici júna si môžu turisti preveriť kondíciu aj v týchto úsekoch, rovnako ako na všetkých značených chodníkoch do vysokohorských sediel a na tatranské štíty. Pozreli sme sa, aké novinky čakajú milovníkov Tatier počas rozbiehajúcej sa letnej turistickej sezóny.

📍 Jana Tomalová   📷 Ján Slivinský, Juraj Majerčák a Pavol Gáborík

Turistické topánky

v Zadných Meďodoloch a Javorovej doline

sú opäť vítané

Štátne lesy TANAP-u spravujú takmer osemsto kilometrov turistických trás na území Vysokých, Belianskych a Západných Tatier, ako aj v oblasti Pienin a Spišskej Magury. Väčšinu z nich si turisti môžu prejsť v každom ročnom období, no na zhruba 300 kilometrov chodníkov sa vzťahuje od 1. novembra do 14. júna sezónna uzávera, počas ktorej si vysokohorské prostredie od ľudí oddýchne. Nemenej závažný dôvod štyridsaťročného opatrenia je i bezpečnosť návštevníkov národného parku.

Čisté hory bez zranení

Vlni koncom júna nechali Štátne lesy TANAP-u uzavrieť zeleno značený turistický chodník, ktorý vedie Zadnou Javorovou dolinou do sedla Sedielko. O necelé dva týždne stihol podobný osud aj modro značený chodník zo Zadných Meďodolov až do Kopského sedla, problematický bol najmä úsek v tiesňave Bránka. Oba prípady mali spoločného menovateľa – suché alebo zelené vetrom poškodené stromy, ktoré mohli ohroziť životy návštevníkov. Štátne lesy TANAP-u ich plánovali spáliť, ochranári zo Správy TANAP-u však odporučili počkať minimálne do začiatku septembra, kým sa skončí hniezdne obdobie vtáctva. Napriek tomu, že turistická verejnosť reagovala pobúrenie, správca chodníkov nemal inú možnosť, ako v záujme ochrany návštevníkov obľúbené doliny pár týždňov po začiatku sezóny uzavrieť. „Dôkazom, že sme urobili správne rozhodnutie, bola situácia, keď počas akcie Čisté hory vo veľkom vetre popadali suché stromy na turistické chodníky. Keďže

sme doliny uzavreli, pravdepodobne sme predišli nešťastiu,“ vraví vedúci ochranného obvodu Štátnych lesov TANAP-u Tatranská Javorina Ján Slivinský. Dnes sú už chodníky pripravené, ohrozujúce stromy spilené a na turistov čaká aj vylepšená náučná trasa smerom na Zadné Meďodoly. „Informačné tabule máme inštalované na veľkých balvanoch a olemované dreveným rámom. Na ich stave sa ale podpísal zub času i rozsiahla povodeň v roku 2018. Vlni sme vymenili všetky tabule s rámmi a obnovili sme aj poškodené altánky, veríme, že turisti budú spokojní,“ dodáva Slivinský. Lesníci mali plné ruky práce aj s opravami povodňami poškodených častí chodníkov, mostov, oporných múrov a ochranných izbíc v Bielovodskej, Javorovej doline a Zadných Meďodoloch.

S prácami plánujú začať v lete

Už v ostatnom čísle časopisu TATRY ste si v rubrike Viete, že... mohli prečítať informáciu o plánovanej rekonštrukcii cesty v Prielome Dunajca. Takmer osemkilometrová lesná cesta, ktorá sa vinie popri hraničnej rieke Dunajec, slúži „pešiakom“, cyklistom a v zime i bežeckým lyžiarom. V rámci projektu z európskych fondov za približne 1,1 milióna eur sa dočkajú opravy i oporné múry a do rozpočtu sa zmestilo aj 22 zrubových lavičiek, deväť prístreškov a rovnaký počet informačných tabúľ. Investícia má pomôcť zvýšiť atraktivitu slovensko-poľského pohraničia v Pieninách. Za poľskú stranu sú partnermi projektu mesto a gmina Szczawnica, druhú stranu Dunajca reprezentuje obec

Lesnica a Štátne lesy TANAP-u. Pracovný ruch by sa mal rozprúdiť počas leta. Pracovníkov na ochrannom obvode Červený Kláštor v sezóne neminie ani obmena turistického značenia. „Prechádzame z klasického značenia Klubu slovenských turistov na tatranský systém, teda rovný drevený stĺpik, na ktorom bude smerovník so žltým podkladom a červenou šindľovou strieškou s označením PIENAP. V mnohých prípadoch máme značky umiestnené na stromoch, čo ja z duše nemám rád. Dúfam, že aj toto dáme do poriadku,“ hovorí vedúci ochranného obvodu Pavol Fabian.

Kolotoč dláždenia a opráv

Turisti sa v letnej sezóne prejdú po zrekonštruovaných mostoch na magistrale vedúcej z Monkovej doliny do Kopského sedla či v Kôprovej doline v lokalitách Garajovo a pod Grúnikom. Obnovy sa dočkali aj časti turistických chodníkov od Sliezskeho domu na Poľský hrebeň či z Kôprovského sedla na Kôprovský štít. Novú krytinu dostanú prístrešky v Tichej a Kôprovej doline i na Troch studničkách. Pred sezónou sa podarilo opraviť stôl a lavičky v prístrešku v Tichej doline v Oraviciach. Nový prístrešok pribudol na magistrale nad Zubercom v lokalite Štefkovka a nezabudlo sa ani na osvieženie návštevníkov – v Bobroveckej doline na modrej značke čaká na unavených turistov obnovená studnička. Okrem toho v Látanej doline v Západných Tatrách lesníci pred Partizánskym cintorínom osadili informačnú tabuľu s vysvetlením autentických udalostí.

Ešte počas sezóny pracovníci Štátnych lesov TANAP-u vydláždia úseky chodníkov zo Skalnatého plesa na Malú Svišťovku či od Chaty pri Zelenom plese smerom na Veľkú Svišťovku. Oravci opravujú niektoré lavičky, v Juráňovej doline urobujú prístrešok a vydláždia kritické úseky, aby sa turistom v nepriaznivejšom počasi na klzkých kameňoch nešmykalo.

V Západných Tatrách je behom na dlhé trate príprava turistických chodníkov. „Od roku 1987 sme už súčasťou vlastného územia Tatranského národného parku a v roku 1991 prešlo pod vtedajšiu Správu TANAP-u aj lesníctvo. Obdobie 70. a 80. rokov, keď sa v Tatrách najviac dláždilo, sa teraz po troške snažíme dobiehať a každoročne pokračujeme v najfrekventovanejších oblastiach podľa finančných možností. V tejto myšlienke sa snažíme čo najlepšie dotiahnuť Roháčske plesá,“ vysvetľuje vedúci ochranného obvodu Zverovka Juraj Majerčák. Ani tento rok nemíňa pracovníkov na Orave oprava pútačov, ktoré v Západných Tatrách často likvidujú lavíny.

Do batohu si treba pribaliť aj opatrnosť

Turisti by mali byť ostražití v niektorých úsekoch žltou značeného turistického chodníka z Tatranskej Lesnej k Vodopádom Studeného potoka. Pred tromi rokmi zapracovali v okolí Hrebenka rozsiahle povodne a na dva mesiace „zabezpečili“ pre túto lokalitu stopku. Hoci sa Štátnym lesom TANAP-u podarilo chodník sprístupniť, niektoré jeho časti opäť robia lesníkom vrásky. Je možné, že konečným riešením bude až pretrasovanie.

Pracovníci ochranných obvodov sa na území TANAP-u a PIENAP-u starajú aj o prerezávanie kosodreviny na turistických chodníkoch, čistenie odrážok či vykášanie trávy. Pod patronátom lesníkov z ochranného obvodu Vyšné Hágy je i Symbolický cintorín pod Ostrvou. V neposlednom rade pracovníci zo Strediska terénnych služieb Štátnych lesov TANAP-u každoročne preznačia jednu z farieb v sieti turistických chodníkov, tento rok prichádza na rad žltá.

Lesníci ešte pred letnou turistickou sezónou opravili prístrešky, mostíky aj smerovníky. Pribudla i nová tabuľa pri Partizánskom cintoríne v Látanej doline.

Náučný chodník v Zadných Meďodoloch oživil nové infotabule.

Vráti sa TANAP k integrovanému modelu správy?

Myšlienka integrovaného modelu správy Tatranského národného parku opäť nabrala na intenzite. Už vlani s ňou vyrukoval šéf envirorezortu, ktorému drukovali enviroaktivisti, teraz sa k nim pridali i viacerí koalíční poslanci a prišli hneď s dvoma návrhmi na novelizáciu zákona o ochrane prírody. Jeden z nich počíta aj so zlúčením dvoch štátnych organizácií, ktoré dnes majú rozhodujúce slovo pri spravovaní najstaršieho slovenského národného parku.

  Martina Petránová

Svetový deň životného prostredia, ktorý pripadá na 5. júna, si vybral minister životného prostredia Ján Budaj na to, aby spoločne s niekoľkými poslancami Národnej rady SR predstavil aj zákon, ktorý má zmeniť riadenie národných parkov s cieľom zlepšiť situáciu v chránených oblastiach. „Ak sa Národná rada SR rozhodne pre tento historický krok, tak po 73 rokoch od formálneho vyhlásenia nášho prvého národného parku bude mať Slovensko skutočné národné parky, ktoré budú spravovať a chrániť prírodné bohatstvo,“ vyhlásil Budaj. Ich transformácia by mala podľa jeho slov prebehnúť k 1. januáru budúceho roka. Novela zákona o ochrane prírody má priniesť presun správy štátnych pozemkov, ako aj ostatného nehnuteľného majetku štátu v národných parkoch pod Štátnu ochranu prírody SR. Štátne lesy TANAP-u spolu s Lesopoločným podnikom majetkom Ulič by mali prejsť spod gescie ministerstva pôdohospodárstva pod krídla envirorezortu.

Toto opatrenie by podľa ministerstva malo výrazne urýchliť zonáciu národných parkov, ktoré sa pre spory medzi vlastníckymi lesov vlečú už desaťročia, a takisto ukončiť aj kompetenčné vojny, pre ktoré vraj dochádza v národných parkoch k úpadku ochrany ich prírodných hodnôt a súčasne aj sociálno-ekonomického rozvoja. „Slovensko má jedinečné prírodné bohatstvo ukryté v deviatich národných parkoch, ako aj v ďalších chránených územiach. Na takýchto územiach nie je nikde na svete prioritou biznis developerov, ani hospodárske výsledky štátu pri predaji dreva,“ povedal Budaj ešte v máji, keď pri príležitosti Európskeho dňa národných parkov jeho rezort posúval návrh novely do predbežného pripomienkového konania. Okrem zlepšenia ochrany si od transformácie národných parkov ministerstvo sľubuje aj rast tzv. mäkkého turiz-

mu, ktorý by mal priniesť i viac pracovných miest v sektore služieb spolu s celkovým ekonomickým a sociálnym povznesením týchto regiónov.

Agrorezort je proti

Agrorezort presun lesov v národných parkoch pod ministerstvo životného prostredia kategoricky odmietol. Prekáža mu členenie lesov na chránené a ostatné, pretože všetky sú podľa neho hodné mimoriadnej ochrany. „Ministerstvo životného prostredia znova pri riešení zásadných problémov obchádza odbornú diskusiu, spoluprácu a bežný legislatívny proces,“ konštatoval agrorezort vo svojom vyhlásení. Zároveň pripomenul, že v súčasnosti pracuje na tom, aby sa nielen v národných parkoch, ale aj vo väčšine ostatných lesov na Slovensku hospodárilo prírode blízkym spôsobom. Podľa agrorezortu sa už vláda vo svojom programovom vyhlásení zaviazala prehodnotiť systém správy pozemkov vo vlastníctve štátu v chránených územiach s primárnym cieľom zabezpečenia integrovanej správy územia, pričom základom by malo byť vypracovanie jednotného zákona o lesoch a ochrane prírody, ktorý odstráni súčasné rozpory. „Prehodnotenie sa však musí nutne realizovať až na základe ucelenej analýzy efektivity, ekonomických, sociálnych a environmentálnych dopadov na vidiecky región. Všetky sporné otázky sa musia posudzovať spoločným expertnými skupinami lesníkov, ochranárov, krajinárov i ekonómov. Tak výrazné zásahy do života občanov nemôžu byť robené úradníkmi od stola alebo aktivistami, ktorí za krajinu nenesú žiadnu zodpovednosť a často nepozerajú na živobytie obyčajných ľudí mimo nášho hlavného mesta,“ zdôraznilo ministerstvo pôdohospodárstva vo svojom stanovisku. Agrorezort je presvedčený, že

prechod správy štátnych pozemkov pod organizácie ochrany prírody vytvára z týchto organizácií „neobmedzených pánov“. Platia totiž pre ne výnimky z ustanovení zákona o ochrane prírody na rozdiel od iných vlastníkov či správcov chránených území.

Nebol jediný

Len pár dní predtým, ako prišla skupina osemnástich poslancov Národnej rady SR s návrhom novely zákona o ochrane prírody, vyrukoval s vlastnou verziou zákona aj Miroslav Kollár. Jeho návrh sa sústredil výlučne na Tatranský národný park, zámerom novely je zlúčiť Štátne lesy TANAP-u, ktoré sú správcom štátnych pozemkov na území najstaršieho národného parku na Slovensku, so Štátnou ochranou prírody SR, do gescie ktorej patrí aj Správa TANAP-u. Dôvodom zlúčenia organizácií má byť pretrvávajúci kompetenčný spor, ktorý podľa Kollára spôsobuje problémy v riadení a správe územia. „Dôsledkom týchto problémov je nedostatočná ochrana nášho najvýznamnejšieho prírodného dedičstva, ale aj neúčelné využitie štátnych pozemkov, majetku a infraštruktúry vo vlastníctve štátu, vrátane Výskumnej stanice a Múzea TANAP-u, botanickej záhrady a ďalšieho majetku v správe Štátnych lesov TANAP-u,“ píše sa v dôvodovej správe. Štátne pozemky a majetok vo vlastníctve štátu by mali na území národného parku slúžiť prioritne záujmom ochrany prírody, avšak podľa Kollára Štátnym lesom TANAP-u ide v prvom rade o hospodárske záujmy. V praxi by mala novela priniesť ich zrušenie a ich právnym nástupcom by sa od 1. januára 2022 mala stať Štátna ochrana prírody SR. Tým pádom na ňu prejde aj správa štátnych pozemkov, o ktoré sa dnes starajú Štátne lesy TANAP-u. Tento krok má zaručiť nielen lepšiu ochranu územia či využitie majetku štátu a infraštruktúry v súlade s cieľmi národného parku, ale aj lepšie financovanie ochrany prírody, pretože – ako sa uvádza v dôvodovej správe – správa pozemkov a majetku uľahčí čerpanie fondov pre projekty rozvoja, zvýši príjmy z prenájmov pozemkov a infraštruktúry, umožní ďalšie príjmy z vlastnej činnosti organizácie.

Pilotný projekt

Kollára a jeho spolustraníkov však envirorezort predbehol vyhlásením, že pripravujú legislatívu na prechod všetkých území s tretím a vyšším stupňom ochrany

pod ministerstvo životného prostredia. V tejto súvislosti si neodpustili poznámku, že „budajovci“ tým zrejme chceli naznačiť, že ich iniciatíva je zbytočná a opakuje sa scenár, ktorý je tu už tridsať rokov. Ministerstvo sľubuje – a nakoniec sľuby nespĺní. Práve preto sa vo svojom návrhu zákona zamerali len na Tatranský národný park, kde si presun správy pozemkov nevyžaduje komplikovanú delimitáciu majetkov z Lesov SR, tak ako by to bolo v prípade ostatných národných parkov. Tatro by sa tak stali pilotným územím, ktoré by spustilo reformu ochrany prírody na celom Slovensku.

Odmietajú byť pokusným králikom

„Je iluzórne, ba až naivné, ak si niekto myslí, že presunom správy štátnych pozemkov z jedného rezortu pod druhý sa ako šmahom čarovného prútika vyriešia všetky problémy a tento krok automaticky prinesie integrovanú a predovšetkým funkčnú ochranu tohto vzácného územia. Je evidentné, že z Tatranského národného parku sa zase má stať pokusný králik, no tí, ktorí prišli s týmto nápadom, by si mali uvedomiť aj to, že v prípade Tatranského národného parku je až polovica jeho územia v rukách neštátnych vlastníkov,“ reagoval na snahu vyriešiť kompetenčné spory vytvorením jednej organizácie Ján Marhefka, riaditeľ Štátnych lesov TANAP-u. Podľa neho ochrana prírody nie je ešte pripravená prevziať správu územia v národných parkoch. „Ako sa môžeme presvedčať, doterajšie aktivity ministerstva životného prostredia a Štátnej ochrany prírody SR zamerané na sprísňovanie ochrany územia v súvislosti s uplatňovaním obmedzenia zmysluplnej starostlivosti o krajinu viedli k systematickému zhoršovaniu stavu biotopov a biodiverzity vo výskyte druhov,“ konštatoval Marhefka.

Nápad nie je nový

Hoci envirorezort hovorí o historickom kroku, integrovaná správa nie je minimálne v prípade Tatranského národného parku žiadnou novinkou. Už po jeho vzniku v roku 1949 bola starostlivosť o územie v kompetencii dočasnej Správy TANAP-u, ktorú zastrešovalo riaditeľstvo Lesného závodu Vysoké Tatry. Koncom roka 1952 prijal Zbor povereníkov nariadenie o Tatranskom národnom parku, v zmysle ktorého sa výkonným orgánom pre veci TANAP-u stala Správa TANAP-u so sídlom v Tatranskej Lomnici. Ako svoju organizačnú zložku ju riadilo Povereníctvo lesov a drevárskeho priemyslu po dohode s Povereníctvom školstva, vied a umení. Pri riešení dôležitých otázok týkajúcich sa správy územia jej pomáhal Poradný zbor pre veci TANAP-u, zložený z odborníkov v oblasti geológie, hydrológie, botaniky či zoológie. Jeho činnosť sa v podstate skončila v roku 1994.

S apelom na poslancov, aby sa nezaoberali návrhom na presun správy pozemkov v národných parkoch pod Štátnu ochranu prírody SR, sa obrátila aj Slovenská lesnícka komora. Nielenže so znením návrhu zákona nesúhlasí, ale takýto postup ani nepovažuje za snahu odborne a systémovo vyriešiť správu chránených území. Návrh podľa jej predsedu Milana Dolňana ignoruje programové vyhlásenie vlády, ktorá sa zaviazala v prvom rade uskutočniť revíziu chránených území. „Tá doteraz neprebela a nikto z kompetentných v súčasnej vláde o nej ani neuvažuje. Bez tohto dôležitého prvého kroku je ale nelogicky pripravený ďalší krok, ktorý má ďalej rozširovať kompetencie a právomoci štátnej ochrany prírody na úkor trvalo udržateľného a odborného obhospodarovania lesov,“ konštatoval Dolňan. Komora zároveň upozorňuje, že slovenské národné parky nespĺňajú kritériá Medzinárodnej únie na ochranu prírody (IUCN) a pripomína, že aj v Stratégii environmentálnej politiky do roku 2030 je uvedené, že národnú sústavu chránených území treba prehodnotiť a následne urobiť zonácie podľa kategorizácie IUCN. Podľa Dolňana komora nemá problém s jednotnou správou územia, pokiaľ by sa to dialo tak, ako sa to diať má. Nepáči sa jej však postup, aký na presadenie novely zvolil minister Budaj. Vďaka tomu, že sa na rokovanie parlamentu dostala ako poslanecký návrh, vyhla sa medzirezortnému pripomienkovaniu i odbornej diskusii. Mimochodom, to kritizuje aj strana Miroslava Kollára, podľa nej koalíční poslanci takto obchádzajú štandardný proces prípravy zákonov. Spôsob, akým bol návrh predložený, porušuje legislatívne pravidlá vlády, čo môže vyústiť do toho, že celá reforma napokon stroskotá. Šéf envirorezortu má na vec iný názor, podľa neho diskusia o tomto návrhu trvá už tridsať rokov a iniciatíva poslancov môže byť rýchlejšia ako vládny návrh. Vraj nejde o žiadnu rozsiahlu novelu, ale v podstate len o jeden paragraf, ktorým sa mení správca štátnych pozemkov. Odvoláva sa pritom na programové vyhlásenie vlády, v ktorom sa spomína jednotná správa chránených území pod gesciou ministerstva životného prostredia. Dlho sľubovanú reformu národných parkov a systémové zmeny v ochrane prírody na Slovensku požaduje aj petícia, ktorú spustilo dvadsaťpäť ochranných organizácií a združení spolu s polstovkou významných osobností z oblasti ochrany prírody a verejného života.

V roku 1995 nadobudol účinnosť nový zákon o ochrane prírody a krajiny, ktorý de facto zrušil pôvodný zákon o Tatranskom národnom parku i nariadenie Zboru povereníkov, a teda aj jednotnú správu územia. Takmer všetky kompetencie zrušenej Správy TANAP-u prevzali Štátne lesy TANAP-u, no na rozdiel od nej už nespravovali všetky pozemky v národnom parku, keďže po revolúcii sa zhruba polovica územia vrátila do rúk súkromným vlastníkom. V roku 1996 vznikla súčasná Správa TANAP-u, avšak už pod gesciou ministerstva životného prostredia. Integrovaný model správy najstaršieho národného parku na Slovensku, ktorým sa inšpirovali aj okolité štáty, sa tak stal definitívne minulosťou.

Odpoveď na otázku, či sa k nemu Tatranský národný park opäť aj reálne vráti,

nebola v čase našej uzávierky ešte jasná, poslanci mali oba návrhy novely zákona o ochrane prírody práve na stole. Ak by sa tak aj stalo, to, či bude prevod správy štátnych pozemkov tou správnu záplatou na všetky jeho boliestky, naplno ukáže zrejme až prax. Hoci je predkladateľ jedného z návrhov presvedčený, že hlavným dôvodom nedostatočnej ochrany a zlého manažmentu je skutočnosť, že organizácie ochrany prírody nespravujú pozemky, ktoré majú chrániť, ťažko odhadnúť, či si tí, ktorí budú za jeho návrh dvíhať ruky, zároveň uvedomujú aj skutočnosť, že polovica územia Tatranského národného parku ostáva aj naďalej v rukách súkromných vlastníkov, a teda aj oni majú čo povedať ku komplexnej ochrane tohto vzácného prírodného prostredia... ◀

Historia est Magistra Vitae

alebo návraty do minulosti ako apel na všetkých,
ktorí dnes rozhodujú, ako ďalej v starostlivosti o Tatranský národný park

 Mikuláš Michelčík

Pozrieť sa do minulosti ma prirodzene núti môj vek, veď v osemdesiatke je ťažké robiť vízie do budúcnosti. Celý môj životný príbeh sa odohrával v spojení s lesom, lesníkmi – ochrancami prírody a s ľuďmi, ktorí žili s lesom a pre les. Je preto prirodzené skôr spomínať na minulosť a budúcnosť ponechať mladším...

Ale teraz vážnejšie, pozrieť sa do minulosti, v súvislosti s mojím odkazom, ma inšpiroval jeden rozhovor, ktorý som, ako začínajúci riadiaci pracovník v lesníctve, mal pri jednom večernom sedení, počas celoštátnej porady vedúcich pracovníkov lesníckych podnikov, s dobre známym lesníckym ekonómom Ing. Vladom Markom.

Pri tej príležitosti povedal: „Vieš, Mikuláš, tá naša lesnícka profesia je vlastne veľmi jednoduchá. Predstav si jedno veľké kovové vedro a v ňom naskladanú dlhú oceľovú reťaz. Keď vedro začne zvonka chytať hrdzu, treba reťaz vytiahnuť, vystrieť a ošetriť. Na spodku reťaze nájdeš oká silné, kované, v tých sú stelesnené skúsenosti, práca a výsledky generácií našich predkov, dedov a otcov. Horné oká sú tenšie, občas niektoré praskne a odpadne, to sú naše chybné kroky a omyly. Reťaz treba po ošetrovaní dať do nového vedra. Vzniká pri tom veľký hrmot, vedro je nové, nablýskané, ale to hlavné, tá reťaz – a najmä tie kované oká – zostávajú tie isté. Ten dej sa volá rôzne, prestavba, reorganizácia, súbor opatrení a neviem ešte ako inak. To sú všetko tie horné oká, ale tie dole, tie silné, kované, to je fundament nášho lesníckeho remesla, tie si váž a chráň!“

Dovoľujem si preto pre všetkých tých, ktorí dnes rozhodujú, ako ďalej v riadení a v starostlivosti v národných parkoch, zacitovať z lesnícko-ochranárskeho fundamentu, t. j. zo súhrnného elaborátu vypracovaného vtedajšími kapacitami v problematike chránených území v Československu a pracovníkmi riaditeľstva Tatranského národného parku pri príležitosti zlúčenia dočasnej Správy TANAP-u a Riaditeľstva Štát-

ných lesov Vysoké Tatry v januári 1953. Tomuto materiálu s názvom Pracovná náplň Správy Tatranského národného parku predchádzal podrobný popis prírodných, klimatických, demografických pomerov v zákonom vymedzenom území.

Zo spomínaného materiálu citujem: „Lesnú oblasť Parku možno rozdeliť na tri hlavné výškové pásma:

1/ Pásmo podhorské, vo výške 700 – 900 m n. m. zaberá časť liptovskej a spišskej kotliny až po vlastné úpätie hôr. Lesy tohto pásma sú pomiestne veľmi poškodené pastvou dobytkom, vykazujú zväčša nevyhovujúcu druhovú skladbu voči stanovištným pomeroch a rozdielnu od pôvodných prírodných lesov tejto oblasti.

2/ Stredné pásmo tatranských lesov zaberá svahy miernejších sklonov od úpätia vo výške asi 900 m n. m. do výšky cca 1 100 až 1 300 m n. m. Lesy tohto pásma sú značne rozdielne v oblasti Vysokých Tatier a Liptovských Hôľ od lesov v Belanských Tatrách. V oblasti Vysokých Tatier a Podbánska boli vo svojej pôvodnej skladbe dlhodobým exploatačným vykonávaním lesného hospodárstva v minulom období podstatne zmenené. Lesy tohto pásma v Belanských Tatrách si zachovali, napriek exploatačnému hospodáreniu, hlavne v starších porastoch, priaznivejší stav.

3/ Horné pásmo tatranských lesov a kosodreviny zaberá tatranské svahy vo výške miestami od výšky 1 100, inde od 1 300 m n. m. až po hornú hranicu výskytu kosodreviny vo výške asi 2 000 m n. m. Lesy tohto pásma, i keď miestami silne pozmenené exploatačnou činnosťou a pastvou, vykazujú predsa zo všet-

kých tatranských porastov najprírodzenejšie druhové zastúpenie drevín a krov. Prevažujúce zastúpenie má tu smrek, k nemu je však hojne primiešaný v južnej časti červený smrek, v celej oblasti limba, jarabina, breza, vo východnej a severnej časti buk, javor, brest, ojedinele lipa.

Výskyt všetkých uvedených druhov drevín práve v najvyššom pásme tatranských lesov, teda na hornej hranici ich možného výskytu, dokazuje nesporne, že všetky tieto dreviny boli pôvodne zastúpené aj v lesoch nižšie položených, kde len ľudskou činnosťou boli vyničené.

Zákon Slovenskej národnej rady č. 11/49 Zb. a paragraf 11. Nariadenia Zboru povereníkov č. 5/52 Zb. SNR rozdeľuje všetky lesy na území Parku do troch skupín:

1/ Úplné rezervácie, kde boli zahrnuté všetky porasty horného pásma tatranských lesov. V týchto porastoch je vylúčená všetka hospodárska činnosť lesnícka, nesmie sa tu vykonávať žiadna ťažba úmyselná, ani akákoľvek ťažba kalamitnej hmoty. Len v prípade, keď by vznikom kalamity, napr. vývratov vo väčšom rozsahu, hrozilo katastrofálne rozmnoženie niektorého škodcu, a tým aj ohrozenie okolitých zdravých porastov, môže tu Správa Parku so súhlasom Poradného zboru vykonať najnutnejšie práce asanačné a ochranné.

2/ Do čiastočných lesných rezervácií boli začlenené porasty ležiace v strednom a spodnom pásme ako Hospodárska skupina B – lesy s nepravidelnou výťažou. Podľa smerníc tejto osnovy sa v týchto lesoch obmedzuje lesnícka hospodárska činnosť len na spracova-

nie kalamitnej hmoty a najnutnejšie lesopestebné zásahy, smerujúce výlučne k postupnej premene týchto porastov na stav pôvodný, alebo tomu blízky.“

Všetky uvedené inštrukcie a hodnotenia tvoria v prípade Tatranského národného parku tie Ing. Markom spomínané hrubé ocelové kované oká lesníckej reťaze. Následná činnosť v riadení Parku vychádzajúca zo získaných skúseností z podrobnejších výskumov z rôznych oblastí bádania, uskutočňovaných vlastnými pracovníkmi, ako aj z výskumov externých pracovníkov by teoreticky mala byť zárukou postupného zlepšovania stavu porastov pomocou rekonštrukcie smerom k prírode blízkeho stavu.

Dnes vieme, že nie v plnej miere sa to za obdobie existencie komplexne vybavenej Správy Tatranského národného parku podarilo.

Dôvody ?

V Tatrách je výskyt vetrových kalamít zaznamenávaný už niekoľko storočí, a to s väčšou či menšou intenzitou. Zdá sa, že je to jav nezvratný a treba s ním počítať. Vedeli to aj tvorcovia a pracovníci Správy TANAP-u, počas jej existencie niekoľko menších či väčších kalamít a ich dôsledky museli riešiť. Slúži im ku cti, že žiadna z kalamít (najväčšie boli v roku 1915 a 1941) si nevyžiadala zmenu hodnotenia stavu porastov tých najcennejších, v pásme na hornej hranici lesa. Je to o to viac cenné konštatovanie, že ich možnosti rýchleho spracovania kalamitnej hmoty boli oveľa primitívnejšie a obmedzenejšie..

Ja sám som mal možnosť oboznámiť sa s výsledkami činnosti Správy TANAP-u po desiatich rokoch jej fungovania. Pod vedením prof. Ing. Huberta Bezačinského som v roku 1964 ako študent lesníctva na Vysokej škole Lesníckej a drevárskej vo Zvolene v rámci témy mojej diplomovej práce hodnotil stav vybraných plôch v porastoch jednotlivých výškových pásiem. Porovnával som modely prírodného lesa s ich vtedajším stavom a navrhoval som ďalší postup pri ich rekonštrukcii. Pre dôsledné plnenie úloh pri zlepšovaní stavu prírodného prostredia národného parku bolo už pri jeho zrode v roku 1949 zrejmé, že pre TANAP bude potrebné okrem vylúčenia hospodárskych lesov zmeniť legislatívne zásady pre výkon starostlivosti o lesné ekosystémy.

Ing. Ctibor Greguš, známy lesnícky odborník a znalec tatranských po-

merov, člen Poradného zboru pre veci TANAP-u, nastolil požiadavku zmeny obsahu a koncepcie lesného hospodárskeho plánu, ktorý by mal na rozdiel od ostatných lesníckych organizácií rešpektovať nepretržitú obnovnú dobu, režim limitujúceho obdobia zalesnenia vzniknutých holín po kalamitách či zrušenie regulácie obnovných a výchovných ťažieb. Podstatná zmena v prístupe k legislatívnemu prostrediu v TANAP-e nastala postupne ako výsledok hodnotiacich elaborátov vypracovaných vtedajšou Správou TANAP-u pri posudzovaní plnenia decenálnych výsledkov organizácie.

V intenciách nášho rozhovoru s Ing. Markom by som mohol obdobie do roku 1990 priradiť k článkom reťaze nadväzujúcim na fundament v reťazení so sporadickým vypadnutím slabšieho článku.

Prelomovým činom v hodnotení vývoja a pre vytvorenie novej perspektívy pre ďalšie manažovanie TANAP-u bol v roku 1990 kolektívom autorov vypracovaný a vládou SR v roku 1991 schválený Program starostlivosti o Tatranský národný park do roku 2000. Mal som tú česť tento významný dokument ako prvý námestník ministra lesného a vodného hospodárstva predstaviť a obhajovať vo vláde. Ťažisko jeho obsahu spočívalo v diferencovanej ochrane prírody podľa zón ochrany prírody a ekologicke-funkčných priestorov. Išlo o rámcový materiál definujúci strategické ciele a hlavné zásady starostlivosti o prírodu a krajinu TANAP-u. Praktickým východiskom pre vyčlenenie zón a priestorov boli mapové prílohy, ktoré zohľadňovali prírodné pomery v priestoroch Biosférickej rezervácie Tatry v zmysle pokynov UNESCO.

Zodpovednosť pri plnení úloh programu bola adresná pre jednotlivé ministerstvá vrátane plánovania a pokrytia finančných nákladov, ktoré z neho vyplývali. Je obrovská škoda, že dokument po štyroch rokoch a organizačných zmenách, súvisiacich s aplikáciou výkladu znenia zákona Národnej rady SR č. 287/1994 o ochrane prírody a krajiny pracovníkmi ministerstva životného prostredia, upadol do zabudnutia a jeho vyhodnotenie po ukončení stanovenej platnosti už nikto nevykonával.

Postupne zákon o ochrane prírody najprv obmedzil znenie zákona o TANAP-e, v neskorších novelách ho zrušil spolu s nariadením Zboru povereníkov o TANAP-e z roku 1952, následne doš-

lo k zániku pôvodnej Správy TANAP-u, čím svoju činnosť ukončil model, v ktorom sa efektívne integrovala starostlivosť o všetky prírodné zložky vrátane lesov. Iba v tejto podobe organizácie fungovalo v rámci všetkých chránených území na Slovensku vlastné špecializované výskumné pracovisko so zameraním na ochranu prírody. Dodnes je organizačnou zložkou Štátnych lesov TANAP-u.

TANAP je spomedzi našich národných parkov zároveň najkonfliktnejším územím. Od jeho vzniku až dodnes sa mnohé stretý záujmov podarilo v prospech ochrany prírody vyriešiť len vďaka špecifickému zákonu o TANAP-e. Jeho súčasná absencia má za následok výrazné narušovanie stability tých najcennejších ekosystémov v dôsledku tlaku developerov, a to nielen z oblasti cestovného ruchu, ktorému legislatíva v oblasti ochrany prírody a ani výkonné orgány životného prostredia nedokážu zabrániť!

Môj životný príbeh bol a dodnes je naviazaný na problémy, s ktorými územie parku v súčasnosti bojuje. Obraciam sa preto aj touto formou na kompetentných predstaviteľov štátu, rezortov, aktivistov a občanov, aby riešenie problémov, ktoré vznikli zlými rozhodnutiami v minulosti nie tak dávnej a ktoré viedli k roztrhnutiu článku reťaze toho fundamentálneho dedičstva, na ktoré bol hrdý celý slovenský národ, nenechávali na názory ľudí, jednotlivcov a skupín, ktoré bez akceptovania doterajšieho vývoja a bez akejkoľvek zodpovednosti za prípadné neúspechy navrhujú rýchle riešenia!

Všetky problémy a otázky, ktoré sú v súvislosti s národnými parkami navrhované, sú priveľmi vážne, aby sme ich riešili nejasnými proklamáciami alebo nezdôvodnenými návrhmi a konštatovaniami, ako je to v súčasnosti v predkladaných dokumentoch skupinami poslancov do Národnej rady SR, bez podrobných analýz ich dopadov na krajinu, prírodu a ľudí v nej žijúcich, alebo ju užívajúcich.

Prosím! Máte zodpovednosť pred budúcnosťou a povinnosť voči ľuďom z minulosti, ktorí tento skvost Slovenska vytvárali! Pri rozhodovaní sa to majte na zreteli! ◀

Pozn. autora:

Citácie v texte sú uvedené v doslovnom znení a odborné výrazy sa nemusia zhodovať so súčasnou terminológiou.

Tatranská Javorina je významným lesníckym miestom

Tak ako UNESCO zaraďuje významné lokality do zoznamu svetového prírodného a kultúrneho dedičstva, slovenské lesníctvo má obdobný register, v ktorom sú evidované prírodné, stavebné, technické a umelecké pamiatky spojené s jeho históriou. Na mape významných lesníckych miest najnovšie pribudla Tatranská Javorina. Informuje o tom aj tabuľa osadená pred budovou niekdajšieho riaditeľstva všetkých uhorských majetkov kniežaťa Christiana Krafta Hohenloheho.

 Martina Petránová autorka a Marcel Tobis

Práve s Hohenlohem je spätá významná časť histórie tejto tatranskej osady. Bol to správca jeho majetkov, lesný inžinier Eduard Kegel (1835 – 1911), kto uplatňoval na tú dobu progresívne postupy pri starostlivosti o javorinské lesy. Dôkazom pozitívneho vplyvu tohto obdobia pre región má byť aj fakt, že z ôsmich kultúrnych pamiatok v obci Tatranská Javorina je až sedem odkazom na pôsobenie ľudí v prírode za čias Hohenloheho. Aj keď je pravda, že lesy v okolí Tatranskej Javoriny boli pre miestnych obyvateľov kľúčovým predmetom ich záujmov od prvopočiatku. Ľudia tu žili takpovediac v lese, s lesom a z lesa. Prvá písomná zmienka dokladuje prítomnosť človeka v tejto časti Tatier od roku 1320.

Pastieri, uhliari či baníci využívali prírodu pre naplnenie svojich každodenných životných potrieb. Avšak zároveň predovšetkým rozširovaním pastvín a výrobou dreveného uhlia z buka a javora, ktorý dal aj názov jednej z najznámejších tatranských dolín, menili stav lesov.

Prvý systémovejší – a na tú dobu v celom Uhorsku výnimočný – prístup vo využívaní lesa, ktorý znamenal aj presnejšie plánovanie či evidenciu prác, priniesol lesný inžinier Kegel, ktorý bol od roku 1871 správcom javorinského panstva. Na vtedajšie časy pokrokové opatrenia, ako napríklad rozvoj lesných škôlok či obalované sadenice, uplatňoval najmä po roku 1879, keď sa majiteľom všetkých pozemkov v tej-

to lokalite stalo knieža Hohenlohe. Jeho hlavným záujmom bolo sice poľovnícke využívanie rozsiahlych majetkov, no nezanedbával ani starostlivosť o lesy.

Po založení TANAP-u sa postupne začala obnovovať horná hranica lesa a rekonštruovať zmenené lesné porasty, v porovnaní s minulosťou sa však využívali jemnejšie, prírode blízke postupy. Vo vtedajšej Javorine bol založený jedinečný semenný limbový sad s cieľom dopestovať semeno limby na obnovu hornej hranice lesa výsadbou v celom národnom parku.

Bodku za integrovanou starostlivosťou o územie dalo de facto až zrušenie samostatného zákona o TANAP-e, ktoré po roku 1994 prinieslo podstatné zmeny aj v oblasti

Tatranská Javorina si až do dnešných čias zachovala osobitné čaro.

Čo je Významné lesnícke miesto?

Významné lesnícke miesto je definované v Metodickom pokyne k projektu *Významné lesnícke miesta* z dielne Lesov SR ako lokalita prírodného alebo kultúrneho charakteru s jedným či viacerými objektmi osobitného lesníckeho významu, ktorá dokumentuje históriu lesa, lesného hospodárstva a práce lesníkov na území Slovenska. Miesto je označené informačnou obrazovo-textovou tabuľou jednotného vizuálu a tiež špeciickým štvorcovým logom. Zakomponovaná je doň cesta, ktorá vedie k výnimočným pozoruhodnostiam, súvisiacim s lesným prostredím, čo znázorňuje ihličnatý strom v jeho pravej časti. Súčasťou loga je text: Významné lesnícke miesto. Každá takáto lokalita je evidovaná v oficiálnom písomnom Registri významných lesníckych miest, ktorý vedie Lesnícke a drevárske múzeum Zvolen. Významné lesnícke miesta na Slovensku mapuje aj rovnomenná publikácia, ktorej prvá časť vyšla ešte v roku 2009 a druhá v roku 2018.

Z Tatranskej Javoriny sa stalo významné lesnícke miesto. Informuje o tom aj tabuľa pred budovou ochranného obvodu Štátnych lesov TANAP-u, ktorá kedysi slúžila ako riaditeľstvo všetkých uhorských majetkov kniežata Hohenloheho.

starostlivosti o lesy. „Trend tzv. bezzásahovosti, uplatňovaný často iba na základe emocionálnych kritérií, priniesol prudký zvrät v dovtedajšom postupe rekonštrukcie lesov, zhoršenie jeho stavu, ako aj stavu prírodného prostredia na mnohých lokalitách i v oblasti Tatranskej Javoriny s negatívnymi dôsledkami nielen na predmety ochrany v území, ale aj na kvalitu života obyvateľov. Táto skutočnosť ohrozuje aj potenciál adaptácie lesných ekosystémov na očakávanú klimatickú zmenu,“ konštatoval riaditeľ Štátnych lesov TANAP-u Ján Marhefka.

Prvé v TANAP-e

Práve Štátne lesy TANAP-u boli iniciátorom vyhlásenia Tatranskej Javoriny za významné lesnícke miesto, ktoré je vôbec prvým v rámci celého Tatranského národného parku. „Tatranská Javorina si prešla zaujímavým vývojom, bolo tu aj množstvo exploatačných snáh, neskôr bolo toto územie začlenené do Tatranského národného parku a dnes je v starostlivosti Štátnych lesov TANAP-u. Je zaujímavé, že už odborníci presadzujúci vznik národného parku v Tatrách hodnotili stav javorinských lesov ako najlepší na území, ktoré mal zahŕňať, čo svedčí o ume a kvalite práce našich predkov. Som rád, že aj takýmto spôsobom si dnes môžeme pripomenúť, že zmysluplná racionálna starostlivosť, ktorá vychádza aj z dostatočného poznania územia, má zmysel nielen pre prírodu samotnú, ale aj pre človeka,“ vyjadril sa Marhefka.

Tatranskú Javorinu vyhlásili za významné lesnícke miesto v predposledný júnový piatok, nechýbali pri tom ani zástupcovia agrozozortu. „Som veľmi rád, že Tatranská Javorina dotvára širokú mozaiku významných lesníckych miest a som presvedčený, že svojou mierou prispeje k rozširovaniu poznania o tom, že toto územie bolo spravované kvalitne našimi predkami. Už knieža Hohenlohe vedel svojich kvalitných správcov nielen ohodnotiť, ale dokázal im vytvoriť aj kvalitné podmienky na to, aby mohli obhospodarovať lesy tak, že dnes k nim dokážeme vzhliadať a považovať ich za výsledok ich kvalitnej práce. Aj preto by som bol rád, keby toto dnešné stretnutie prispelo k riešeniu súčasnej neľahkej situácie v medzirezortnom prostredí. Verím, že nájdeme spoločné riešenie tak, aby aj naďalej mohlo toto územie generovať kvalitné plnenie spoločenskej objednávky, ktorá sa v súčasnosti veľmi výrazne mení a podobne ako naši predchodcovia našli riešenie k jej naplneniu, podarí sa to i našej generácii,“ zdôraznil Michal Tomčík, generálny riaditeľ Sekcie lesného hospodárstva a spracovania dreva ministerstva pôdohospodárstva a rozvoja vidieka.

Nielen ťažili, ale aj kultivovali

Garantom vyhľadávania, evidovania, obnovy a popularizácie významných lesníckych miest je Lesnícke a drevárske múzeum vo Zvolene. „S radosťou sme privítali iniciatívu tatranských lesníkov pripojiť sa k projektu, ktorý náš štátny podnik realizuje od roku 2007. Našou úlohou je informovať verejnosť o významnom prínose lesníkov ku kultúrnemu dedičstvu tejto krajiny. Sú jeho spolutvorcami a nemožno ich úlohu redukovať len na ťažbu dreva. Lesníci nielen ťažili, ale aj kultivovali a obnovovali krajinu, tvorili cenné materiálne i duchovné diela, a to bez ohľadu na to, či pracovali v štátnych alebo súkromných službách. Významné lesnícke miesta sú nielen pripomienkou lesníckeho umu, ale sú aj trvalou inšpiráciou pre súčasníkov. Stále sa vyvíjajúci vzťah lesníkov k lesu, spôsob ich myslenia, metódy práce, najmä ak prezrádzajú ich environmentálne prístupy, sú viac ako hodné našej pozornosti, sú zdrojom poznania pre súčasníkov. Naše múzeum ako garant projektu eviduje veľký záujem zo strany verejnosti. Pokiaľ ide o vyhlasovanie nových lesníckych miest, dostávame podnety nielen z lesníckeho

prostredia, ale napríklad i zo strany samosprávy či jednotlivcov, takže máme k dispozícii celkom slušný rezervoár návrhov,“ povedala Tatiana Figurová z Lesníckeho a drevárskeho múzea Zvolen.

Vyhlasenie Tatranskej Javoriny za významné lesnícke miesto považuje za prínos aj samotná obec. „Vyhlasením Tatranskej Javoriny za významné miesto ste tento krásny kút zeme povýšili na piedestál, ktorý nesie bohatú históriu a majestátnosť lesov a lúk tohto miesta. Myslím si, že nie je náhoda, že sa to deje práve teraz, v čase, keď príroda, naše lesy i hory čelia výzve ako ďalej. Je to výzva pre nás všetkých a veľmi si prajem, aby stále zvíťazil zdravý sedliacky rozum, ktorým sa riadili naši rodičia, prarodičia, ktorí sa s láskou v srdci starali o tieto lesy,“ uviedla starostka obce Tatranská Javorina Alena Pitoňáková.

Lesnícke UNESCO

S myšlienkou objavovania a vyhlasovania významných lesníckych miest prišiel ešte v roku 2007 vtedajší zamestnanec štátneho podniku LESY Slovenskej republiky, exminister pôdohospodárstva Ján Mičovský. Inšpiráciou mu boli významné

lokality, ktoré zaraďuje UNESCO do zoznamu svetového prírodného a kultúrneho dedičstva. Zámer bol jasný, zviditeľniť miesta s významnou lesníckou minulosťou, propagovať lesníctvo a jeho prínos. Východiskom sa stal zoznam historických, prírodných a technických pamiatok na Slovensku, doplnený a rozšírený o lesníkom známe objekty a lokality, ktoré dokumentujú ich aktivity. Postupne vznikla sieť významných lesníckych miest s jednotným systémom označovania, ktorá zahŕňa stromy, parky, vodné nádrže a tajchy, osady, cintoríny, pomníky, pamätníky, umelecké diela, stavby a budovy, zvernice, miesta mimoriadnych zalesňovacích výkonov, technické zariadenia, inštitúcie alebo organizácie. Prvým oficiálne vyhláseným významným lesníckym miestom sa stal v máji 2007 areál parku v Topoľčiankach spolu s poľovníckym zámočkom a sochárskym dielom Alojza Štróbla. Tatranská Javorina má poradové číslo 54. Za významné lesnícke miesto ju na znak úcty k histórii a na pamäť budúcim generáciám vyhlásil štátny podnik LESY Slovenskej republiky. ◀

Vyšla aj kniha

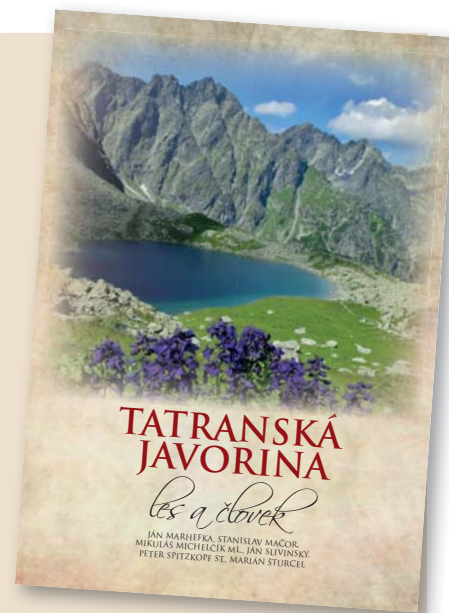
📍 Martina Petránová

Pri príležitosti vyhlásenia Tatranskej Javoriny za významné lesnícke miesto vydali Štátne lesy TANAP-u aj príležitostnú publikáciu Tatranská Javorina s podtitulom Les a človek. Snahou šesťčlenného autorského kolektívu bolo zachytiť čo najviac či už historických, ako aj súčasných informácií a poznatkov o doterajšom vývoji obhospodarovania a starostlivosti o prírodu a lesy v tejto lokalite. Za uplynulé stáročia sa vyskytli viaceré zlomové momenty a významné obdobia, ktoré považovali za potrebné zvýrazniť. Nevynímajúc ani ľudí, ktorí osudovo zasiahli do javorinskej krajiny.

Takmer dvestostranová kniha je rozdelená do piatich kapitol. Prvá je zameraná na javorinsko-lendacké panstvo, ktoré vzniklo koncom 13. storočia ako súčasť dunajeckého veľkostatku. Od významného rodu Horváth de Palocsay a Kornélie Salamonovej sa čitateľ plynulo presunie k najvýznamnejšej persóne spätéj s dejinami tejto oblasti, Augustovi Karlovi Christianovi Kraft Hohenlohemu, ktorého takmer polstoročné pôsobenie v oblasti dnešnej Tatranskej Javoriny

vťačilo tomuto kraju azda najvýraznejšiu pečať. Tretia kapitola sa venuje obdobiu pred vznikom Tatranského národného parku, štvrtá mapuje zmeny, ktoré so sebou prinieslo jeho vyhlásenie koncom roka 1948. Posledná, piata kapitola zachytáva obdobie po roku 1994, ktoré charakterizuje nielen zrušenie samostatného zákona o Tatranskom národnom parku, ale i ďalšie zmeny odzrkadľujúce sa v (ne)možnostiach aktívnej starostlivosti o lesy, desaťročia uplatňovanej na tomto vzácnom území. Trend tzv. „bezzásahovosti“ priniesol podľa autorov prudký zvrät v dovtedajšom postupe rekonštrukcie lesov a zhoršenie ich stavu, ako aj stavu prírody v mnohých lokalitách vrátane oblasti Tatranskej Javoriny. Domnievajú sa, že pozorný čitateľ má pri štúdiu predloženého materiálu príležitosť sa presvedčiť, že racionálna a zmysluplná starostlivosť o prírodné prostredie, ktorého určujúcou zložkou je lesný ekosystém, má zmysel. A to nielen pre človeka, ktorý v ňom žije, ale aj pre prírodu samotnú.

Zároveň však prizvukujú, že putovanie históriou je nikdy nekončiaci príbeh, a preto si nenárokovujú na to, že informácie

uvedené v knihe sú nemenné. Publikáciu vnímajú ako odkaz nielen pre svojich súčasníkov, ale aj generácie tých, ktorí prídu po nich a budú manažovať toto územie predovšetkým s ohľadom na potreby prírody. Textový materiál dopĺňajú historické i súčasné fotografie, nechýbajú ani dobové dokumenty či mapové podklady, ktoré čitateľom názorne dotvárajú vzťah medzi lesom a človekom v oblasti Tatranskej Javoriny.

Publikácia vyšla vo vydavateľstve DANSTA v náklade 500 kusov, jej vydanie zafinancovala Slovenská lesnícka komora. ◀

Javorinské knieža

Javorina, dnes už s prívlastkom Tatranská, je malebné miesto zasadené do krásnej prírody na severnej strane Belianskych a Vysokých Tatier. S pribúdajúcimi rokmi sa čoraz častejšie zamýšľam nad tým, čo prispelo k osobitnému koloritu tohto územia, ktorého nezvyčajné čaro ma sprevádzalo v spomienkach počas môjho „putovania“ po iných pekných kútoch Slovenska, do ktorých ma zaviali moje pracovné lesnícke povinnosti. Mój návrat do prostredia Tatier, povinnosti vyplývajúce z pracovného zaradenia, do ktorých radím aj starostlivosť o poľovnícky zámoček v Tatranskej Javorine, ma opätovne vrátili späť k vyslovenej otázke.

 Mikuláš Michelčík Stanislav Mačor a archív Múzea TANAP-u

Bola to krása tatranských končiarov, hlboké doliny zarezávajúce sa do ich svahov, pramene a riečky zurčiacej čistej vody, do výšok vystupujúce zmiešané lesné porasty tvrdo skúšané tatranskou klímou? Áno, to všetko a ešte mnoho iných osobitostí tohto kraja. A k tomu ešte generácie ľudí, ktorí zdievali krásu, ale aj trápenia tohto kraja.

Počas niekoľkých storočí sa v Javorine striedali generácie pastierov, zlatokopov, drevorubačov, robotníkov, lesníkov. Ich potomkovia sú aj dnes verní tomuto prekrásnemu kraju a len veľmi neradi ho opúšťajú natrvalo.

Z pestrej plejády mien, ktorých vymenovanie by dnes vydalo na osobitnú a dlhú kapitolu v spomienkach, chcem pripomenúť človeka, ktorý výrazne ovplyvnil prírodu aj život ľudí v tatranskom i podtatranskom regióne v 19. a 20. storočí, a tiež vysvetlíl môj záujem o osobu kniežata Christiana Krafta Hohenlohe-Öhringen.

S jeho menom som sa stretol už ako malý päťročný chlapec, keď som so svojím otcom niekoľkokrát navštívil zámoček v Javorine. Moje vnímanie jeho osobitej atmosféry bolo pomocňované rozprávaním ešte stále tam pôsobiaco osobného kastelána kniežata, pána Glutta. Zámoček bol v tom období – napriek krušným časom počas vojnových udalostí a zmenám pri jeho užívaní – skoro v pôvodnom stave, ako v dobe, keď sa tam zdržiavalo knieža pri častých návštevách Javoriny. Pre moju detskú dušu bolo niečo neskutočné, keď pán Glutt pri nejakej príležitosti doniesol z útrobov pivničných priestorov zaprášenú fľašu francúzskeho koňaku so slovami „to je ešte zo zásob jeho výsosti“ a vyzval prítomných k pripitku na jeho pamiatku. Bolo to dvadsať rokov po Hohenloheho smrti.

Prekrásne pohľady z balkóna zámočku na okolité lesy, protihľý vrch Muráň a pod ním učupené drevené domčeky v osade, obývanej zväčša lesnými robotníkmi a zamestnancami lesov, vo mne vytvárali predstavu, že človek, ktorý toto

všetko vymyslel a vlastnil, musel byť obdarený mimoriadnym zmyslom pre krásu a citom pre prírodu.

Keď sme s rodinou v roku 1953 museli opustiť Tatry, tieto pocity ma sprevádzali na všetkých zastaveniach môjho osobného aj pracovného života. Trvalo dlhých štyridsať rokov, kým som mal možnosť opätovne javorinský zámoček navštíviť. Po politických a spoločenských zmenách v roku 1989 som v roku 1993 inicioval opätovné prinavrátenie zámočku do užívania vtedajšej Správy TANAP-u. Šťastnou zhodou okolností nebol o majetok, ktorý bol neslávne poznačený totalitnou nálepkou, azda zo strachu záujem, a tak sa tento vzácny objekt znova vrátil pod Správu TANAP-u ako štátny majetok Československej republiky.

Skôr, ako sa vrátim k osobe kniežata, musím podotknúť, že obdobie zhruba dvoch desaťročí, počas ktorých zámoček slúžil ako reprezentačný objekt Ústredného výboru KSČ, sa odrazilo na jeho výraze v dvoch polohách – pozitívne v tom, že po dobe, kedy bol objekt využívaný ako „staveništné“ zariadenie, sa pristúpilo k jeho celkovej rekonštrukcii a renovácii, negatívom bolo, že sa úplne zmenil interiér zámočku. Stratil poľovníckeho ducha, niektoré trofeje, ktoré boli jeho súčasťou a dokreslovali zámer a záujmy pôvodného majiteľa, zmizli, alebo boli uskladnené v depozitoch Múzea TANAP-u v Tatranskej Lomnici.

Práve táto skutočnosť a moje osobné spomienky z mladosti ma priviedli k tomu, že spolu so Stanom Mačorom, vtedajším vedúcim ochranného obvodu Podspády, sme prijali úlohu vrátiť tomuto vzácnemu objektu pokiaľ možno čo najvernejšiu podobu z prvej polovice 20. storočia, pripomínajúcu jeho najslávnejšie obdobie.

Počas môjho štyridsaťročného odlúčenia od Tatier som veľmi citlivo vnímal vyjadrenia rôznych ľudí k osobe kniežata. Christian Kraft Hohenlohe-Öhringen bol označovaný ako feudál, zdierajúci chudo-

bu na úkor svojich poľovníckych chúfok, vášnivý lovec a podobne. Keďže moje vnímanie jeho osoby bolo v spomienkach z rozprávania jeho kastelána a z dojmov z prostredia, ktoré som zažil počas návštev zámočku, diametrálne odlišné, tak som začal pátrať v oficiálnych prameňoch v snahe urobiť si objektívny pohľad nielen na neho, ale aj na obdobie, v ktorom mal v Javorine svoje šľachtické sídlo.

Podrobnejšie zmienky o javorinskom kniežati som našiel len v slovenských prameňoch. Najrozsiahlejšia pasáž o rode Hohenlohe bola v slovníku Der Große Brockhaus (1931), kde sa spomínal i jeho otec Hugo. V iných prameňoch bola zvyčajne zmienka len o princovi Chlodwigovi, zrejme najvýznamnejšom členovi rodu.

V našich prameňoch (Nový veľký ilustrovaný slovník náučný, Praha 1932, Encyklopédia Slovenska, Bratislava 1978, Slovenský biografický slovník, Martin 1987) sa uvádza niekoľko neobjektívnych údajov, čo bolo v období totality vo vzťahu k takýmto osobám asi pravidlom. Dovolím si preto niektoré nezmysly odcitovať.

Encyklopédia Slovenska uvádza, že v Javorine založil železiareň, ktorú v roku 1887 premenil na lepenkovú továreň, všetky pozemky slúžili jeho poľovníckej vášni, sám zastreľil vo Vysokých Tatrách vyše 1 000 kamzíkov... V Slovenskom biografickom slovníku sa píše, že bol vášnivý poľovník a len v Tatrách zastreľil okolo 1 000 kamzíkov...

V snahe objektívne posúdiť pôsobenie kniežata v oblasti Tatier som mohol aj so spolupracovníkmi čerpať informácie priamo z prameňa. Asi riadením osudu som sa zoznámil s Jürgenom Fornofo, lesným inžinierom pôsobiacim v Nemecku, ktorý sa v čase Nežnej revolúcie zdržiaval na odbornej praxi v TANAP-e, kam sa rád dodnes vracia. Po návšteve javorinského zámočku nám navrhol, že sprostredkuje stretnutie so súčasným nositeľom mena „nášho“ kniežata a dedičom Hohenloheho majetkov, sídliacom na zámku Neuenstein.

Svoj sľub v krátkom čase aj splnil, a tak na jeseň 1998 zavítal do Tatranskej Javoriny Kraft Hans Konrad Hohenlohe s manželkou Katharinou von Siemens. Jeho údiv nad skutočnosťou, že sa nachádza v prostredí, o ktorom sa v ich kruhoch hovorilo ako o dávno neexistujúcom rodovom mieste, bol neskutočný. Ako poďakovanie za zachovanie hodnôt vytvorených jeho slávnym predkom v podobe už nami upraveného interiéru zámočku, dreveného kostolíka s rodovým erbom a lavicou, kde sedával knieža, udržiavaného hrobu, v ktorom je spolu so svojou družkou Ottiliou aj pochovaný, nám odovzdal pozvanie na návštevu jeho panstva i zámku Neuenstein, ktorý je stáročia sídlom ich rodu.

Christian Kraft Hohenlohe s Ottiliou na poľovačke

Túto skutočnosť nepomínam len preto, že počas našej návštevy v Nemecku sme získali množstvo informácií o „našom“ kniežati, ale predovšetkým preto, že ako poďakovanie nám venoval v koži viazanú, švabachom písanú, poľovníckochovateľskú a spoločenskú kroniku, ktorú vlastnoručne viedol Eduard Kegel z Neustädtelu, riaditeľ správy všetkých majetkov kniežaťa.

Po oboznámení sa s doslovným prekladom kroniky (vďačím zaň môjmu nebohému svokrovi Eduardovi Schwartzovi, ktorý sa v posledných dňoch svojho vyše deväťdesiatročného života podujal na túto prácu) si dovoľm poopraviť vyššie spomínané nesprávne informácie a uviesť ich na pravú mieru s cieľom viac osvetliť osobu kniežaťa, ktoré zanechalo v oblasti Tatier hlbokú stopu, a to nielen v prírode, ale tiež v sociálno-spoločenskom prostredí a v hospodárstve tohto regiónu.

Kronika začína rokom 1880, vedená je jej autorom po jednotlivých rokoch až do roku 1902. Sú v nej zachytené všetky udalosti týkajúce sa popisu majetkov, vý-

chodiskového stavu jednotlivých druhov zveri, všetky poľovnícke výrady podľa dní, kedy k nim došlo, aj s uvedením strelca, taktiež počty introdukovanej zveri podľa pohlavia a trofejovej hodnoty, poľovnícke zážitky hostí i samotného kniežaťa, mimoriadne spoločenské návštevy či udalosti.

Obdobie, ktoré je nám datovaním kroniky k dispozícii, t. j. do roku 1902, považujem vzhľadom na chovateľské i poľovnícke aktivity za rozhodujúce pre posúdenie prínosu kniežaťa k vtedajšiemu stavu prírody, živočíšstva, lesov a života miestneho obyvateľstva.

Skôr ako poopravím nesprávne údaje v spomínaných materiáloch, dovoľm si doslovne odcitovať znenie prvého roku

pôsobenia kniežaťa v Javorine z Kegelovej kroniky:

„Rok 1880 – Dňa 22. decembra 1879 prešli panstvá Javorina a Lendak kúpou do vlastníctva Jeho Výsosti dedičného princa Christiana Kraftu zu Hohenlohe-Öehringen za kúpnu cenu 500 000 rakúskych guldenov, panstvá, ktoré boli takmer 300 rokov nepretržite vo vlastníctve barónov Horvath de Palocsay a po vymretí sa dostali do vlastníctva ich vnukov Salamon de Alapi.

Panstvá Javorina a Lendak kúpil Georg Horvath de Palocsay od rehole „Bratia svätého hrobu z Jeruzalema“ v zastúpení kardinála a generálneho prepošta Andreea Báthory de Somlo za obnos 11 000 poľských a 2 025 maďarských guldenov.

Jeho Výsost dedičný princ bol už predtým poľovníckym majstrom Duttenhoferom v Klein Althammeri (panstvo Slavenčice v pruskom Sliezsku), upozornený na toto panstvo a v septembri 1879 ho aj navštívil. Aj keď vtedy odstúpil od kúpy tohto panstva, po ďalších jednaniach došlo k hore uvedenému záveru.

Podľa pozemkovej knihy obsahovalo vtedy panstvo Javorina: role 67,07 jutár, lesné lúky (poľany) 949,52 jutár, pastviny 1971,10 jutár, lesy 10 763,76 jutár, neproduktívna zem (bralá, vodné toky, jazerá) 8 470,27 jutár, spolu 22 223,75 jutár a 1 200 siah.

Podľa katastrálneho premerania obsahuje panstvo Lendak: záhrady a stavebné pozemky 24 katastrálnych jutár a 700 siah, role 473 katastrálnych jutár a 700 siah, lúky 178 katastrálnych jutár, lesy 2 116 katastrálnych jutár a 3 siah, pastviny 52 katastrálnych jutár a 353 siah. Spolu 2 873,91 katastrálnych jutár, alebo hore uvedených maďarských 3 793,88 jutár. Spolu celý kúpený majetok pozostáva z 26 017,60 maďarských jutár a 1 200 siah.

Z priemyselných zariadení boli k dispozícii v Javorine dve vysoké pece s ročnou produkciou približne 800 metrov kubických. Jedna lepenková továreň s ročnou produkciou 1 000 metrov kubických a jedna píla v Podspádoch. V Lendaku jedna píla s dvoma gátrami a okružnou pílou (údaj, že Hohenlohe založil železiareň, je teda nesprávny, pozn. autora)

Na čele správy všetkých majetkov bol riaditeľ Eduard Kegel z Neustädtelu v pruskom Sliezsku, ktorý už bol predtým v službe pani barónky Horvath de Palocsay a od roku 1871 v službe pána Salamona. Menovaný v tomto čase získal veľké zásluhy, lebo previedol separáciu na celom panstve. V roku 1874 vybudoval v Javorine v Uhorsku prvú drevospracujúcu továreň. Takisto na jeho podnet sa začali zakladať pravidelné lesné kultúry. Prvá chránená mladina bola založená na jar v roku 1874 výsadbou dvojročných rastlín červeného smreka a smreka na Prislope a na ždiarskej a osturnianskej obecnej hranici. Les bol spravovaný dvoma lesníkmi v Podspádoch a Lendaku.

Ku dňu kúpy 22. decembra 1879 boli z vysokej zveri naporúdzi: niekoľko medvedov, približne 200 kamzíkov, z jelenej zveri tri kusy/jeden šestorák, jedna dospelá jelenica a jedno mláďa, niekoľko hlucháčov a asi 150 kusov srnčej zveri.“

Záznamy o dovoze a prežití jednotlivých druhov zveri sa týkajú predovšetkým jelenej zveri, kozorožcov a zubrov. Informácia o dovoze kamzíkov sa v kronike nenachádza a vzhľadom na ich počty to nebolo ani potrebné. Ako zaujímavosť, ktorá vylučuje Hohenloheho neúmerný záujem a nekontrolovanú poľovnícku vášeň, uvádzam skutočnosť, že jelenia zver po dovozoch z rôznych oblastí sveta, napriek neustále sa zvyšujúcemu počtu, bola mimoriadne chránená až do takej miery, že prvého trofejového jeleňa neuložil knieža, ale až po ôsmich rokoch chovu správca Kegel.

Konečné výsledky aktivít v starostlivosti o živočíšstvo nie sú celkom známe. Kronika po roku 1902 totiž už nepokračuje. Ak však údaje, ktoré máme k dispozícii, svedčia o tom, že v roku 1912 bol stav jelenej zveri v jeho zvernici takýto: 1 200 kusov, 1 500 kamzíkov, 24 bizónov (zubrov), 30 medveďov..., tak jeho pôsobenie v žiadnom prípade nemôžeme hodnotiť ako negatívum, práve naopak! Predpokladám, že uvedené počty jednotlivých druhov zveri sú prevzaté zo štatistik týkajúcich sa nielen poľovních plôch v Javorine, ale aj v Lendaku, vo Vyšných Hágoch a na Štrbskom Plese. Tieto pozemky takisto knieža v neskorších rokoch postupne kúpilo.

Minulým režimom azda najviac zneužívaným údajom, ktorý má byť dôkazom Hohenloheho nekontrolovanej poľovníckej vášne, je už spomínaná dezinformácia, že samotné knieža ulovilo v Tatrách viac ako 1 000 kamzíkov. Pri pohľade na záznamy o loveckých výsledkoch pri občasných poľovačkách v kronike nájdeme i počet ulovených kamzíkov do roku 1902. Bolo ich dvadsaťšesť kusov!!! Išlo predovšetkým o prestárlé kamzice a starých capov, ktoré boli vylúčené z kamzičej ruje. Celý tento nezmysel vznikol na základe toho, že už vo vysokom veku ulovilo knieža práve v Javorine svojho tisíceho kamzíka. Na mieste lovu bol jeho zamestnancami postavený malý mramorový pamätník s vyrytým dátumom a textom zachytávajúcím túto udalosť v nemeckom a poľskom jazyku. V súčasnosti je táto tabuľa umiestnená v pamätnej izbe priamo v zámočku.

Je pravda, že dnes môžeme polemizovať o tom, do akej miery Hohenlohe dovozom jednotlivých druhov zveri poznačil genetiku ich pôvodných populácií, najmä v prípade dnešného jelaňa karpatského, treba však mať na zreteli skutočnosť, že pri jeho príchode do Tatier bol stav jelenej zveri minimálny a po zániku oplotenia zvernice, po smrti kniežaťa, prakticky obsadila celé lesné plochy v Tatrách a podhorí. Prirodzenou i riadenou selekciou sa až na malé výnimky na tomto území v súčasnosti znaky po krížení rôznych druhov u jelenej zveri už nevyskytujú.

Doba, v ktorej dnes žijeme, je veľmi rýchla, nemáme čas vracieť sa ďaleko do minulosti, ale práve preto, aby sme mohli svojim nasledovníkom odovzdať štafetový kolík, mali by sme po sebe „vyčistiť stôl“ a poopravovať úmyselné alebo aj náhodné dezinformácie o živote či práci našich predchodcov. Osobnosť, akou bolo knieža Christian Kraft Hohenlohe-Öhringen, by si za svoj vplyv na rozvoj územia Tatier takýto počin určite zaslúžila. ◀

Javorinské tajomstvo...

...odhalené. Vlni v auguste pri opravách vnútra Kostola Sv. Anny v Tatranskej Javorine vydal základný kameň z roku 1902 svoje tajomstvo, ktoré pod ním čakalo od roku 1903.

↑ Marián Šturcel   📷 Ludmila Tomlanová

Zacínovaná plechová časová schránka prevrapeným očiam ukázala Zoznam predmetov, ktoré sú spolu so zakladajúcou listinou uložené pod základným kameňom:

1. Päť fotografií Jeho Jasnosti kniežaťa Christiana Krafta Hohenlohe-Öhringen.
2. Dve fotografie starého kostola a cintorína v Javorine z roku 1901.
3. Fotografia poľovníckeho zámočku z roku 1900.
4. Zlatá 20-koruna z roku 1901.
5. Zlatá 10-koruna z roku 1901.
6. Strieborná 5-koruna z roku 1900.
7. Strieborná 1-koruna z roku 1901.
8. Pozlátaná bronzová medaila ako spomienka na zlatú svadbu kniežaťa Huga Hohenlohe-Öhringen a kňažnej Pauliny Hohenlohe-Öhringen, rod. princezná Fürstenberg, rodičia súčasného majiteľa Javoriny, kniežaťa Christiana Krafta Hohenlohe-Öhringen.
9. Medaila z roku 1796 s vyobrazením kniežaťa Fridricha Ludwiga Hohenlohe-Ingelfingen, starého otca súčasného majiteľa Javoriny, kniežaťa Christiana Krafta Hohenlohe-Öhringen.

10. Číslo 17. novín „Budapesti Hirlap“ zo 17. januára 1903, vydávaných v Budapešti.
11. Číslo 47. novín „Pesti Naplo“ zo 17. februára 1903, vydávaných v Budapešti.
12. Číslo 4. časopisu „Karpathenpost“ z 22. januára 1903, vydávaného v Kežmarku.
13. Číslo 3. novín „Zipser Bote“ zo 17. januára 1903, vydávaných v Levoči.
14. Číslo 43. novín „Schlesischen Zeitung“ z 18. januára 1903, vydávaných vo Wroclawi.
15. Exemplár brožúry „A Tengerszem Úgye“, v roku 1903 vydal v Budapešti Dr. David Pap.

Všetkým uvedeným predmetom však z pohľadu histórie dominuje rukou písaná zakladajúca listina s týmto úvodom a záverom z päťstranového originálu:

Píše sa v ňom:

V mene najsvätejšej trojice, My, August Karl Christian Kraft, knieža z Hohenlohe-Oehringen, vojvoda z Ujazdu (nemecky Ujest, pozn. prekl.), gróf z Gleichenu atď. atď., dokladáme a potvrdzujeme týmto, že sme My ako vlastníci panstva Javorina a Landok (slov. Lendak, pozn. prekl.) a ako patrón kostola v Javorine v rokoch tisícdeväťstojeden až tisícdeväťstotri za vlády Jeho Apoštolského Veličenstva cisára a kráľa Františka Jozefa I. a pontifikátu Jeho Svätosti pápeža Leva XIII. tento kostol v Javo-

rine na tom istom mieste, na ktorom stál starý kostol, nechali vystavať z Našich vlastných prostriedkov prostredníctvom staviteľa Johanna Bliesznera z Popradu.

Stavba bola podnietená havarijným stavom starého kostola, ktorý bol takisto ako terajší postavený z dreva. Tento kostol bol vybudovaný v roku 1795 prostredníctvom S. B. Horvátha de Palochay na počesť svätej Anny.

Kostol je filiálnym chrámom kostola v Jurgove, ku ktorej farnosti je cirkevná komunita v Javorine pripojená.

Miestna obec Javorina má 304 obyvateľov, ktorí sú v prevažnej väčšine rímsko-katolíckeho vierovyznania a takmer výlučne úradníci a zamestnanci panstva Javorina.

Obec a panstvo Javorina patria do komitátu Szepes (Spiš, pozn. prekl.), na čele ktorého tohto času stojí vrchný župan gróf Zeno Csáky. Biskupom zodpovedným za toto územie je biskup Doktor Paul Smrecsányi de Eadem in Szepeshely (Spišská kapitula, pozn. prekl.) a terajším duchovným je Anton Kubaszak v Jurgove. Na obecnej škole, ktorá sa nachádza v Javorine a ktorú navštevuje priemerne 40 detí, pôsobí učiteľ Štefan Duchon.

Panstvú Javorina a Lendak sme My získali od Salamona de Alap za kúpnu cenu 500.000 zlatých rakúskej meny 22. decembra 1879 v rozsahu 20 758 katastrálnych jutár a 158 štvorcových siah, z ktorých

10 876 katastrálnych jutár a 529 štvorcových siah pripadalo na lesy, 4672 katastrálnych jutár a 1509 štvorcových siah pripadalo na poľnohospodársku pôdu a zvyšok na skaly a hlušinu. Prostredníctvom zakúpenia pozemku vo veľkosti 6448 katastrálnych jutár a 410 štvorcových siah na Vyšných Hágoch, ktoré sa uskutočnilo v roku 1897 ako aj prostredníctvom rôznych ďalších menších akvizícií, boli panstvú Javorina a Lendak zväčšené tak, že súčasný majetok panstva zahŕňa 27 206 katastrálnych jutár a 568 štvorcových siah.

Salamon de Alap sa k vlastníctvu Javoriny a Lendaku dostal prostredníctvom dedičstva v dôsledku vymretia línie predchádzajúcich majiteľov, barónov Horváth de Palochay, ktorí z ich strany zasa boli približne 300 rokov v nepretržitej držbe panstiev. Georg Horváth de Palochay zakúpil panstvú od Rádu bratov svätého hrobu jeruzalemského, resp. v jeho zastúpení od generálneho prepošta Andreasa Báthory de Somló za 11 000 poľských – 2025 uhorských zlatých.

Odtedy sa vyššie menované panstvú dostali do Nášho vlastníctva, prichádzame My takmer každoročne z Nášho zámku Slawentzitz v pruskom Hornom Sliezsku v lete na niekoľko mesiacov do Javoriny, aby sme sa venovali poľovačke a kvôli Nášmu pohodlnému pobytu sme nechali vystavať v rokoch 1883 a 1884 poľovnícku chatu v Javorine.

V Javorine sa nachádza aj riaditeľstvo Našich uhorských dŕžav, ktorých súčasným

predsedom je od roku 1875 riaditeľ panstva Eduard Kegel, ktorý je v nepretržitej službe panstva Javorina už od roku 1871 a ktorý si vyslúžil osobitné zásluhy v oblasti kultúry tamojšieho regiónu. Prostredníctvom riaditeľa panstva Kegela bola v Javorine v roku 1874 postavená prvá fabrika na spracovanie celulózy v Uhorsku a v roku 1880 zriadená prvá fabrika na spracovanie drevnej lepenky s dvomi turbínami, každá s cca. 80 konskými silami, takisto prvá v Uhorsku. Obe fabriky spracujú ročne priemerne 3500 kubických metrov smrekového dreva vyťaženého z lesného komplexu panstva a vyrobia cca. 8000 metrických centov drevnej lepenky ročne.

Na znak a spomienku na šťastlivo realizované dokončenie stavby kostola sme My nechali prítomnú listinu po vlastnoručnom vykonaní a zapečatení Naším kniežacím erbom položiť pod vrcholový klenák v nádeji, že nový chrám boží bude po mnohé generácie slúžiť svojmu svätému účelu a že tento prekrásny majetok bude čoraz viac sprístupňovaný kultúre a na slávu Nášho kniežacieho domu a zostane zachovaný až do najvzdialenejších časov.

Tak nech rozhodne Boh !

Dané v Berlíne dvadsiateho prvého marca tisícdeväťstoti.

--- originálna pečať --- --- podpis ---
(Christian Kraft knieža z Hohenlohe-Oehringen)

Preklad: Mgr. Michal Chvojka, 2020.

So súhlasom farského úradu v Ždiari jednotlivé predmety fotoaparátom zachytila Ľudmila Tomlanová. Niekoľko z nich pridávame na znak úcty k nie tak dávnej histórii.

V archíve hlavného rodinného sídla rodu Hohenlohe-Öhringen na zámku Neuenstein v Bádensku – Würtemberku boli nájsené indicie o tejto časovej schránke, avšak svoje tajomstvo si uchovávala celých 117 rokov. Stavbou nového katolíckeho kostola evanjelik Hohenlohe vyjadril rešpekt k vierovyznaniu domáceho obyvateľstva. Nedá sa vylúčiť, že sa o to pričínila aj jeho celoživotná družka, katolíčka Ottilia. Po jej úmrtí v roku 1922 ju dal pochovať na miestny cintorín, niekoľko krokov od kostola. Jeho dediči rešpektovali poslednú vôľu, a tak sa Christian Kraft Hohenlohe vrátil v roku 1926 do milovanej Javoriny k milovanej Ottilii. Na čele ich dvojhrabu dominuje jeho celožitovné krédo: „Povinnosti nadovšetko!“

Knieža Hohenlohe za 47 rokov pôsobenia v regióne výrazne poznamenal celú javorinskú oblasť po stránke sociálnej, kultúrnej a duchovnej. Vzácný nález časovej schránky má zaujímavú symboliku, veď v roku 2020 si dnešná obec Tatranská Javorina pripomenula 700 rokov od prvej písomnej zmienky o osídlení jej súčasného územia. Obsah schránky však obohatil a spresnil informácie i tvorcom špeciálnej publikácie Tatranská Javorina s podtitulom Les a človek, ktorú v roku 2021 vydali Štátne lesy TANAP-u ako osobitný príspevok k vyhláseniu oblasti Tatranskej Javoriny za významné lesnícke miesto. ◀

Reakcia: Viete, kde hľadať malé Tatry?

📍 Ivo Kováč

Rád by som zareagoval na zaujímavý článok *Viete, kde hľadať Malé Tatry?*, uverejnený v časopise TATRY 3/2021. Na strane 33 sa uvádza, že vďaka „Pálfiovcami pozvanej nemeckej minorite“ nahradilo domáce pomenovanie Malé Tatry pomenovanie Malé Karpaty. Myslím si, že v kontexte hunckárskej komunity takéto tvrdenie nie je preukázateľné. Jedným z prvých, kto začal používať pomenovanie „Karpaty“ pre úsek dnešných Malých Karpát od Bratislavy po masív Zárub, bol Matej Bel v jeho Historicko-geografickej vedomosti o súvekom Uhorsku (1735). Na začiatku druhej kapitoly nachádzame pomenovanie „Carpathus“ a popis niektorých obcí a lokalít, ktorými sa pohorie tiahne od hradu Dévenium (Devín) až po Eleskö (hrad Ostrý kameň).

Je prirodzené, že lokálne komunity a ľud z podkarpatských obcí pomenovali jednotlivé kopce a miesta vo svojom bezprostrednom okolí, o čom dodnes svedčia pôvodné katastrálne a lesné hospodárske mapy, ale nemali vedomosť o celom pohorí ako jednom geografickom celku. Potrebu pomenovať pohorie ako celok mali predovšetkým geografi a kartografi, geológovia, alebo všestranní redaktori.

Dionýz Štúr vo svojej Geologicko-geografickej osnove polohopisu Slovenska (1862) uvádza, že ľud pomenoval okolie priemyslu z Trstína do Jablonice „Biela hora“, no nemá názov pre celý „vrchoťah“. Dodáva, že „Nemci“ nazvali pohorie „malým Karpatom“. Vzhľadom k tomu, že Štúr v tom čase pracoval v ríšskom geologickom ústave a stretával sa najmä s geografickými a geologickými štúdiami písanými po nemecky, je pravdepodobné, že s názvom „Kleine Karpathen“ sa stretol práve tam. Aj z tohto dôvodu môžeme usudzovať, že názov „Malý Karpat“, „Malé Karpaty“ pôvodne pochádza z diel geografov, polyhistorov či geológov a názvy Biele hory a Malé Tatry boli zanechané v snahe zjednotiť sa na jednom pomenovaní. V nemeckých periodikách, ako napr. v bratislavských novinách Pressburger Zeitung sa začína pomenovanie v podobe „kleine Karpathen“ vyskytovať okolo roku 1880. V slovenských periodikách z 19. storočia nachádzame „Biele hory“, „Tatry“, „Malé Tatry“, „prešporské Tatry“. Prečo sa ujalo práve pomenovanie Malé Karpaty, resp. „Kleine Karpathen“ a nie iné, vyplýva pravdepodobne z počtu odborných diel, v ktorých sa v tejto podobe vyskytlo. Napriek tomu ďakujem za zaujímavý príspevok o Malých Karpatoch. ◀

Zľava Michal Orolin,
Ivan Fiala a Ľudovít Záhoranský

Prvá „naša“ osemtisícovka

Takto presne pred polstoročím ospevovali vtedajšie médiá historický úspech československých horolezcov, ktorí si zaknihovali svoju prvú osemtisícovku. Na vrchol himalájskej hory Nanga Parbat (8 125 m) vtedy vystúpili Ivan Fiala a Michal Orolin. Písal sa 11. júl 1971.

 Martina Petránová
 Ivan Urbanovič st.

Deviatu najvyššiu horu sveta sa horolezci pod taktovkou Tatranca Ivana Gálfyho pokúšali zdolať aj dva roky predtým, vtedy ich však spod vrcholu vrátilo počasie a permit na pobyt v pakistanských horách, ktorý mal vypršať už o pár dní. Neúspech ich neodradil, práve naopak, hneď po príchode domov začali pripravovať ďalšiu expedíciu. Cieľ bol jasný. Nanga Parbat. Kopec, ktorý sa im nepodarilo zdolať na prvýkrát, bol pre nich výzvou. Organizátori výpravy nenechali nič na náhodu, žiadosť o povolenie na výstup poslali pakistanským úradom už s ročným predstihom. V starosmokoveckom amfiteátri a Dome Horskej služby sa medzitým kopili expedičné debny s materiálom, aby všetko bolo pripravené, keď nadíde deň odchodu. Čas

sa krátil, no permit z Pakistanu neprichádzal. Ešte dva mesiace pred expedíciou nebolo jasné, či celá snaha nevyjde navivoč. Napokon však nadišiel ten veľký okamih.

Smer Himaláje

Šesť a pol tony expedičného materiálu sa na Tatre 138 a rumunskom gazíku vydalo 10. apríla 1971 spreď Domu Horskej služby v Starom Smokovci na ďalekú cestu. Cez krajiny bývalého Sovietskeho zväzu a Irán sa horolezci dostali do Afganistanu, kde sa v Kábule stretli so zvyškom expedície, ktorý odletel z Prahy týždeň po ich odchode z Vysokých Tatier. Spoločne pokračovali do pakistanského Islamabadu, kde sa k nim pridala styčný dôstojník Syed Anwaral Zakira. Údolím rieky Indus sa

presunuli až k Rakiotskému mostu, odkiaľ ich čakal nekonečný pochod Rakiotským údolím až do základného tábora vo výške takmer 4 000 m n. m. Nosiči mali čo robiť, hore vyniesli 209 debien. Transport materiálu sa však nezaobišiel bez ich reptania na hmotnosť nákladov. Cestou horolezcom dokonca záhadne zmizol benzínový agregát na výrobu elektrického prúdu pre dobíjanie zdrojov vysielaciek a filmovacích batérií, nohy dostali tiež topánky, laná a konzervy. Vďaka presnej evidencii nebolo ťažké odhaliť hriechníka, po niekoľkých dňoch handrkovania sa „stratené“ veci našli, zasiahnuť však musel styčný dôstojník...

Pod vrcholom

V základnom tábore, ktorý dokončili 18. mája, horolezcov privítalo ukázkové počasie. Snehu bolo podstatne menej ako pred dvoma rokmi, takže tentokrát ani nemuseli kopať dvojmetrové jamy pre stany. Postupne vybudovali prvé tri výškové tábory, začiatkom júna sa im podarilo dostať sa do výšky 6 690 m n. m. a postaviť prvý stan ako základ IV. tábora. Ďalší mal byť za Rakiotským štítom. Plány však narušilo vytrvalé sneženie a silný vietor. Vločky sa

sypali deň čo deň, výška snehu dosahovala vyše metra. Hrozili lavíny. Horolezci prestávali veriť, že sa dostanú na vrchol. Jediným optimistom bol vraj Jozef Psoťka, ktorý večer čo večer zahľásil, že ráno sa zobudia už do lepšieho počasia...

„Naše stany boli celkom zapadnuté do hlbkej vrstvy snehu a museli sme ich často sťahovať z miesta na miesto. Pomaly sa už nikomu nechcelo ani rozprávať. Len občas ktosi zahrešil. Najhoršia je tá bezmocnosť. Proti týmto živlom človek nič nezmôže. Preklíňal som celú horu, lebo sa mi zdalo, akoby všetko išlo proti nám. O niekoľko dní sa budeme musieť zbaliť a odísť – ale zasa bez vrcholu? Zle na to pomyslieť,“ zaspomínal si na tie okamihy Ivan Gáľfy v článku, ktorý po návrate napísal pre časopis Vysoké Tatry.

Snežiť prestalo až 6. júla. Horolezci sa zobudili do nádherného rána. Pakistanský rozhlas konečne hlásil premenlivú, zmeňujúcu sa oblačnosť. Permit mal vypršať o deväť dní...

Historický úspech

Zlepšenie počasia prinieslo aj oživenie nádeji. Nikto z horolezcov sa nechcel domov opäť vrátiť naprázdno. Vrcholové družstvo čakalo na povel. Hore mali ísť Milan Kriššák, Michal Orolin, Ľudovít Záhoranský a Jozef Psoťka. Gáľfy ich vybral už pred mesiacom. Rozhodovanie nebolo ľahké, lebo v rovnakej kondícii ako oni boli viacerí. Vedúci expedície taktizoval. „Nemožno vopred uhádnuť, aký bude sneh na plató a zo skúseností vieme, že v hlbokom snehu sa rýchlejšie pohybuje štvorčlenné družstvo ako dvojica. Ak by na vrchol útočili len dvaja a jeden z nich by nevládal, výstup osamoteného horolezca je veľmi riskantný a úspech pochybný. Ak postupujú štyria, ak aj dvaja vypadnú, zostanú ešte dvaja,“ priblížil Gáľfy svoje úvahy v knihe, ktorú po návrate z Himalájí vydali Arno Puškáš s Ivanom Urbanovičom. Napokon bolo všetko inak. Smoliara Psoťku, ktorý dostal vysokú horúčku, nahradil Ivan Fiala.

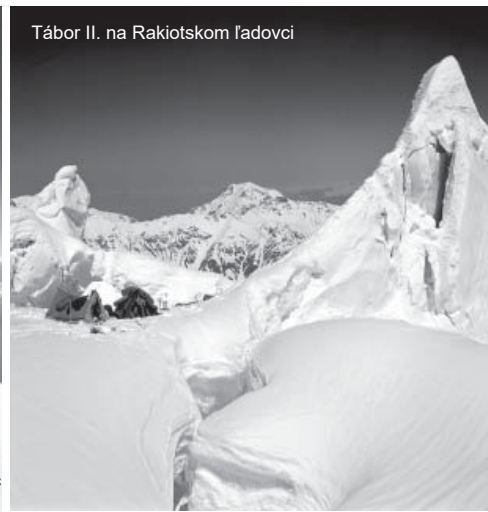
Štvorica vyrazila 9. júla z III. tábora vo výške 6 120 m n. m. Cestu im kliesni podporný tím v zložení Arno Puškáš, Gejza Haak a Ivan Urbanovič, ku ktorým sa po desiatich acylpyrínach pridáva neskôr i Jozef Psoťka. Noc z 9. na 10. júla prečkala vrcholová štvorica vo výške 6 950 m n. m. O tretej nadržanom zaznelo drnčanie Kriššákovho budíka, trvalo ďalšie tri hodiny, kým horolezci opustili V. tábor a vydali sa na posledný úsek cesty. Vo výške 7 600 m n. m. rozkladajú malý útočný stan, slnko pomaly zapadá a teplota prudko klesá. Nekonečnú noc prečkajú štyria v dvojmiestnom stane.

Na spanie majú len otepľovačky a páperové bundy, spacáky ostali „v päťke“. Konečne sú tri hodiny, treba uvariť čaj a pripraviť sa na odchod. Po šiestej už stúpajú k vrcholu hory, ktorá si dovtedy vyžiadala viac ako tri desiatky životov. Každý bojuje

sám so sebou. Zdolávajú stienky, zápasia so zimou, silným vetrom i so svojimi myšlienkami. Od Ramena (8 072 m) pokračujú už len dvaja, Záhoranský sa rozhodol otočiť, rovnaké rozhodnutie ešte pred ním spravil aj Kriššák.

Psoťka, Puškáš a Urbanovič na Predvrchole Nanga Parbatu

Tábor II. na Rakiotskom ľadovci

V stene Rakiotského štítu

Na ceste od Rakiotského mosta do dediny Tato

Puškáš, Haak a Urbanovič na Rakiotskom štíte

Orolin až do posledných chvíľ bojuje s padajúcim stúpacím železom, nakoniec mačky skladá z nôh, Fiala medzitým dostupuje na vrchol. Je niečo pred druhou hodinou popoludní, keď útrapy aspoň na chvíľu vystrieda dvojitá radosť. Československo má prvú osemtisícovku!

„Mlčky stojíme a moje myšlienky sú ďaleko doma. Beriem do rúk fotoaparát a fotografujem. Zatiaľ nasadzuje Ivan na čakany vlajky. Fotografuje ma s vlajkami a potom zase ja jeho. Silný vietor a zima nás nútia, aby sme začali zostupovať. Na vrchole sme našli rukavice. Beriem ich a namiesto nich tam nechávam karabínu československej výroby,“ vyznal sa zo svojich vrcholových pocitov Orolin v publikácii Nanga Parbat 8 125 m.

Medzitým si Psočka, Puškáš a Urbanovič pripisujú dva prvovýstupy. Okrem Predvrcholu Nanga Parbatu (7 910 m)

v priebehu dňa zdolali aj JV vrchol hory (7 530 m). Dva dni predtým vyšli Puškáš a Urbanovič spolu s Gejzom Haakom ako prví „Čechoslováci“ na Rakiotský štít (7 070 m).

Z hory na hrad

Po úspešnom výstupe čakal vrcholovú dvojicu náročný zostup. Fiala s Orolinom dorazili do „pätky“ až na druhý deň. Od únavy sotva stáli na nohách. Čas na gratulácie nadišiel až po tom, čo dehydrovaným telám dopriali zásoby tekutín. Keď zišli do III. tábora, husto snežilo. Pri pohľade na oblohu si všetci uvedomovali, aké mali šťastie. Hora im dožičila päť dní pekného počasia – práve toľko, koľko potrebovali, aby sa dostali na vrchol. Ostávalo len zlikvidovať základný tábor. Stany už balili za zlého počasia, naháňal ich aj čas. Permit mal o pár hodín vypršať.

Po návrate domov je na nohách celý Starý Smokovec. Priestor pred Domom Horskej služby sa zaplnil ľuďmi, všetci chcú pozdraviť horolezcov. Autá kľučkujú pomedzi dav, oslavy nemajú konca-kraja. Na nohách sú nielen celé Vysoké Tatry, ale aj Československo. Médiá chrlia palcové titulky o historickom úspechu, 25. augusta zástupcov expedície prijíma na Pražskom hrade prezident republiky Ludvík Svoboda. Horolezci si podávajú kľučky v utvedajších politických špičkách, preberajú vyznamenania. „Nepotrpeľi sme si na to, ale je pravda, že potom sa vo veľkom rozbehli expedície, veď 80. roky minulého storočia sa z toho pohľadu teraz hodnotia ako najúspešnejšie. Von sa dostali aj menšie skupiny, vytvárali sme si priateľstvá so zahraničnými lezcami, neboli sme pre nich neznámi, mali sme meno,“ spomína na tie časy Urbanovič, ktorý bol zároveň aj dvorným fotografom výpravy. Svoje zábery momentálne prezentuje v starosmokoveckej Vile Flóra. Výstavu, ktorá okrem úspešnej expedície na Nanga Parbat v roku 1971 mapuje najmä storočnicu organizovaného horolezectva na Slovensku, si môžete pozrieť až do 10. septembra. ◀

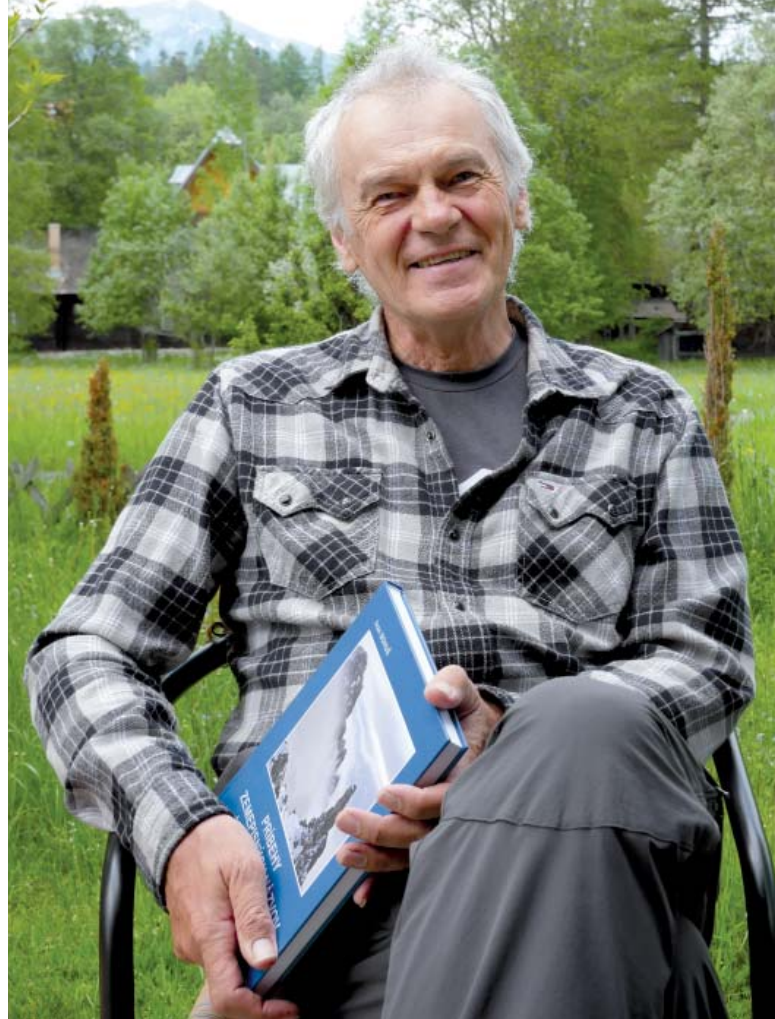
Hora s prezývkou Killer Mountain neostala svojej povesti zabijaka nič dlžná a za úspech si vyžiadala aj svoju daň. Pri páde do ľadovcovej trhliny zahynul nosič Nabi, ktorý si chcel skrátiť cestu do II. tábora cez sedlo v Táborovej ostrohe. Stalo sa tak deň predtým, ako štvorica Orolin, Fiala, Záhoranský a Kriššák vyrazila z „trojky“ na vrcholový útok.

Zo 16 členov expedície bolo až 11 Tatrancov. V hornom rade stoja (zľava doprava) Miroslav Jaškovský, Gejza Haak, MUDr. Bohumír Kosmák, lekár výpravy, Ivan Gálfy, vedúci expedície, Milan Kriššák, Martin Mladoň, Jozef Psočka a Jozef Koršala. Pod nimi sedia Ivan Dieška, Ľudovít Záhoranský, Ivan Fiala, Miloslav Filip, kameraman a Michal Orolin. V spodnom rade je Syed Anwarul Zakir, styčný dôstojník, František Dostál, asistent kameramana, Ivan Urbanovič a Arno Puškáš.

Názvoslovie je osobitnou kapitolou histórie Tatier. Kapitolou, ktorá sa zrejme nikdy neuzavrie. Teda, aspoň nie dovtedy, kým budú existovať ľudia, ktorí o tento druh bádania prejavia záujem. Aj dnes sú názvy štítov, veží, sediel, dolín, kotlín, žlabov, plies, potokov, vysokohorských chát či tatranských osád impulzom na úvahy. Zamýšľajú sa nad nimi historici, geografi, jazykovedci, ale i bežní turisti. Ak by si niekto myslel, že pomenovania sú nemenné, nasledujúcimi riadkami ho vyvedieme z omylu. Mimochodom, práve nestálosť tatranského názvoslovie je jedným z fenoménov, ktoré fascinujú publicistu Ivana Bohuša ml. Porozprávali sme sa s ním nielen o tom, ako jednotlivé názvy vznikali a ako sa v priebehu rokov niektoré z nich i menili. Popri tom nám prezradil, prečo má podľa neho používanie pôvodných či zaužívaných, hoci aj gramaticky nesprávnych názvov svoj význam.

Ivan Bohuš ml.:

Na názvosloví Tatier ma fascinuje nielen jeho rozmanitosť

 Martina Petránová

Toto je už tvoja druhá kniha o tatranskom názvosloví. V roku 2018 ti vyšli *Príbehy zemepisných názvov Vysokých Tatier*, vlni k nim pribudla publikácia *Osobnosti v názvoch Vysokých Tatier*. Čím ťa názvoslovie fascinuje, že sa mu tak intenzívne venuješ? Alebo sú za tým gény, keďže názvom sa venoval aj tvoj otec, historik Ivan Bohuš st.? ☺

V prípade oboch publikácií som len spoluautorom, zostavovateľom a vydavateľom. Na príprave prvej zo spomínaných knižiek sa aktívne podieľal môj otec, druhú som, žiaľ, spracovával sám, ale pri jej zostavovaní som vychádzal najmä z materiálov, ktoré vyšli z pera môjho otca. A čo ma na názvosloví Tatier fascinuje? Jeho obsahová rozmanitosť, v mnohých prípadoch zaujímavá až sporná etymológia a jeho nestálosť.

Pri niektorých názvoch je už na prvé počutie evidentné, kde majú svoj pôvod,

o iných možno len špekulovať. Na základe čoho jednotlivé názvy vznikali? Dajú sa pomenovania zatriediť aj do nejakých kategórií? Ako sa vlastne vyvíjalo tatranské názvoslovie?

Prvé názvy boli ľudové, písomne nepodložené a môžeme ich len čiastočne dedukovať z neskorších písomných zdrojov. V najstarších písomnostiach z 13. storočia sa objavujú názvy latinské, súvisiace s kráľovskými donáciami Ondreja II. a Bela IV. Išlo najmä o pomenovania objektov tvoriacich chotárne hranice. So vznikom podtatranských miest a obcí súvisela intenzívna exploatácia tatranských dolín. Chodili tam lovci, bylinkári, drevorubači, pastieri, hľadači pokladov, baníci... Všetci sa podieľali na vzniku názvov a prispôbovali ho svojim znalostiam a potrebám. V 18. storočí navštevovali Tatry aj zahraniční vedci, ktorí rôznym spôsobom preberali a transformovali pôvodné názvy. Situáciu komplikovalo to, že na tvorbe tatranskej nomenklatúry

sa podieľali Slováci, Nemci, Gorali, Poliaci a Maďari. No a podľa obsahovej stránky by sme mohli pomenovania zaškatulkovať podľa tvarov objektov, ich veľkosti, polohy, farieb, podľa rastlín, zvierat, osobností, obcí a miest... Je toho veľa, čitatelia ma určite budú vedieť doplniť.

Spomenul si zahraničných vedcov, ktorí „rôznym spôsobom“ preberali pôvodné názvy. Ako si to myslel?

Názvy, ktoré poznali z ústneho podania miestnych, prepísali do svojich diel pravopisom prispôbeným ich čitateľom. Napríklad Sydow názov Vysoká prepísal na Visocka, Kriváň na Krivan a podobne. Ťažké pleso, nárečovo Češke či Češke pleso, preložil podobne ako pred ním Wahlenberg na Bóhmische see, teda Českého pleso. Tento omyl sa na dlhé roky dostal aj do oficiálnej slovenskej nomenklatúry. Townson použil pri historicky prvej zmienke o výstupe na Jahňací štít názov

Trojrohé pleso

a vystihuje bázeň stredovekých návštevníkov dolín pred majestátnom hôr.

Po stopách tatranských názvov sa vydal aj publicista Anton Marec, ktorý vo svojej knihe priniesol iný pohľad. Podľa neho je väčšina názvov odvodená z nemčiny. Kde je pravda? Dá sa vlastne k pôvodu jednotlivých pomenovaní skutočne vierohodne dopátrať, alebo ide len o domnienky a interpretácie tých, ktorí sa názvoslovím zaoberajú?

Samozrejme, na tatranskej onomastike sa významnou mierou podieľali aj spišskí Nemci. Ale ako som už predtým naznačil, etymológia tatranských názvov je v mnohých prípadoch nejasná až sporná. Stačí si pozrieť publikáciu *Od a po Z o názvoch Vysokých Tatier*, ktorej autor pri niektorých objektoch uvádza niekoľko pravdepodobných, neraz až protichodných možností vzniku názvu. Myslím si, že v mnohých prípadoch sa k pravde nedá dopátrať. Môžeme nanajvýš vyjadriť svoj osobný názor. Ja na rozdiel od Vydavateľstva Matice slovenskej, ktorá vydala Antonovi túto, bezpochyby zaujímavú knižku, však preferujem slovenské názvy. Ešte raz pripomínam, že nespochybňujem prínos Nemcov k vzniku a vývoju tatranského názvoslovia. Isté je, že niekoľko generácií Slovákov – najčastejšie pastierov, drevorubačov, pytliačov či bylinkárov sa ešte pred ustálením názvoslovia pravidelne pohybovalo v horskom teréne. Tiež mali pozorovací talent a vedeli vhodne pomenovať miesta, ktorými chodili. Na rozdiel od spišských Nemcov, ktorých časť tvorila miestnu inteligenciu, si svoje poznatky odovzdávali len ústnym podaním. Prvý slovenský bedeker o Tatrách vyšiel až v roku 1911 zásluhou Miloša Janošku z Liptovského sv. Mikuláša. Z demografickej mapy Uhorska, ktorá vyšla po sčítaní ľudu v roku 1900, vyplýva, že celkovo pod Tatrami žila slovenská väčšina. Ale okolie Kežmarku a Levoče obývali prevažne Nemci. Je zaujímavé, ako sa to odrážalo aj na najstarších mapách Tatier. V západnej časti prevládajú slovenské, vo východnej časti zasa nemecké pomenovania. Ako sa niektoré názvy vyvíjali ďalej, môžeme ilustrovať na pôvodných Kupferschächten, ktoré sa stali v medzivojnovom období Koperšadami a dnes sú z nich Medodoly, Predné a Zadné. Samozrejme, podľa medených baní, ktoré boli kdesi na hrebeni Jahňacieho štítu. V súvislosti s prekladaním nemeckých názvov si spomínam, že Starolesnianske pleso Uhorský karpatský spolok premenoval na Fuchs-see. Pri prepisovaní do československej mapy kartografi názov preložili a zapísali ako Líščie pleso. Nevedeli, že názov zvečňoval pamiatku lesníka Fridricha Fuchsa.

White Lake Peak, čiže Štít Bieleho plesa... Takže aj angličtina sa vlúdila do histórie nášho názvoslovia.

Zrejme vôbec ako prvé boli pomenované samotné Tatry. Alebo sa mýlim?

Máš pravdu. Isto boli pomenované najprv väčšie celky. Názov Tatry vo forme Tritti sa spomína už pred rokom 1000, v súvislosti so zakladaním pražského arcibiskupstva. V minulom čísle časopisu TATRY ma zaujal článok o Malých Tatrách. Nevedel som, že tento názov kedysi patril aj Malým Karpatom.

S mnohými názvami sa istotne spájajú aj zaujímavé príbehy. Ktorý z nich teba osobne najviac upútal?

Tých príbehov je veľa. Nevieam, či sa to hodí, ale uviedol by som jeden osobný. Otec istý čas pracoval v názvoslovnej komisii a tejto tematike sa venoval aj ako vedúci múzea a neskôr pracovník Výskumnej stanice TANAP-u. A tak sa naňho písomne obrátili jazykovedci s návrhom, že názov Zlobivá, ktorý je podľa nich čečizmom, treba zmeniť na spisovný – Hnevľivá. Otec im vysvetľoval, že názov vznikol postupnou deformáciou a prenesením ľudového pomenovania Žľaby, po poľsky Żłoby, pre vhlbenia na úpäti štítu. Keď korešpondencia nemala konca, otec sa zrejme nahneval a jazykovedcom odkázal, že so zmenou súhlasí, ale len v tom prípade, keď Zlobivú premenujú na Nasr..á, čomu bude každý Slovák najlepšie rozumieť. Potom sa jazykovedci nadobro odmlčali.

Mimochodom, máš zrátané, koľko je v Tatrách názvov?

V otcovej publikácii *Od A po Z o názvoch Vysokých Tatier* je spracovaných vyše 2 100 objektov. Objektov, nie názvov. Tých

je podstatne viac, pretože väčšina reálií má rôzne názvy v rôznych jazykoch a autor spomína aj všetky jemu známe pôvodné pomenovania či nerealizované návrhy na zmeny názvov.

Asi najlepším dôkazom toho, že tatranské názvoslovie nie je nemenné, sú najmä snahy o premenovanie Gerlachovského štítu. Viaceré z nich boli úspešné, hoci v súčasnosti nesie Gerlach opäť svoj pôvodný názov...

Keď Ludovít Greiner dokázal, že Gerlachovský štít je najvyšším vrcholom Uhorska, hneď si ho všimli aj politici. Návrh na premenovanie podľa prvého uhorského kráľa – sv. Štefana nebol oficiálne schválený, ale v milénárnom roku 1896 bol premenovaný na Ferenc József csúcs, podľa vtedajšieho panovníka. V medzivojnovom období sa Gerlachovský štít sporadicky spomína ako Legionársky štít a v čase stalinového kultu osobnosti bol oficiálne Stalinovým štítom. Názvy geografických objektov tvorených podľa mien politikov sú nešťastím. Dúfajme, že podobné návrhy, ako napríklad premenovanie Chaty pod Rysmi na Leninovu chatu či Slavkovský na Fučíkov štít, sa už nikdy nezopakujú.

Existuje nejaký rebríček názvoslovného NAJ? Napríklad najstarší, najkurióznejší či najbizarnejší názov... Prípadne máš nejaké svoje vlastné názvoslovné NAJ?

Nikdy som o tom neuvažoval, keď sa pýtaš na najstaršie, tak hádam názov Slavkovského štítu by mohol byť najstarším slovanským názvom v Tatrách. Najradšej mám názvy, ktoré sa dajú ľahko zapamätať a páčia sa mi názvy objektov podľa mytologických bytostí. Zaváža to tajomnom,

Podobne ako Koperšady či Kupferschächten znie aj názov Kôprovej doliny. Dá sa i v jej prípade hovoriť o podobnom pôvode názvu?

Áno. Ale ako som spomínal, niektoré názvy majú viacero možných vysvetlení. Zase musím citovať môjho otca, ktorý v Názvosloví uvádza tri jemu známe verzie: 1. podľa príslušníka Jánošíkovej družiny Koprova, 2. podľa medených baní, ktoré skutočne boli v Krivánskej oblasti, 3. podľa kôprovníčka bezobalového, ktorý v doline rastie. Sám sa prikláňal k poslednej verzii. Názov teda mohli vytvoriť dávni pastieri alebo bylinkári. Tento predpoklad podporuje aj fakt, že v starých mapách a sprievodcoch je táto dolina označovaná ako Koprova, Koproval, Koprovalölgy a podobne. Dokonca aj uznávaní súčasní bádatelia nemeckého názvoslovja Vysokých Tatier Klaus Gattinger a Ernst Hochberger uvádzajú síce rozdielne, no významovo zhodné názvy s našim pomenovaním – Dillental a Koprova Tal. Veľmi účelové sa mi zdá obhajovať aj nemecký pôvod názvu Ostrvy od názvu Ostwand, keďže tam nie je žiadna východná stena, naopak zvažuje sa na východ miernymi kosodrevinovými svahmi. Samotní Nemci ju volajú „Lesnou kopou“. Ale nezabúdajme, že okrem domácich Slovákov a Nemcov významnou mierou tatranské názvoslovie ovplyvnili Maďari. Veď do roku 1918 bol ich jazyk úradným. Nevytvorili len Štít Františka Jozefa, ale napríklad z Vysokej spravili Tátra-csúcs a predstavitelia Uhorského karpatského spolku sa snažili čo najviac objektov pomenovať alebo premenovať podľa svojich funkcionárov a iných osobností. A musíme spomenúť aj Poliakov, ktorí vo všetkých dobách prichádzali legálne i potajme cez štátnu hranicu a tiež prispeli k tvorbe názvov v južnej časti Tatier. Po „skrytoštelcoch“, pastieroch či pašerákoch to boli vedci, turisti a horolezci. Tiež si prispôbovali pôvodné názvy, prípadne vytvárali nové. Na škodu pre obe strany niekedy nie v súlade s pôvodinou. Tak napríklad Hrebienok nazvali Siodelko, Sediello zasa Lodowa Przelęcz, Malý Ladový štít pomenovali Lodowa Kopa a susednú Širokú vežu označili názvom Mały Lodowy Szczyt. Veľa názvov dovtedy nepomenovaných podružných objektov na našej strane Tatier vytvoril v 50. až 80. rokoch 20. storočia Witold Paryski, keď pracoval na 25-dielnom horolezeckom sprievodcovi po Vysokých Tatrách. O vhodnosti ním vytvorených názvov svedčí skutočnosť, že ich prevzalo aj slovenské názvoslovie.

Predpokladám, že tatranské názvoslovie nie je uzavretou kapitolou. Asi aj

dnes je stále čo pomenúvať či premenúvať...

Áno, tatranské názvoslovie je živé, predovšetkým vďaka horolezcom a skialpinistom, ktorí sa snažia preliezť a zlyžovať všetko, čo sa len dá. A najmä kvôli orientácii v zložitom teréne pomenúvajú objekty, ktoré si bežný návštevník Tatier ani nevšimne. Samozrejme, aj iní ľudia späť s horami majú podiel na tvorbe nových názvov. V tomto milénií napríklad strážcovia pomenovali dovtedy neznámu vodnú nádržku v Javorovej doline Blaženiným očkom. Zmena existujúcich názvov môže spôsobovať nedorozumenia. V zásade by nemala byť poplatná dobe, ako to bolo v prípade Gerlachovského štítu. Som za používanie pôvodných či zaužívaných názvov, aj keď nie sú gramaticky správne. Napríklad názov Hrubô nepoukazoval len na tvar objektu, ale aj na to, akým pekným nárečím rozpráva ľud pod Kriváňom. Podobne v spišskej časti Tatier sme sa hádam nemuseli hanbiť za Pokryvník. Dnes máme v mapách Hrubé a Žihľavník... Na niektoré názvy sa zabudlo a neskôr ich nahradili iné, aktuálnejšie. Napríklad Robert Townson v roku 1793 vystupoval na Lomnický štít z Malej Studenej doliny žlabom, pre

ktorý sa neskôr ujal názov Lomnická próba. Lenže po vzniku Jordánovej cesty táto trasa stratila na význame. Keď v 70. rokoch 20. storočia natáčali trilógiu Orlie pierko, Medená veža, Stratená dolina, nad Lomnickou próbou postavili pre tento účel chatu. Odvtedy snáď každý Tatralec pozná tento žlab ako Filmarák či Filmársky žlab.

V tejto súvislosti mi nedá neopýtať sa aj na to, či sa čitatelia dočkajú i nejakej ďalšej tvojej názvoslovnej knihy. Na čom momentálne pracuješ?

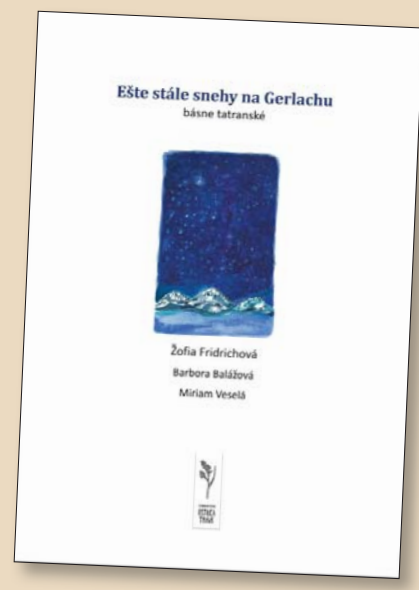
Za názvoslovím som nedal konečnú bodku. Ale teraz isto zmením tému. V roku 2004 som vydal publikáciu *Od ohnísk a kolíb po tatranské osady* a v roku 2008 *Premeny tatranských osád*. Odvtedy som sa ako vydavateľ k téme histórie tatranských osád nevrátil. Za tie roky pribudli nové skutočnosti, poznámkový blok sa zaplnil a pribudol aj obrazový materiál. Tým ale nechcem povedať, že najbližšou témou budú opäť osady. Mám zlú vlastnosť – vždy pracujem na niekoľkých veciach naraz, potom niečo pred dokončením odložím nabok a viac sa venujem inej téme, ktorú dotiahnem do konca skôr... Ale tou témou sú, samozrejme, vždy Tatry. ◀

Ešte stále snehy na Gerlachu

redakcia

Zo svojho vzťahu k tatranskej krajine sa v básnickej zbierke *Ešte stále snehy na Gerlachu* vyznáva poetka Žofia Fridrichová. Jej verše dopĺňajú umelecké ilustrácie Barbory Balážovej a Miriam Veselej, ktoré tomuto dielku dodali osobitú čaru a prekvapivo svieži ráz. Básne vznikali s odstupom viacerých rokov, niektoré autorka vytvorila špeciálne pre túto príležitosť, iné vytiahla zo šuplíka. Najstaršia pochádza ešte z roku 2007 a nesie v sebe prísľub návratu do hôr, ktoré sa neskôr stali aj jej druhým domovom. Ich spoločným menovateľom je vrúcný vzťah k prírode a ku krajine ako takej, ktorý si poetka vytvorila už v detstve. Rokmi i súčasnými okamihmi nazbierané pocity sa preliali do slov, slová do veršov, verše do básní a básne do knihy, ktorú sa ako dar rozhodla venovať tatranskej krajine. Z textov, ktoré čitateľom ponúka, vyžaruje nielen ľahkosť a čistota, ale je v nich aj skoro až neobmedzený priestor pre hry s vlastnou fantáziou. Tento aspekt naznačuje i samotná obálka, na ktorej sa ocitla ilustrácia nočnej krajiny.

Knihu je prvou publikáciou Vydavateľstva Ostrica tmavá, ktoré má pod krídlami starosmokecká Kaviareň a čajovňa U VLKA, kde sa dá básnická zbierka aj kúpiť. Zozbierate ju tiež v Tatranských informačných kanceláriách v Starom Smokovci a v Tatranskej Lomnici. ◀

Vodopády Tatier **IV.**

📍 📷 Milan Lučanský

Horný Tichý vodopád*

Dolný Tichý vodopád*

Približne päť metrov vysoký Račkov vodopád je súčasťou kaskády vysokej asi dvadsať metrov.

Rozsiahle územie centrálnej a východnej časti Liptovských Tatier je miestom ich najvyšších končiarov, hlbokých dolín, početných horských bystrín a mŕkvyh plies.

Jamnická a Račkova dolina, ktoré sú ústrednými dolinami tejto časti Liptovských Tatier, sa pred svojím vyústením do podhoria na rozdiel od iných veľkých dolín zlučujú do jednej, asi dva kilometre dlhkej Úzkej doliny. Obe majú vrátane spoločného ústia dĺžku približne deväť kilometrov a sú od seba oddelené šesť kilometrov dlhou južnou rázsochou. Tej dominuje vrchol Jakubinej (2 194 m n. m.), ktorá je druhým najvyšším končiarom Západných Tatier. V závere týchto dolín, nesúcich výrazné stopy niekdajšej ľadovcovej činnosti, leží viacero plies.

Najväčším plesom Jamníckej doliny je Nižné Jamnícke pleso (1 732 m n. m.) s rozlohou 1,13 hektára a hĺbkou 8,2 metra, na hladine ktorého sa zrkadlí elegantný masív Ostrého Roháča (2 088 m n. m.). Rovnomenný potok vytekajúci z tohto plesa má mnoho bočných prítokov, na ktorých sa nachádzajú aj najväčšie západotatranské vodopády. Najvýznamnejšie sú na tokoch prameniacich pod Vyšnou Magurou (2 095 m n. m.) a Ostredkom (2 050 m n. m.). V strmých a výrazných žľaboch, utopených v mori nepreniknuteľnej kosodreviny, prekonávajú horské bystriny viacero terénnych zlomov, vytvárajúc pekne početné kaskády a vodopády. Pri výstupe dolinou sú viditeľné po pravej strane, aj to len v určitých úsekoch, pretože výhľady na ne sú čiastočne členené okolitou vegetáciou. Prvým vodopádom ležiacim vo výške 1 225 m n. m. je viacstupňový Tichý vodopád*, ktorého jemný šepot umocňuje krásu tohto čarovného zákutia. Hoci patrí k vodopádom s menším prietokom vody, svojou výškou okolo tridsať metrov si určite zaslúži pozornosť. Ďalším vodopádom je Predný Jamnícky vodopád*, nachádzajúci sa v susednom žľabe vo výške 1 190 m n. m. Je vysoký asi sedemnásť metrov a s následnými kaskádami dosahuje táto sústava výšku až okolo tridsať metrov. Najznámejším a z turistického chodníka najlepšie viditeľným je tretí v poradí – Jamnícky vodopád, ktorý je ozdobou tunajšieho tichého prostredia. Je vysoký okolo dvadsaťpäť metrov a nachádza sa vo výške 1 200 m n. m. Štvoricu týchto prírodných klenotov uzatvára Zadný Jamnícky vodopád* pod Jazerným vrchom, ktorý je ukončením bočného hrebeňa vybiehajúceho východným smerom z Ostrého Roháča. Vodopád leží vo výške približne 1 530 m n. m. a je vysoký asi desať metrov. S počtom vodopádov patrí Jamníckej doline prvenstvo v rámci Západných Tatier.

Podobne ako Jamnícka, aj Račkova dolina je príťažlivá a zaujímavá svojimi prírodnými krásami. Horná časť doliny, v oblasti malebnej polany nachádzajúcej sa pod pyramídovým masívom Klina (2 173 m n. m.), je miestom, kde sa Račkova dolina rozvetvuje do dvoch dolín – Zadnej Račkovej a Gáborovej doliny, záver ktorých tvoria už spomínané ľadovcové kotly. Výrazný a hlboký je naj-

mä kotol Zadnej Račkovej doliny, kde sa nachádzajú Račkove plesá. Zadné Račkove pleso s rozlohou 0,74 hektára a hĺbkou 12 metrov je druhým najhlbším západotatranským plesom. Predné Račkove a Suché Račkove pleso tvoria jeden celok s rozlohou 1,18 hektára a maximálnou hĺbkou 1,7 metra. Len v prípade suchšieho letného obdobia sa Suché Račkove pleso poklesom hladiny zmenšuje a osamostatňuje. Všetky plesá ležia vo výške 1 697 m n. m. a v minulosti pravdepodobne tvorili jeden celok. Potok Račková, ktorý vyteká z týchto plies, napája vodami Račkov vodopád nachádzajúci sa na nižšie položenom dolinnom prahu vo výške 1 520 m n. m. Približne päť metrov vysoký vodopád je súčasťou kaskády vysokej asi dvadsať metrov. Račkova, resp. Gáborova dolina je od východu ohraničená hrebeňom južnej rázsochy vybiehajúcej z hlavného hrebeňa, ktorej kraluje najvyšší vrch Západných Tatier – Bystrá (2 248 m n. m.).

Zaujímavosťou tejto oblasti sú Bystré plesá ležiace pod južnými zrázmi tohto západotatranského veľikána. Vyšné Bystré pleso (1 879 m n. m.) s rozlohou 0,87 hektára a hĺbkou 12,5 metra je najvyššie položeným a najhlbším plesom Západných Tatier.

Masív Bystré je prilahlým Pyšným sedlom, v ktorom začínajú či končia turisticky sprístupnené partie západotatranského hlavného hrebeňa, tvorí pomyselnú hranicu medzi centrálnou a východnou časťou Liptovských Tatier. Východnú časť ukončuje široké lúčne Tomanovské sedlo (1 686 m n. m.), ktoré je druhým najnižšie položeným sedlom na hlavnom hrebeni v rámci celých Tatier. Spolu s Tomanovskou dolinou hraničí s veľmi zaujímavým krasovým územím Červených vrchov tvoriacich samostatnú horskú skupinu. Odlahlá a divoká Tomanovská dolina je miestom, kde sa nachádza nevelký a jediný vodopád tohto tichého zákutia – asi šesť metrov vysoký Tomanovský vodopád, ležiaci vo výške 1 230 m n. m. Od roku 2008 je turistický chodník vedúci touto dolinou až do Tomanovského sedla uzavretý (aj z poľskej strany) z dôvodu zachovania a ochrany významných biotopov vzácných zástupcov tatranskej živočíšnej ríše. ◀

Pozn. autora: Keďže väčšina z vodopádov, ktoré vám na stránkach časopisu TATRY postupne predstavíme, nebola doteraz podrobnejšie prebádaná a mnohé z nich nemajú ani len mená, pre ľahšiu orientáciu v ich evidencii a takisto aj v teréne si občas pomôžeme vlastnými pracovnými názvami. Tie sú v texte označené hviezdíčkou (*).

Tomanovský vodopád

Jamnícky vodopád

Zadný Jamnícky vodopád*

Predný Jamnícky vodopád*

Prestrelka kvôli medvedom

Slovná prestrelka medzi lesníkmi, poľovníkmi a ochranármi, ktorú tentokrát spustilo usmrtenie medvedice s mláďaťom v Tatranskej Polianke, opäť poukázala nielen na stále nedoriešené problémy so zabezpečením odpadu na území miest a obcí nachádzajúcich sa v medvedích teritóriách, ale otvorila aj otázku manažmentu veľkých šeliem a kompetencií pri správe národného parku.

Martina Petránová

archív redakcie a Ivan Krasula

Po tom, ako Štátne lesy TANAP-u po nočnom zásahu zverejnili hneď ráno na svojom facebookovom profile fotografiu usmrtenej medvedice a jedného z jej štyroch potomkov, mal Zásahový tím pre medveďa hnedého čo vysvetlovať. Kritika sa naň valila zo všetkých strán. Ľudia mu vyčítali, prečo nezvolili iné riešenie a z troch medvediat urobili siroty. „My sme na tieto reakcie na sociálnych sieťach boli v podstate pripravení. Zásahový tím si za svojím rozhodnutím jednoznačne stojí, pretože my máme aj najlepšie informácie o celej tejto medvedej rodine,“ vyjadril sa Michal Haring, ktorý spoločne s ďalšími členmi tímu intenzívne plašil medvedicu a jej mladé, zvyknuté stravovať sa v kontajneroch, celú jeseň. Poplašné výstrely, pyrotechnika ani paintballové guľky nezabrali, a tak sa rozhodli, že medvede odchytiť. Skončiť mali v odchovných zariadeniach, respektíve v niektorej zo zoologických záhrad. Aspoň také boli pôvodné plány. „V tejto veci sme komunikovali so ZOO

Košice, ktorá je zapojená do Medzinárodného záchranného programu pre medvede hnedé, ako aj so ZOO Spišská Nová Ves. Samotný zásah sa však nepodarilo zrealizovať, keďže táto medvedica zahibernovala o niečo skôr, ako sa predpokladalo,“ konkretizovala zámery ochranárov Anna Weissová, manažérka pre komunikáciu Štátnej ochrany prírody SR, do gescie ktorej zásahový tím patrí. Medvedia rodinka sa k svojmu spôsobu stravovania na jar vrátila, a tak sa jeho členovia rozhodli, že macov utratia. V ten deň boli v teréne už od rána, situáciu monitorovali v okolí Smokovcov. Echo napokon prišlo z Tatranskej Polianky, kde medvede večer vystrašili turistov schádzajúcich zo Sliezskeho domu. Tí zalarmovali políciu, ktorá vzápätí kontaktovala zásahový tím. Medvedicu s mladými však kontajnery na parkovisku opäť zlákali až pred polnocou, spacificoval ich až výstrel z narkotizačnej pušky. Ležať ostalo jedno z medvediat, medvediu mamu museli dohľadať. Zvyšné tri mláďatá ušli do lesa.

Neštandardný postup

Zásah vyvolal ostré reakcie, do ochránarov sa obula nielen verejnosť, ale aj Slovenská poľovnícka komora, ktorá ho označila za neodborný a amatérsky, výhrady voči nemu mali aj Štátne lesy TANAP-u, ktoré sa ako správca územia a užívateľ príslušného poľovného revíru dokonca obrátili na Slovenskú inšpekciu životného prostredia s podnetom na prešetrenie postupu zásahového tímu. „Je povážlivé, ak nás jeho členovia kontaktujú až vtedy, keď je po všetkom – a to aj napriek tomu, že akcia bola údajne vopred plánovaná a pripravená. Domnievame sa, že tento postup bol prinajmenšom neštandardný, ak nie nezákonný. Práve preto je mimoriadne dôležité celú záležitosť riadne prešetriť, aby sa situácia v budúcnosti nezopakovala,“ konštatoval ich riaditeľ Ján Marhefka. Podľa jeho slov je táto situácia neklamným dôkazom toho, že racionálny a systematický manažment populácie medveďa hnedého založený na skutočne odborných zákla-

doch je minimálne v Tatrách už niekoľko desaťročí naozaj potrebný.

Došla im trpezlivosť

Práve Štátne lesy TANAP-u odchyť či odstrel problémových medvedov kedysi zabezpečovali. Trpezlivosť im však došla v roku 2008, po odchyte dva a pol ročného problémového medveda, ktorý sa spolu s ďalšími pohyboval v okolí Zamkovského chaty a Hrebienka. Jeho novým domovom mali byť lesy v okolí Jasova, no karty zamiešal Robin Rigg z mimovládnej organizácie Slovak Wildlife Society (SWS), ktorý upozornil na možné riziká takéhoto kroku. „Máme isté obavy, čo sa týka myšlienky použiť na reintrodukovaní medvedicu s tromi mladými z TANAP-u. Na základe nielen našich sledovaní ide o značne synantropných jedincov, u ktorých je veľká pravdepodobnosť znovu hľadať príležitosť kŕmenia sa ľudskou potravou,“ uviedol vtedy Rigg. Podľa neho v takýchto prípadoch je potrebné zvážiť viaceré okolnosti, myslieť by sa malo aj na ďalšie monitorovanie vypustených medvedov. Takmer dvojmesačné úsilie tatranských lesníkov tým pochoval, v Jasove sa totiž napokon rozhodli, že maca nechcú. Vzápätí prišli Štátne lesy TANAP-u s radikálnym stanoviskom. „Na základe tejto skutočnosti a vzhľadom na kriminalizáciu činností Štátnych lesov TANAP-u pri výkone opatrení na zaistenie bezpečnosti pohybu turistov v Tatranskom národnom parku, v budúcnosti už Štátne lesy TANAP-u nebudú žiadateľmi o odchyť alebo ochranný odlov problémových jedincov medveda. Urobia tak iba v prípade požiadania o riešenie vzniknutej situácie zo strany štátnej správy životného prostredia s jednoznačne určenými podmienkami ďalšieho nakladania s odchytenými jedincami medveda,“ tlmočili v tom čase svoje rozhodnutie prostredníctvom tlačovej správy.

Všetko bolo pripravené

Voči vyhláseniu Slovenskej poľovníckej komory o amaterizme a neodbornosti zásahového tímu sa Štátna ochrana prírody SR ohradila, Weissová pripomenula, že zásah „bol dlhodobo starostlivo pripravovaný, s odborníkmi konzultovaný, logisticky a odborne realizovaný v spolupráci viacerých zložiek na vysokej profesionálnej úrovni“. Poľovníkov zároveň ubezpečila, že úlohou zásahového tímu nie je trofejový ani zážitkový lov na medveda, ale bezpečnosť obyvateľov. Tá má byť podľa jej slov zaistená takým spôsobom, ktorý je čo najšetnejší aj k samotnému medvedovi. Takisto odmietla tvrdenia Slovenskej poľovníckej komory, podľa ktorej za problémy s medvedmi môže rýchly nárast ich populácie. Ochrana

o premnožení medvedov nechcú počuť, za najvýznamnejšiu príčinu zvýšeného výskytu šeliem v blízkosti človeka považujú zmenu ich správania sa. „Táto šelma zistila, že v blízkosti ľudských obydlií nájde množstvo ľahko dostupnej pre ňu hodnotnej potravy. To je spôsobené nezabezpečeným komunálnym odpadom, vnađením v poľovníckych zariadeniach, pestovaním pre ňu atraktívnych poľnohospodárskych plodín v areáli rozšírenia druhu,“ konkretizovala Weissová.

Problémové kontajnery

Práve nedostatočne zabezpečené kontajnery vyčítajú ochranári už dlhodobo aj mestu Vysoké Tatry. Vlni si ich dokonca spolu so zásahovým tímom prišiel prekontrolovať i samotný šéf envirorezortu Ján Budaj. K 18. júnu 2020 evidovala Štátna ochrana prírody SR v katastri Smokovcov, Tatranskej Lomnice a Štrbského Plesa 115 nezabezpečených a 89 nedostatočne zabezpečených stojísk odpadu alebo samostatne stojacich odpadových nádob. Z celkového počtu, ktoré skontrolovali, bolo podľa ich predstáv len 24 percent. Ochránari preto okamžite podali podnet na inšpekciu, aby preskúmala podozrenie z nezákonného nakladania s odpadom. Na jeseň zaslali mestu Vysoké Tatry aj výzvu, aby staničky na smeti vhodne zaistilo, zákonnú povinnosť zabezpečiť odpad v oblastiach s výskytom medveda hneďého podnikateľom v cestovnom ruchu pripomenulo takisto i Združenie cestovného ruchu Vysoké Tatry. Apel padol na úrodnú pôdu, na niektorých stojiskách pribudli prične lišty, ktoré medvedom mali zabrániť dostať sa k odpadkom, avšak celkovú situáciu to podľa ochranárov nerieši, keďže stále je dosť miest, kde sa medvede k smetiam ľahko dostanú. Aj preto chcú inšpektori v kontrolách pokračovať i v tomto roku, na mušku si okrem samosprávy chcú vziať i prevádzky, ktoré poskytujú služby v cestovnom ruchu.

Sú premnožené?

Zatiaľ čo ochranári sú presvedčení, že vo Vysokých Tatrách je kľúčovým problémom nezabezpečený odpad, radnica hovorí o tom, že medvede sú premnožené. Dôkazom má byť stúpajúci počet stretov človeka s medvedom. Kým v roku 2015 mali mestskí policajti 248 hlásení o pohybe tejto šelmy, v roku 2019 ich bolo už 959. A to aj napriek tomu, že počet zabezpečených kontajnerov z roka na rok rástol. Tatranská samospráva na neúnosný stav upozorňuje už dlhodobo, v roku 2016 dokonca z dôvodu častého výskytu medvedov v blízkosti ľudských obydlií vyhlásila mimoriadnu situáciu a požiadala o výnimku na odstrel dvadsiatich medvedov. Envirorezort však súhlasil iba s dvoma, voči čomu sa mesto odvolalo. „Nie som za to, aby sa medvede vyvražďili, veď medveď sem patrí, ale patrí sem aj človek. Ak vychádzame z overených údajov, tak je zjavné, že vzhľadom na veľkosť územia národného parku sú medvede v Tatrách premnožené a to je podľa mňa hlavný problém,“ nechal sa vtedy počuť primátor Ján Mokoš. Podľa neho tí, čo tvrdia, že to tak nie je, iba zatvárajú pred problémom oči. O tom, že medvedov je veľa, svedčí vraj aj skutočnosť, že sa vyskytujú na miestach, kde predtým neboli.

Volajú po manažmentových opatreniach

Rovnaký názor ako mesto má aj Slovenská poľovnícka komora, ktorá ešte v auguste 2018 adresovala ministromi Budajovi otvorený list, v ktorom mu okrem iného pripomenula aj fakt, že ešte pred rokom 1994 poukazovala medzirezortná skupina o ochrane a regulácii stavov medvedov na neustále sa zvyšujúce stavy medvedov, vznikajúce konflikty a strety s človekom i na nárast škôd na hospodárskych zvieratách a včelstvách. Odborníci sa už v tej

Čo je úlohou zásahového tímu?

Zásahový tím pre medveda hneďého vznikol vydaním metodického pokynu generálneho riaditeľa sekcie ochrany prírody a tvorby krajiny ministerstva životného prostredia zo dňa 27. augusta 2014. Dôvodom jeho zriadenia bola potreba operatívneho riešenia eliminácie škôd spôsobených touto šelmou, resp. eliminácie jej stretov s človekom. Aktuálne pozostáva z piatich členov, ktorí sú na základe pôsobnosti v rámci Slovenskej republiky rozdelení na severný a južný tím. Okrem riešenia problematických situácií vyplývajúcich z koexistencie človeka a medveda plní zásahový tím aj viaceré úlohy v oblasti evidencie, prevencie, osvetu a manažmentu tejto šelmy. Financovaný je z projektu Európskej únie s názvom Realizácia programov starostlivosti o veľké šelmy na Slovensku. Náklady na jeho činnosť za obdobie rokov 2015 až 2020 boli približne vo výške 192-tisíc eur. Prvou razantnou akciou zásahového tímu bol odstrel medvedice Ingy priamo v obci Liptovská Kokava v roku 2017, ktorý takisto vyvolal polemiku.

dobe zhodli, že sa musí veľmi zodpovedne, citlivo a bez zbytočných prietahov prikrčiť k realizácii pragmatických manažmentových opatrení, týkajúcich sa regulácie rastu početnosti medveďa hnedého na Slovensku. „Od tohto obdobia slovenskí poľovníci a odborne erudovaní nezávislí environmentálni odborníci disponujúci vedecky podloženými faktami poukazujú na tento neustále narastajúci problém,“ uvádza sa v liste. Svoje tvrdenia podložili aj údajmi publikovanými v júni 2019 na uznávanej vedeckej stránke www.nature.com. Podľa nich je Slovensko krajinou s najvyššou hustotou medvedej populácie na svete, v počte útokov na človeka sa v rebríčku dokonca dostalo na druhé miesto. Aj preto šéfa envirorezortu zároveň požiadali, aby ministerstvo vyvinulo aktivity na vyňatie medveďa zo zoznamu prísne chránených druhov a jeho preradenie medzi druhy, ktoré je možné manažovať.

Sú aj tam, kde neboli

S tvrdením, že medveďa je v súčasnosti už nevyhnutné manažovať, súhlasia aj Štátne lesy TANAP-u, ktoré sú správcom pozemkov vo vlastníctve štátu na území Tatranského národného parku. Na otázku, či sú medvede na Slovensku premnožené, nemá však ich zoológ až takú kategorickú odpoveď ako tatranská samospráva. „Osobne sa vyhýbam tomuto slovíčku, ale je pravda, že ich početnosť je ďaleko vyššia ako kedysi. Dôkazom toho, že sa medvedej populácii darí, je skutočnosť, že medvede sa vyskytujú už aj na miestach, kde sa

doteraz nevyskytovali,“ konštatuje Jozef Hybler. Podľa neho sa však ich výskyt v intravilánoch miest či obcí neďa dnes úplne eliminovať iba tým, že medvedom ľudia zabránia dostať sa k odpadkom. „Z kanvy sa nenažerú, aby prežili. Medvede majú veľmi dobrý čuch, lákajú ich atraktanty. Takže pokiaľ nebudú kontajnery hermeticky uzavreté, pôjdu tam tak či tak a budú skúšať, či sa nedostanú k nejakej dobru,“ domnieva sa Hybler. Ako problém vidí práve tie medvede, ktoré si už na takéto prílepkovanie zvykli. „Možno keby sa z populácie odstránili práve takéto synantropné jedince, ktoré sú už zvyknuté navštevovať kontajnery a okamžite sa efektívne plašili tie, ktoré sa pri smetiach objavajú, bola by to cesta, ako túto situáciu vyriešiť. Navyše, ak odstránime problémové medvede, uvoľní sa aj tlak na tie ostatné, čo bude mať v konečnom dôsledku priaznivý vplyv na samotnú populáciu medveďa hnedého. Samozrejme, v prvom rade si však treba povedať, koľko medvedov je toto územie schopné prijať,“ zdôrazňuje zoológ.

Odborné publikácie uvádzajú, že jeden medveď potrebuje teritórium s rozlohou 3 000 až 5 000 hektárov, avšak parcelovať dané územie len čisto matematicky, bez zohľadnenia ďalších jeho špecifik nie je podľa zoológov tá správna cesta. Navyše, teritória medvedov sa prekrývajú, značný je aj ich rádius. Odhady o počte medvedov v Tatranskom národnom parku oscilujú okolo stovky, v poľovnom revíri TANAP, ktorý zahŕňa územie od Podbanského po Tatranskú Javorinu ich evidujú sedemde-

siat, ďalších trinásť udávajú Roháče, tieto čísla však nie sú konečné, svoje cifry majú aj ostatné poľovné združenia.

„Koncom 70. rokov 20. storočia evidovala vtedajšia Správa TANAP-u na území od Podbanského po Tatranskú Javorinu okolo štyridsať jedincov medveďa hnedého. Jeho celoročný výskyt, vrátane rodenia mláďat, bol dlhé roky pozorovaný v troch ostrovoch – Tichá a Kôprová dolina, širšia oblasť Stežiek a sever, teda javorinská oblasť. Na ostatnom území boli zaznamenávané len sezónne pohyby, najmä na jar. Odpadky v osadách boli riešené v starých známych „kuka“ konvách, ich návštevy medvedmi však boli sporadické,“ spomína Marián Šturcel, ktorý od roku 1977 pôsobil na Správe TANAP-u, neskôr v Štátnych lesoch TANAP-u, odkiaľ v roku 2015 odchádzal do dôchodku z pozície námestníka riaditeľa.

Chýbajú aktuálne čísla

Koľko je aktuálne medvedov na Slovensku si dnes nikto netrúfa presne povedať, posledné čísla sú z roku 2014, kedy odborníci z Lesníckej fakulty Technickej univerzity vo Zvolene pod vedením profesora Ladislava Pauleho spracovali viac ako 2 800 vzoriek trusu a na základe genetických analýz odhadli veľkosť populácie medveďa hnedého na 1 256 jedincov ± 233 jedincov. Momentálne však Štátna ochrana prírody SR robí nový monitoring, jeho výsledky by mali byť známe ešte tento rok.

Ak vychádzame z týchto údajov, tak v Tatranskom národnom parku mohlo vtedy žiť okolo osemdesiat až sto medvedov. „Keby sme počet 1 256 rozdelili do jednotlivých pohorí, prišli by sme približne k takémuto číslu. Ibaže tu máme ešte takých kujónov, ktorí behajú z jedného pohoria do druhého. Počas výskumu sme zistili, že sa niektoré jedince túľajú medzi Vysokými a Nízkymi Tatrami, medzi Veľkou Fatrou a Chočskými vrchmi a konečne tohto roku nám Iwo dokázal, kam až taký medveď dokáže zájsť,“ vyjadril sa ešte v roku 2015 v rozhovore pre časopis TATRY Paule.

Desať rokov predtým, ako Paule publikoval výsledky svojho výskumu, žilo podľa odhadov zoológov na území Tatranského národného parku asi sedemdesiat až osemdesiat medvedov. Už vtedy Štátne lesy TANAP-u upozorňovali na to, že ďalší nárast medvedej populácie nie je žiaduci a je na hranici únosnosti. „Čoraz viac narastá tlak na mladých jedincov, ktoré sú nútené hľadať si svoje teritórium aj v lokalitách, kde sa predtým nevyskytovali a, bohužiaľ, aj na miestach mimo areál ich prirodzeného výskytu,“ prízvukuje Hybler.

Usmrtenie medvedej mamy s mláďatom bolo podľa ochranárov najkrajnejším riešením, zásah považujú za smutný následok dlhodobo neriešenej situácie s nezabezpečeným komunálnym odpadom v Tatrách. Päťica macov mala toho na rováší viac, okrem vyberania kontajnerov si na mušku opakovane vzali aj cukrárenskú výrobu, vlámali sa i do smokoveckej koliby. Plašenie nepomáhalo, a tak sa zásahový tím rozhodol pre radikálny krok. Tri minuloročné medveďatá však počas akcie utiekli. Dve z nich neskôr zachytila kamera pri pokuse dostať sa k obsahu kontajnerov, tretie sa na záberoch ani raz neobjavilo. Tentokrát však obišli naprázdno, keďže smetiaky boli zabezpečené... Zásahový tím medzitým uspal aj ďalšieho kontajnerového maca, ktorý robil neplechu v Sučanoch, hlásenia o výskyte šelmy však ochranárom prichádzajú takmer každý deň aj z ďalších lokalít na Slovensku.

Zásah bol vraj kóšer

Ešte v ten deň, ako sa Štátne lesy TANAP-u obrátili s podnetom na Slovenskú inšpekciu životného prostredia, ktorá je odborným a kontrolným orgánom vykonávajúcim štátny dozor aj vo veciach ochrany prírody a krajiny, sa jej generálny riaditeľ Ján Jenčo nechal počuť, že zásah voči medvedom bol v absolútnom poriadku a k žiadnemu porušeniu zákona o ochrane prírody či zákona o poľovníctve nedošlo, rovnako ako ani osobitných predpisov, takže sa nedá hovoriť ani o podozrení zo spáchania trestného činu alebo správneho deliktu. Zásahový tím podržal aj minister Budaj, podľa ktorého sa takto preukázala jeho akcioschopnosť. „Chránime priestor divočiny a v nej aj veľké šelmy. Ale v situácii, keď sa z niektorých šeliem stanú synantropné zvieratá a ohrozujú ľudí na území obcí, niet inej cesty než problémové zviera odchytiť, uspať a vykonať eutanáziu,“ zareagoval šéf envirorezortu, ktorého prekvapilo, že sa prípadom zaoberá aj polícia. Popradská kriminálka vec prešetrovala ako podozrenie z prečinu porušovania ochrany rastlín a živočíchov, nakoniec však skonštatovala, že nie je dôvod na začatie trestného stíhania.

Medviedatá bez mamy

Tri medviedatá, ktoré ostali bez mamy, plánoval zásahový tím monitorovať. Aký osud ich čaká, ťažko povedať. Podľa zoológa sa nedá s istotou povedať, či sa po tomto negatívnom zážitku opäť vrátia ku kontajnerovému spôsobu života, alebo zmenia svoj prístup a siahnu sa späť do lesa, čo najďalej od ľudí. Šanca, že by si navykli na prirodzený spôsob života, vraj stále je. Hoci

Ohlásili ďalšie kontroly

Kontajnerové medvede si na mušku vzala aj Slovenská inšpekcia životného prostredia. Na podnet Štátnej ochrany prírody SR preverila aj územie mesta Vysoké Tatry, ktorému ochranári vyčítali nedostatočné zabezpečenie kontajnerových stojísk. Operatívne kontroly odhalili mnohonásobné porušenie zákona o odpadoch, nedostatky inšpektori zistili tiež v Tatranskej Štrbe, Novej Lesnej a v Štôle. Neraz boli kontajnery zabezpečené len naoko – retiazkou s karabínkou, čo medvedom nebráni manipulovať s nádobou, poškodí ju a dostať sa k jej obsahu. Okrem Tatier si inšpektori intenzívnejšie posvietili aj na zabezpečenie odpadu v ďalších lokalitách. Momentálne vo viacerých prípadoch prebieha správne konanie o uložení pokút, alebo kontrola plnenia nariadených nápravných opatrení. Tento rok chce inšpekcia ešte prítvrdiť, keďže podľa najnovšej vyhlášky k zákonu o odpadoch počet obcí, ktoré majú povinnosť zaistiť smeti pred medvedom, vzrástol zo 151 na 360. Vyhláška konkretizovala taktiež spôsoby zabezpečenia kontajnerových stojísk i kontajnerov samotných tak, aby sa medvedovi zabránilo akokoľvek manipulovať so zbernými nádobami. Tie musia byť dostatočne odolné voči útoku medveda a uzamykateľné. Okrem samospráv sa inšpekcia v roku 2021 plánuje zamerať aj na podnikateľov. Zároveň rieši i podnety na prikrmovanie medvedov a inej poľovnej zveri pečivom, ovocím a zeleninou pochádzajúcou z obchodných reťazcov.

veľmi malá. Rizikom pre ne však môže byť aj veľký samec, ktorý sa krátko nato objavil neďaleko Sliezskeho domu. Stret s ním by v období ruje mláďatá zrejme neprežili.

Ďalšia problémová rodinka

Len pár dní nato, ako vášne okolo usmrtenia medvedice s mladým utíchli, sa pozornosť ochranárov i verejnosti sústredila na ďalšiu problémovú medvediu rodinku, ktorá sa začala čoraz častejšie objavovať na Hrebienku. A to aj za bieleho dňa. Ľudia jej evidentne neprekážali, macovia sa neraz dokonca ocitli v ich bezprostrednej blízkosti. Preskúmať stihli

aj strechu hotelovej kuchyne. Ochránari sa domnievajú, že medvedica s dvoma mladými v čase ruje takto chráni mladé pred samcom, ktorý by im mohol ublížiť. Jej správanie monitorujú a vyhodnocujú. Hoci nevykazuje známky agresivity, zjavne nie je ani plachá, preto ostávajú v strehu. Dokonca uvažovali aj o uzatvorení okolia Hrebienka, no z plánov zišlo. Medzitým sa však medvede premiestnili do centra Starého Smokovca, zaregistrovali ich v okolí železničnej stanice a stravovacích prevádzok. Zásahový tím sa preto začal zaoberať myšlienkou, že ich odchytiť a presunie do vzdialenejšej časti národného parku. ◀

V polovici júna priniesli LESY SR informáciu o prvom možnom prípade usmrtenia človeka medvedom na Slovensku. Bezvládne telo muža našli v doline Banskô, ktorá sa nachádza v katastri obce Liptovská Lúžna. Prizvaný súdny lekár konštatoval, že k smrti nedošlo prirodzeným spôsobom. Obef mala na hlave, krku a boku poranenia, ktoré boli spôsobené pohyzením.

Keďže ide o poľovný revír Prašivá, ktorého užívateľom je štátny podnik LESY SR, š. p. Banská Bystrica, pri obhliadke v teréne boli prítomní aj zamestnanci jeho odštepného závodu v Liptovskom Hrádku, do gescie ktorého patrí Lesná správa Liptovská Osada. Práve v jej pôsobnosti je i spomínaná dolina, ktorú hojne navštevujú turisti. Na mieste, kde bolo nájdené telo, sa našli čerstvé stopy medveda, lesníci preto nevylúčili, že by mohlo ísť o prvý prípad usmrtenia človeka touto šelmou. Ich predpoklad potvrdili aj výsledky pitvy, 14. jún 2021 sa tak zapísal ako deň, keď bol v novodobej histórii na Slovensku zaznamenaný prvý stret medveda s človekom, ktorý sa skončil tragédiou.

Okolnosti smrti 57-ročného obyvateľa Liptovskej Lúžnej okamžite spustili slovnú prestrelku medzi ministerstvom životného prostredia a Slovenskou poľovníckou komorou, ktorá envirorezortu vytkla, že nezvláda manažment veľkých šeliem

Prvá obeť

a vládne len od „zeleného stola“ namiesto toho, aby komunikoval s miestnymi ľuďmi, samosprávami a odbornými organizáciami, ktoré majú čo do toho povedať.

Ministrovi Budajovi poľovníci zároveň pripomenuli, že to nie sú oni, kto žiada lov medveda. Podľa nich množiace sa problémy s touto šelmou nevyrieši päťčlenný zásahový tím a situácia sa bude iba zhoršovať.

Envirorezort to až tak tragicky nevidí, v roku 2020 evidoval len päť takýchto „kolízií“ a útok medveda na človeka považuje za ojedinelý. Smrteľný prípad z Liptovskej Lúžnej označil za poľutovaniahodné nešťastie a to, za akých okolností k nemu došlo, ukáže vyšetrovanie. Vo svojom stanovisku ministerstvo uviedlo, že zásahový tím nemal žiadne hlásenie o problémových medvedoch v tejto lokalite, celé sa to udialo mimo vyznačených turistických chodníkov, v lese, mimo obce, čiže v prirodzenom prostredí zvierat. V otázkach ochrany bezpečia a zdravia obyvateľov dôveruje zásahovému tímu, dokonca všetkých občanov vyzvalo, aby akékoľvek rizikové správanie medvedov hlásili na telefónnom čísle 0903 201 879. Nie je vylúčené, že počet členov zásahového tímu sa rozrastie, keďže envirorezort v deň, keď sa ukázalo, že muža naozaj zabil medveď, vyhlásil, že v súčasnosti rozhoduje o jeho posilnení.

„Posmrtný život“ kamzíkov

↑ Jana Tomalová   📷 Peter Šaling a Gabriela Chovancová

Zoologička Gabriela Chovancová pri obhliadke kamzíka vo Velickej doline

V priebehu jediného májového týždňa pribudli do štatistík úhynov dva kamzíky. Samica z Velickej doliny skončila na výskumnej stanici, samec, ktorý zahynul pod Hlúpym, sa stal potravou pre ďalšie živočíchy v Belianskych Tatrách.

Cez optiku dvoch rôznych kamzíčích osudov sme sa pozreli na to, ako pracovníci Štátnych lesov TANAP-u nakladajú s telami uhynutých živočíchov na území Tatranského národného parku. V druhú májovú sobotu členovia Slovenského zväzu ochrancov prírody a krajiny (SZOPK) Vysoké Tatry spozorovali pád kamzíka spod Velickej veže vo Velickej doline. Zrejme sa pošmykol v ľadovom teréne a zrútil sa zo steny. „Stále postupujeme tak, že udalosť nahlásime aj Štátnej ochrane prírody SR a ideme prevziať úhyn. Na mieste sa zhodnotí stav a pokiaľ zistíme, že už nie je použiteľný na preparáciu, ostáva v prírode a my odoberieme

len potrebné vzorky. Pokiaľ je jedinec v dobrom stave, prevážame ho k nám na výskumnú stanicu, kde podlieha morfometrii, odoberáme vzorky pre osem inštitúcií, s ktorými máme dohody,“ vysvetľuje Gabriela Chovancová, zoologička Výskumnej stanice a Múzea TANAP-u v Tatranskej Lomnici. Ak ide o poľovnú zver – hoci aj s celoročnou ochranou – rozhodnutie, ako nakladať či nenakladať s telom živočícha, je na pleciah užívateľa príslušného poľovného revíru. O chránených druhoch živočíchov rozhoduje Štátna ochrana prírody SR, v prípade Tatranského národného parku je to Správa TANAP-u.

Čo robiť, keď nájdete uhynuté zviera?

Pri turistike v teréne mŕtve zviera spravidla najčastejšie spozorujete zvýšeným pohybom krkavcov, líšok či iných zdochlinožravých živočíchov. Kontaktovať môžete pohotovostnú službu Štátnej ochrany prírody SR na t. č. +421 911 485 280.

Výskum aj ako prevencia chorôb

Tatranskí výskumníci odoberajú vzorky pre poľský Tatrzański Park Narodowy (TPN), vzorky biologického materiálu putujú aj na Technickú univerzitu vo Zvolene, Parazitologický ústav SAV v Košiciach, Štátnu ochranu prírody SR či Výskumný ústav vysokohorskej biológie v Tatranskej Javorine. Výskumná stanica spolupracuje aj s Poľnohospodárskou univerzitou Hugona Kołłątaja v Krakove na výkume hlístovcov a intenzity ich infekcie v populácii tatranských kamzíkov. „Parazity sú bežné u týchto jedincov, zatiaľ sme nedokázali vysokú mieru infikovanosti. Ale práve preto tieto hodnoty sledujeme. Ak by došlo k premoženiu parazitov, museli by sme to riešiť. Vplyvom klimatických zmien nám pribúdajú nové druhy parazitov. Problémom je, že u jelenej zveri sa našiel invázny druh *Aswortius sidemi*. Keďže sa ich potravné biotopy prekrývajú, jelenia zver je na tohto parazita síce adaptovaná, ale kamzíčia zver môže byť citlivá,“ vraví Chovancová. Ak by sa u kamzíkov potvrdila vysoká miera infikovanosti, môžu zoológovia hľadať vhodné riešenia problému.

Kamzica ukrývala mladé

Málokedy sa pracovníci výskumnej stanice dostanú k mŕtvemu živočíchovi, ktorý je ešte vhodný na preparáciu. Ide

zhruba o dvadsať percent nájdených uhynutých zvierat. Spomínaná kamzica z Velickej doliny je vraj vhodnou adeptkou. Ak bude koža použiteľná, samica skončí ako exponát v Múzeu TANAP-u. „Ak je vhodná lebka, použijeme lebku a ak koža, tak kožu. V tomto prípade je to aj embryo, ktoré je už vhodné na preparáciu, keďže bolo plne vyvinuté a tesne pred narodením. Mnoho poznatkov o živote uhynutých živočíchov sa dá zistiť len pri pitve, v teréne kolegovia nezistili nič o starých zlomeninách a vyhojených zraneniach,“ hovorí Milan Kornajčík, preparátor Výskumnej stanice a Múzea TANAP-u.

Vela výskumníkom napovie aj samotná hlava, z ktorej zaznamenávajú miery, lebka slúži na kraniometrické merania. „V depozitári máme aj fragment lebky spred desiatich rokov. Na základe kraniometrických meraní dokázal Blahout popísať poddruh kamzíka vrchovského tatranského. Pokračujeme v tom dodnes, pretože do budúcnosti môžu byť odchýlky, ktoré môžu naznačovať zmeny vo vývoji tohto endemického poddruhu,“ pokračuje Chovancová.

Preparáty a lebky poslužia súčasníkom a nasledujúcim generáciám na výskumné účely. Ak by ktokoľvek potreboval podklady pre vedeckú prácu o tatranskom kamzíkovi, nájde ich jedine v priestoroch výskumnej stanice, ktorá patrí do gescie Štátnych lesov TANAP-u. Preparáty tatranskí múzejníci a výskumníci zapožičiavajú aj na výstavy či do vzdelávacích súťaží. Na základe úhynov rôznych tatranských živočíchov napísali odborné práce mnohí vedci a študenti. „V prípade, že uhynutý živočích nie je vhodný ako dermoplastický preparát, stále vie poslužiť ako kožkový preparát, kde sa dá sledovať farebná variabilita, ako napríklad škvrnitosť rysa. A ak nie je úhyn vhodný ani na kožkový preparát, stále je možnosť ho spracovať na kostrový preparát, z ktorého sa dá zistiť mnoho cenných údajov,“ dodáva Kornajčík.

Ostal súčasťou ekosystému

Pár dní po udalosti vo Velickej doline našla zooloგიčka Gabriela Chovancová spolu s lesníkom z Ochranného obvodu Štátnych lesov TANAP-u Tatranská Javorina Marcelom Tobisom v Belianskych Tatrách v Zadných Meďodoloch ďalšieho uhynutého kamzíka. Jeho osud sa uberal vedeckou cestou len čiastočne.

Pracovníci Výskumnej stanice a Múzea TANAP-u odobrali biologické vzorky a hlavu na kraniometrické merania. „Keď jedinec leží na slnku niekoľko hodín, už nie je použiteľný na preparáciu. Hlavne u prežúvavcov, čo je aj kamzík. Mikroklima v bachoroch je taká silná, že rozohrie-

Na ľadový terén vo Velickej doline doplatila gravidná kamzica.

va telo, hoci leží na snehu. Bachor dokáže vyhrievať mikroklima tak, že zaparí kožu,“ konštatuje Kornajčík.

Často ľudia nájdu len zbytky zvierat, a tak na výskumné účely poslužia končatina či iná časť tela živočícha. Mnoho uhynutej zveri však človek pri návšteve hôr neobjaví vôbec. A až zhruba štyri pätiny nájdených jedincov ostávajú súčasťou ekosystému. Stanú sa potravou pre orly, krkavce, vlky, rysy, medvede či líšky, ale aj nekrofilný hmyz. Ten si z času na čas dokonca s uhynutým zvieratom vystačí aj bez pomoci väčších predátorov.

„Pred tromi rokmi sme neďaleko budovy horskej služby v Hornom Smokovci našli medvedicu, ktorú pravdepodobne zrazila električka. Nepustilo sa do nej nič, len chrobáky a muchy. Bola v silnom štádiu rozkladu a chrobáč sa postarala o zlikvidovanie všetkých mäkkých tkanív,“ konkretizuje Kornajčík. Rôzne vývinové štádia nekrofilného hmyzu ďalej poslužia v potravinovom reťazci ako zdroj obživy pre vtáctvo, obojživelníky či hmyzožravé cicavce.

Príbeh kamzíka z Belianskych Tatier je omnoho kratší než príbeh kamzice z Velickej doliny. Zároveň je však pre mŕtvého kamzíka, ale aj iného chráneného živočícha, ten najčastejší, aký píše Tatry. ◀

Zvyšky kamzíka, ktorý zahynul pod Hlúpym, ostali ako potrava pre ďalšie živočíchy.

Prvá na Slovensku

Hoci tzv. odkláňovače letu vtákov nie sú na Slovensku žiadnou novinkou, v prípade osobnej lanovky mali svoju premiéru len nedávno. Špeciálne reflexné prvky, ktoré majú zabrániť kolíziám vtáctva s prekážkou, nainštalovali začiatkom júna na štvorsedačke, ktorá vozi návštevníkov Vysokých Tatier na Solisko. Nie je to však jediný unikát.

 Martina Petránová archív TMR

Kým doteraz „odrazky“ využívali najmä energetici, ktorí sa takto snažili zabrániť kolíziám prelietavajúceho vtáctva s elektrickým vedením vysokého napätia, najväčší prevádzkovateľ tatranských horských stredísk ich na začiatok osadil na sedačkovú lanovku Solisko Expres na Štrbskom Plese. Odkláňovače letu vtákov vyvinul švédsky dodávateľ v spolupráci s ornitológmi, dokopy je ich stodvadsať. „Keďže lanovka na Solisko disponuje voľným vzdušným komunikačným káblom spájajúcim jednotlivé podpory lanovky, na ktoré je možné takéto riešenie použiť, rozhodli sme sa prvé ochranné prvky inštalovať práve na nej,“ vysvetľuje Peter Tomko zo strediska Štrbské Pleso. Ide o pevné ale-

bo dynamické ochranné prvky typu Fire-Fly, ktoré využívajú reflexné odrazky, ako aj UV absorpciu a upozorňujú tak vtákov na prekážku v ich letovej dráhe. Účinnosť sa v prípade dynamických prvkov zvyšuje aj vďaka rotácii, ktorej rýchlosť sa mení v závislosti od sily vetra.

„Keďže sme už v minulosti mali na území Tatranského národného parku zaznamenané úhyny vzácneho vtáctva pravdepodobne z dôvodu nárazu do pohybujúceho sa lana lanoviek, tento spôsob môže byť taktiež vhodným pre zamedzenie vzniku smrteľných nehôd, pokiaľ budú reflexné prvky jemne umiestnené v prostredí aj z krajinnno-ekologického hľadiska,“ hovorí Gabriela Chovancová, zooložička

Výskumnej stanice a Múzea Štátnych lesov TANAP-u v Tatranskej Lomnici.

Inštalovať takéto „odrazky“ pri novšom type lanoviek, ktoré nedisponujú statickým lanom, však nie je možné. Keďže nemôžu byť zavesené na obežnom lane s kabinami, musí byť na lanovky inštalované nové lano. „Pri výstavbe lanoviek žiadne požiadavky na takéto vybavenie neboli, preto musí dodávateľ lanoviek dodatočnú inštaláciu naprojektovať tak, aby bolo lano zapojené do bezpečnostného systému zariadenia, aby v prípade pretrhnutia okamžite zastavilo prevádzku lanovky a neohrozilo bezpečnosť cestujúcich. Výrobca má za úlohu prepočítať všetky potrebné parametre na inštaláciu nového lana tak, aby to nemalo dopad na bezpečnosť prevádzky. Bezpečnostná analýza musí byť zároveň schválená Doprávnym úradom SR. Až po týchto úkonoch bude možné lanko s odrazkami namontovať,“ konštatuje riaditeľ horského strediska Vysoké Tatry Dušan Slavkovský.

Zatiaľ sa preto horské stredisko Vysoké Tatry rozhodlo pre unikátny experimentálny projekt. S pomocou UVA osvetlenia chce otestovať možnosti, ako vytvoriť bezpečný koridor pre prelet vtáctva vrátane hlucháňa v blízkosti lanovej dráhy zo Štartu na Skalnaté Pleso v stredisku Tatranská Lomnica. Práve tento vzácny vták na jeseň minulého roku postavil do pozornosti ochránárov po tom, ako v tejto lokalite našli uhynutého jedinca, ktorý podľa nich zrejme neprežil kolíziu s lanom. Na základe toho prevádzkovateľ lanoviek vyzval Obvodný úrad, odbor životného prostredia v Poprade, aby predložil návrh riešenia, ako takýmto stretom predchádzať. Správa TANAP-u mu následne navrhla doplnenie vybavenia lanových dráh práve odkláňacími typu Fire-Fly. Hoci šlo iba o druhý zdokumentovaný prípad tohto druhu za posledných jedenásť rokov, horské stredisko už vtedy vyhlásilo, že je pripravené podieľať sa na záchrane a zveladení populácie tohto chráneného druhu v Tatrách. Dokonca chcelo finančne podporiť vznik a prevádzku záchrannej chovnej stanice pre hlucháňa. Nápad, ktorý funguje v susednom Poľsku, sa však vtedy s nadšením ochránárov nestretol. ◀

Sedačková lanovka Solisko Expres na Štrbskom Plese sa stala prvou osobnou lanovkou na Slovensku vybavenou špeciálnymi ochrannými prvkami, ktoré by mali zabrániť kolíziám s prelietajúcim vtáctvom.

Na hrebeni Spišskej Magury vyrastá prírodné edukačné ihrisko Kráľovstvo lesa. Deti rôzneho veku si privoňajú k prírodnému drevu, započúvajú sa do tónov pieninských stromov, nazrú do života zvieracích obyvateľov drevených obydli a v neposlednom rade sa vyšantia na megatrampolíne, lanových mostíkoch a ďalších atrakciách ekoparku.

Čo ukrýva drevo

👤 Jana Tomalová 📷 autorka, Bachledka Ski&Sun

Takmer polhektárové ihrisko s vyše dvadsiatimi atrakciami plánujú v Stredisku Bachledka Ski&Sun spustiť do prevádzky počas júla. Popri zábave na klzačkách, lanových dráhach, hojdačkách a ďalších atrakciách čakajú deti aj edukačné prvky o prírode, ktorej domovinou je Spišská Magura. Oblasť na jej hrebeni patrí do ochranného pásma Pieninského národného parku. Práve lokálne dreviny a rastliny sa v týchto dňoch stávajú súčasťou ekoihriska, ktorého koncept prebral investor zo zahraničia, jednotlivé prvky priviezli z Nemecka a Českej republiky. Podobný park nájdete napríklad u „susedov“ v Lipne nad Vltavou.

Kolko sa dá zistiť o dreve

Areál navrhli architekti tak, aby do projektu zapracovali už stojace stromy a aby nebolo nutné na hrebeni Magury piliť. Herné zostavy sú postavené z agátového dreva, ktoré ostane bez natierania a kon-

zervovania. Zábavné prvky tvoria aj kopnopné laná a ako dopadová plocha pod hojdačkami či šmykačkami slúži štyridsaťcentimetrová vrstva štiepky.

Edukatívne prvky majú byť zamerané na pieninskú prírodu. „Ideme deťom povedať, aké sú na Spišskej Magure dreviny, a to dvoma spôsobmi. Po prvé, chceme ukázať kmene stromov s informáciami, koľko rokov sa dozívajú, aký je ich priemer, výška a na čo sa zvykne používať ich drevo. Deti sa dozvedia, že jednotlivé dreviny majú svoj špecifický zvuk. Z dosák bude vytvorený xylofón, aby si vedeli predstaviť, že každé drevo inak znie,“ hovorí projektový manažér Martin Paško.

Predstavia sa aj obyvatelia stromov

Z areálu sa deti dostanú aj do okolitého lesa, ktorým ich budú sprevádzať edukačné tabule a v parku nebudú chýbať ani dva domčeky pre hmyz, vďaka ktorým deti a rodičia spoznajú, ako žijú v prírode tieto

drobné živočích. „Svoje príbytky si v lese buduje aj vtáctvo. Hravou formou ideme deti prilákať, aby si vyskúšali priradiť konkrétneho vtáka k hniezdu,“ doplnia Paško. Jednotlivé edukačné prvky konzultuje investor aj s odborníkmi z Pieninského národného parku. Na ihrisku sa preto vyskytnú len lokálne dreviny ako smrek, borovica, kosodrevina, javor či buk. Priestor dostane aj „domáca“ čučoriedka, obľúbenú rastlinu budú môcť do detského parku presadiť z neďalekého lesa.

Kráľovstvo lesa Bachledka by malo byť v prevádzke od mája do októbra každý deň. Otváracia doba sa počas mesiacov bude meniť. ◀

Inšpiráciu tvorcovia ihriska našli v zahraničí.

Na fotografii zľava Jozef Šimko, Mikuláš Mlynarčík, Gustáv Nedobry a František Lipták

Päť písmen na horolezeckom nebi svieti už 100 rokov

V tomto roku si pripomíname storočnicu od vzniku prvého slovenského horolezeckého krúžku a neskôr Horolezeckého spolku JAMES, ktorý prekročil hranice regiónu, stal sa celonárodnou inštitúciou a získal si vážnosť.

 Ingrid Janigová, Štátny archív Prešov, pracovisko Archív Poprad

 Štátny archív v Prešove, špecializované pracovisko Spišský archív v Levoči a Múzeum TANAP-u

A to aj napriek tomu, že v tomto čase už pôsobil na Slovensku Klub československých turistov (KČST), ktorého prvý slovenský odbor vznikol 22. augusta 1919 v Bratislave zo skupiny Tatranského spolku turistického a ďalší v Poprade 28. februára 1920 a v rámci tejto organizácie bola koncipovaná horolezecká sekcia¹. Ambície rozvoja zo strany horolezeckej obce však boli väčšie. Jasné kontúry sa začali rodiť 17. augusta 1921 na ustanovujúcej schôdzi, ktorá

sa konala v Redute v Spišskej Novej Vsi. Zakladateľmi spolku sa stali František Lipták, Gustáv Nedobry a Mikuláš Mlynarčík.

„V našich radách žiaľbohu postrádaťme jednak porozumenie pre tento ideálny šport, jednak ale nemáme k propagačnej práci zápozdenné skúsenosti. Preto je potreba o tom premýšľať a pravidelným cvičením vychovávať priateľov horolezectva i pre Tatry, aby sme i v budúcnosti navonok mohli poukazať na slaviansky ráz týchto

našich jediných veľhôr,“ píše v zápisnici zapisovateľ František Lipták². Často sa mylné uvádza 14. august 1921 ako vznik tohto zoskupenia, je to najmä preto, že tento dátum je vyobrazený na odznaku JAMES. Pričleniť ho však môžeme k inej udalosti, a to k prvovýstupu južno-západným hlavným hrebeňom na Lomnický štít, ktorý absolvoval Mikuláš Mlynarčík s dvoma Novomešťanmi – Karolom Piovarcysom a Jurajom Komzayom ml.³

KČST mal od počiatku záujem, aby sa horolezecký krúžok IAMES stal jeho súčasťou, čo bol aj jeden z dôvodov, prečo sa naťahovalo oficiálne prijatie stanov. František Lipták po rokovaniach s predstaviteľmi KČST i Svazu lyžiarov v Prahe neodporúčal takéto prepojenie⁴.

V roku 1926, počas Horolezeckého týždňa v Tatrách, došlo k prerodu a z horolezeckého a alpinistického krúžku sa zrodil spolok. Ustanovujúca schôdza sa uskutočnila 14. augusta 1926 v útulni Popradského

pleša vo Vysokých Tatrách a zúčastnilo sa jej okrem trojice už známych protagonistov, Františka Liptáka, Mikuláša Mlynarčíka a Gustáva Nedobrého, ešte ďalších 34 členov: Bohuslav Svozil, N. Svozilová, Marie Laštovková, Anna Krčmářová, F. J. Laštovka, Ing. Jan Krčmář, Dr. Viktor Jansa, Bohuslav Němeček, František Štěpán, Ján Kučera, Antonín Špinka, pplk. Jaroslav Novák, Elena Zboranová, Teodor Zboran, Štefan Jánošík, Marie Pavlovská, Viktor Sládek, Jan Karásek, Karol Barica, Stanislav Horák, Anna Kozmíková, Gréta Kozmíková, Ferdinand Kozmík, Stanislav Kalabis, Dr. Viktor Novák, Václav Slavík, Bohumil Kubo, František Chadina, Rudolf Pilát, Jozef Lipták, Ladislav Talášek, Pavol Barsy, Alexander Škorvan a Jozef Klas. Predsedom bol zvolený Mikuláš Mlynarčík. Nové zoskupenie nieslo názov Spolok tatranských horolezcov JAMES a vypracované boli aj stanov, ktoré mali byť predložené na schválenie. Udialo sa tak ešte v decembri 1926, ale trvalo ďalšie dva roky, pokiaľ boli aj schválené. Napokon sa tak stalo a Ministerstvo vnútra v Prahe 14. decembra 1928 odobrilo znenie stanov pod číslom 67928/1928. Valné zhromaždenie bolo zvolané 12. mája 1929 do hotela Tatra v Poprade, kde po prečítaní už schválených stanov ustanovili výkonný výbor. Za predsedu bol zvolený František Lipták, pôsobiaci stále v Spišskej Novej Vsi. Podpredsedom sa stal Mikuláš Mlynarčík, ktorý medzitým odišiel z Tatier a presunul sa do Žiliny. Tajomníkom bol zvolený Košičan Ján Oružinský, pokladníkom Ladislav Talášek zo Spišskej Novej Vsi. Okrem toho ešte šiesti riadni členovia spolku, traja náhradníci, dvaja revízori a dvanásť dôverníkov. Časopis *Krásy Slovenska* bol oficiálne vyhlásený za mediálny komunikačný kanál. Medzi predstaviteľmi spolku sa stratilo meno Gustáva Nedobrého, a to z dôvodu, že odišiel spravovať kúpele v Korytnici.

Ján Oružinský (*13. február 1895 Lódina pri Košiciach – † 28. september 1961 Vozokany, okres Topoľčany), železničný úradník prevzal úlohu tajomníka v rokoch 1929 až 1933, a tým sa organizácia spolku presunula viac-menej formálne do Košíc, kde pôsobil. František Lipták stál na čele spolku až do roku 1938. Medzitým sa na volených postoch vystriedali ďalší nadšenci, či už to bola v roku 1931 Melinda Bežániová na poste spolkovvej pokladníčky, alebo Rudolf Hampl, ktorý ju vystriedal o dva roky neskôr. V roku 1932 sa druhým podpredsedom stal popradský projektant a staviteľ Róbert Vosyka, v roku 1933 bol zvolený Alexander Škorvan, ktorý po tom, čo Oružinského previelili pracovne do Prahy, nastúpil dočasne na post tajomníka. Valné zhromaždenie v roku 1934 za druhého predsedu určilo štábného kapitána Kar-

la Rieglera z Beskýd a za tajomníka stredoškolského profesora Jozefa Brandobura zo Smižian. K ďalšej zmene na poste tajomníka prišlo 8. januára 1935, keď naň nastúpil učiteľ Jozef Šimko⁵.

IAMES alebo JAMES

– ako to bolo s názvom?

Napríklad Wikipédia sa odvoláva na vyjadrenia Mikuláša Mlynarčíka, podľa ktorého názov bol odvodený od broskyňovej zavaraniny – james, ktorá bola jedným z chodov, ktoré sa podávali na vtedajšej Fridrichovej chate pri Zelenom plese po pamätnom prvovýstupe 14. augusta 1921. Ako spomínali Mlynarčíkovi súčasníci, toto slovo bolo jeho obľúbené a rád ho vykrikoval. Zápisnica z ustanovujúcej schôdzky však udáva názov IAMES. Ako sa v nej píše, pomenovanie organizácie malo priniesť silný a duchaplný náboj, ktorý by navyše dobre znel. Spojenie písmen pre vyvetlenie opísali takto:

I – Idealizmus, zahrňuje všetky vlastnosti, ktoré súvisia s láskou k prírode, snahu pre krásy, oduševnenosť pre šlachetné ciele a vôbec predstavu o dobrej a užitočnej veci.

A – Alpinizmus, znamená horolezectvo v užšom slova zmysle nielen na skale, ale aj ľade a snehu.

Pamätná knižka, ktorá bola založená na prvej ustanovujúcej schôdzi 17. augusta 1921. Ako prvá spomienka je v nej uvedený pamätný prvovýstup zo 14. augusta 1921. Postupne pribudli aj ďalšie. Svoje pocity a zážitky v nej opísali nielen traja zakladatelia spolku, ale je tu možné nájsť rukopis Marie Laštovkovej, Standu Horáka, Karola Raimana a Marie Pavlovskej. Od roku 1936 bola pamätná kniha v rukách Jozefa Šimka, ktorý si do nej písal poznámky a nachádzajú sa tam aj podpisy účastníkov horolezeckých týždňov od roku 1927. Autorom obrázku na úvodnej stránke je Štefan Jánošík, nakreslil ho v jeseni 1924.

Mikuláš Mlynarčík (*6. decembra 1894 Tatranská Kotlina – † 5. november 1977 Žilina) horolezec, lyžiar a zakladateľ Horolezeckého a alpinistického spolku IAMES. Jeho otec živil rodinu ako pastier, horár a príležitostný horský vodca. Mikuláš sa narodil v horárni na Fľaku, ktorá je neďaleko Tatranskej Kotliny a vďaka tomu veľmi dobre poznal Belianske Tatry a východnú časť Vysokých Tatier. Taktiež už pomerne skoro, v štrnástich rokoch, bol zdatný lyžiar, čo na tú dobu nebolo samozrejmosťou. Vyštudoval Vyššiu obchodnú školu v Kežmarku a stal sa poisťovacím úradníkom. Za prácou odišiel najskôr do Spišskej Novej Vsi, neskôr do Banskej Bystrice a napokon sa usadil v Žiline, kde aj dovršil dôchodcovský vek. Celý život sa však venoval aktivitám v horách, patril medzi priekopníkov slovenského horolezectva a bol aj aktívnym horolezeckým a turistickým činovníkom. Bol prvým predsedom Spolku tatranských horolezcov JAMES. Uskutočnil vyše 2 000 turistických a horolezeckých túr. Zameriaval sa na hrebeňové prechody. Pomáhal sprístupňovať rokliny a doliny Slovenského raja. Bol aktívnym lyžiarskym inštruktorom. Mal výrazný podiel na vybudovaní turistickej základne vo Vrátni, pomáhal pri budovaní chat pod Chlebom a pod Suchým. Aktívne pôsobil aj pri zrode horskej služby v Malej Fatre. Bol aktívnym dopisovateľom časopisu *Krásy Slovenska*, kde prispieval najmä fotografiami z horolezeckých túr. Za zásluhy bol ocenený Zlatým odznakom JAMES, Medailou za zásluhy o rozvoj ČSZTV I. stupňa a Čestným odznakom HS Malá Fatra.

František Lipták, pôvodné priezvisko Liptai (*29. september 1894 Kežmarok – † 7. november 1967 Kežmarok) horolezec, lyžiar, turistický i horolezecký činovník a propagátor, publicista a vlastivedný pracovník. Už ako študent obchodnej školy v Kežmarku si počas prázdnin privyrábal v Kúpeľoch v Tatranskej Lomnici a dostal sa k cestovnému ruchu založenému na turistike a ľahších horolezeckých výkonoch. Po maturite do kúpeľov nastúpil ako úradník. Počas prvej svetovej vojny narukoval na front a v roku 1919 sa stal riaditeľom elektrárne v Spišskej Novej Vsi, neskôr pokračoval v Komárne, v roku 1945 bol preložený na Generálne riaditeľstvo Slovenských elektrární v Bratislave, kde pracoval až do dô-

chodku. Bol zakladateľom Horolezeckého a alpinistického spolku IAMES. V rokoch 1929 až 1944 bol predsedom Spolku tatranských horolezcov JAMES, predsedom najskôr KČST a KSTL v rokoch 1939 až 1945 a spoluzakladateľom Spolku tatranských lyžiarov v Spišskej Novej Vsi. Prispieval do *Krás Slovenska* a bol aj členom redakčnej rady. Ako spoluautor sa podieľal na publikácii *Sprievodca tatranskými dolinami* (1942) a troch vydaniach tatranského sprievodcu *Vysoké Tatry* (1942, 1947, 1948). Za svoju celoživotnú prácu bol ocenený Zlatým odznakom IAMES-u. Dlhé roky chodieval na rekreáciu do zotavovne Elektrovodu Sasanka v Tatranskej Lomnici, kde pôsobil ako turistický sprievodca rekreatantov. Pri ostatnej návšteve Tatier jeho telo odmietlo poslušnosť a František Lipták náhle umrel v kežmarskej nemocnici.* Pochovaný je na Martinskom cintoríne v Bratislave.

Gustáv Nedobrný (*13. marec 1893 Bešeňová – † 10. marec 1966 Nový Smokovec) horolezec, turista a lyžiar, jeden zo zakladateľov organizovaného horolezectva, publicista, chatár a pracovník cestovného ruchu. Začínal ako telegrafista na železnici, počas prvej svetovej vojny narukoval k letcom. V rokoch 1920 až 1925 pôsobil ako pedagogický správca Internátu pre chlapcov zamestnancov Košicko-bohumínskej železnice v Spišskej Novej Vsi. Od roku 1928 prevádzkoval Reštauráciu pri hladine Štrbského plesa. V roku 1936 postavil súkromnú chatu pri Jamskom plese, ktorú prevádzkoval až do roku 1943, keď vyhorela. Následne sa staral o Bazár na Štrbskom Plese. Bol zakladateľom Horolezeckého a alpinistického spolku IAMES v roku 1921. O rok neskôr stál aj pri zrode Klubu tatranských lyžiarov. Od roku 1928 pracoval ako predseda Slovenskej komisie KČST so sídlom v Spišskej Novej Vsi a v rokoch 1945 až 1949 vo funkcii Predsedu KSTL v Liptovskom Mikuláši. Organizoval horskú záchrannú službu vo Vysokých Tatrách. Okrem toho spoluorganizoval a popularizoval turistické, horolezecké alebo športové aktivity v horách, a to najmä vo Vysokých Tatrách a v Slovenskom raji. Jeho meno je spojené aj s lyžiarskou príručkou *Moderné lyžiarstvo*, vydanou v roku 1942. Prispieval článkami do časopisu *Krásy Slovenska* a jeho obľúbenou aktivitou bola aj prednášková činnosť, na konte mal 2 500 prednášok. Zahanbiť sa nedal ani ako lyžiarsky pretekár, keď sa 28. januára 1923 na prvých

M – Mortalita sa snaží upozorniť na ľudskú smrteľnosť a zároveň na vážnosť vykonávania práce v horách, ktorá by mala byť obmedzením ľahkomyselnosti.

E – Eugenika⁶ bola najnovšia veda, ktorá pred sto rokmi si kladla za úlohu vychovávať zdravú generáciu na základe dedičnosti. Keďže táto veda našla úrodnú pôvodu v nacistickom Nemecku, rokmi eugeniku vystriedalo iné slovo, a to entuziazmus.

S – Solidarita zahrňuje pojem obetavosti, vzájomnosti a bratstva⁷.

Prvý názov v celej podobe znel Tatranský horolezecký a alpinistický krúžok IAMES. Dohady o tom, či prvé písmeno v názve je I alebo J, sa vlastne viedli od začiatku. Niektorí sa prikláňali k názvu JAMES, iní zasa IAMES. V zápisnici, kde sa heslo po prvý raz formovalo, je však prvé slovo názvu s počiatočným písmenom I – Idealizmus a napokon dodnes nebolo prvé heslo zmenené, aj keď „jamesáci“ majú dnes občianske združenie JAMES. Prečo došlo k slovným hračkám a z IAMES-u vznikol JAMES? Bezpochyby v tom majú prsty zakladatelia spolku, ktorí – či už z pohodlnosti alebo z lojálnosti – striktné netrvali na pôvodnom názve. V roku 1926, keď sa krúžok zmenil na Spolok tatranských horolezcov JAMES, už figurovalo na začiatku písmeno J. K vysvetleniu, ako to vlastne s názvom krúžku mysleli, sa v roku 1949 vrátil František Lipták: „O hesle JAMES musím prezradiť, že slová i heslá k písmenám pochádzajú od Mlynarčíka. Ak by heslá boli prvé, iste by sa mortalita dostala na koniec, lebo po nej sú už všetky heslá márne. Tak by názov zrejme vyzeral ako JASEM.“⁸ V roku 1968, keď na slovenskej horolezeckej pôde opäť začal figurovať názov prvej organizácie pri bratislavských kluboch i telovýchovnej jednote, sa vrátili k názvu IAMES a v roku 1990 sa pomenovanie spolku vrátilo do podoby JAMES. Takže ukončíme túto písmenkovú polemiku tak, že zakladatelia zvolili demokratický

prístup a názov prešiel samovývojom až do dnešnej podoby.

Členská základňa

Už na druhej schôdzi konanej 20. decembra 1921 na železničnom internáte v Spišskej Novej Vsi sa okrem troch zakladajúcich členov zúčastnili dve nové sympatizantky myšlienok združenia – Šára Nadášová a Ety Wágnerová. Prvé podmienky členstva boli stanovené povinnosťou absolvovať letné i zimné výstupy vo Vysokých Tatrách. Adept mal za úlohu zrealizovať tri letné výstupy, z čoho aspoň jeden bol hrebeňový a minimálne jeden musel absolvovať ako prvolezec, alebo musel zložiť desať zimných partii, z ktorých minimálne dve boli vo výške nad 2 000 m n. m. Uchádzač o členstvo taktiež musel získať odporúčanie aspoň dvoch členov združenia⁹. V roku 1923 pribudli štyria noví členovia, napríklad Václav Dusil. O rok neskôr sa členská základňa rozšírila o osem, v roku 1925 o štrnásť a v roku 1926 dokonca o dvadsaťšesť nových členov. Už od počiatku sa zakladateľom začalo dariť to, čo si zaumienili a z regionálneho združenia sa postupne stávala celonárodná organizácia. Členovia pribúdali z Vrútok, Ružomberka, Spišskej Novej Vsi, Mukačeva, Bratislavy, Olomouca, Prahy, Košíc, Kvetnice, Popradu či z Hrádku.

V roku 1936 pri oslavách 15. výročia založenia spolku mal JAMES 150 členov¹⁰.

Na návrh tajomníka spolku 11. apríla 1937 valné zhromaždenie jednohlasne prijalo prvých čestných členov spolku. Stali sa nimi publicisti a propagátori turistiky Miloš Janoška z Liptovského Mikuláša a Ivan Houdek z Ružomberka. Pri tejto príležitosti im bola odovzdaná soška Horolezec na štíte, ktorej autorom bol akademický sochár Rudolf Horňák, švagor chatára zo Zbojníckej chaty Eda Kirchnera¹¹. V tomto období ešte stále môžeme hovoriť o výberovej organizácii. Usporiadávali sa skupinové

¹ Stanovy Klubu československých turistov ako Klub českých turistů, Praha, vydav. KČST, tlače Edv. Leschinger.

² Štátny archív v Prešove, špecializované pracovisko Spišský archív v Levoči (ďalej ŠA-LE), fond (ďalej f.) IAMES, Zápisnice spolku 1921 – 1939, šk. 1.

³ ŠA-LE, f. IAMES, Zápisnice spolku 1921 – 1939, Pamätná knižka IAMES-u, šk. 1.

⁴ ŠA-LE, f. IAMES, Zápisnica horolezeckého a alpinistického krúžku IAMES z 24. novembra 1924, šk. 1.

⁵ Jozef Šimko (*29. januára 1909 Záturcie, aktuálne časť Martina – †26. decembra 1983 Spišská Nová Ves), učiteľ, publicista, turistický a horolezecký činovník. Spolu s Františkom Liptákom vydal turistického sprievodcu po Vysokých Tatrách (1942), zostavil prvú slovenskú horolezeckú príručku Horolezecké kapitoly (1943), ďalej mu vyšla publikácia Vysoké Tatry, sprievodca tatranskými dolinami (1952). V nemčine bolo vydané jeho dielo Spiš a Slovenský raj – turistický sprievodca (1970).

⁶ <https://ippr.sk/s/146-eugenika-pojem-a-vychodiska>.

⁷ ŠA-LE, f. IAMES, Zápisnice spolku 1921 – 1939, šk. 1.

⁸ ŠA-LE, f. IAMES, Z príhovoru Františka Liptáka na pravidelnom stretnutí bratislavských horolezcov z 30. januára 1949, šk. 2.

⁹ ŠA-LE, f. IAMES, Zápisnica Tatranského horolezeckého a alpinistického krúžku IAMES z 20. 12. 1921, šk. 1.

¹⁰ HOUDEK, Ivan: Osudy Vysokých Tatier, Turčiansky Svätý Martin, 1936, s. 66.

¹¹ Časopis Nový Svet, Bratislava, zo 16. júna 1937.

¹² ŠA-LE, f. IAMES, Zo spomienok Jozefa Šimka pri príležitosti 20. výročia vzniku JAMES-u z 21. augusta 1941, šk. 2.

¹³ ŠA-LE, f. IAMES, Z príhovoru Františka Liptáka na pravidelnom stretnutí bratislavských horolezcov z 30. januára 1949, šk. 2.

¹⁴ HOUDEK, Ivan: Osudy Vysokých Tatier, Turčiansky Svätý Martin, 1936, s. 66.

¹⁵ ŠA-LE, f. IAMES, Z príhovoru Jozefa Šimka pri príležitosti 20. výročia vzniku JAMES-u, šk. 2.

¹⁶ MRÁŽIK, František a kolektív: Priekopníci Horskej služby na Slovensku, Vydavateľstvo Slza, Veľká Lomnica, r. 1993, s. 35.

¹⁷ ŠA-LE, f. IAMES, Zápisnica Spolku tatranských horolezcov JAMES z 10. septembra 1938, šk. č. 1.

¹⁸ HOUDEK, Ivan – BOHUŠ, Ivan: Osudy Tatier, Bratislava, 1966, s. 154.

Z XX. Horolezeckého týždňa JAMES, ktorý sa uskutočnil 3. až 10. augusta 1942. Účastníci sa odfotovali pred Kežmarskou chatou 4. augusta 1942.

výstupy a stále viac sa dostávali do popredia jednotlivci, ktorí vynikali individuálnymi výkonmi. Spomeňme aspoň niektorých z nich, či už to bol Mikuláš Mlynarčík, Róbert Kubín, Ján Oružinský, Štefan Zamkovský, Edo Kirchner, Vojtech Hudyma, Alexander Škarvan, Roland, Virost, Pilát či Dr. Kroutil. Nestratilo sa ani nežnejšie pohlavie, dôkazom sú mená Mela Bocsányi, Anna Bocsányi – Šimková, Irena Demková – Fischerová, MUDr. Anna Pivková, Emília Huťanová, Zora Kedrová, Anna Oružinská, Eva Tisová, Olga Gaverová či Anna Ďurišová¹².

Tradícia horolezeckých týždňov

Prvý sa uskutočnil koncom júla 1923 v okolí Popradského plesa v Mengusovskej doline. Viedol ho vtedajší predseda František Lipták a trval od 31. júla do 12. augusta. Aby sa aktivita dostala k čo najväčšiemu množstvu záujemcov, v celoštátnych printových médiách boli uverejnené pozvánky na prvú a dovtedy nepoznanú udalosť. „Na veľké moje prekvapenie, dostavili sa len dvaja účastníci. V týždni sa kde-tu ešte niekto pridružil zo Spišskej Novej Vsi alebo z Košíc. Treba podotknúť, že som pri príprave týždňa v chatách rezervoval nocľahy, odhadoval som účasť 20 až 25 osôb. Pre každého chatára bolo nemilým prekvapením, keď sme sa dostavili s 5 až 8-člennou skupinou. Ani jeden to nenechal bez poznámky,¹³ zaspomínal si Lipták. Aktivita sa aj napriek tomu ujala a odvtedy každoročne prichádzalo stále viac účastníkov. V roku 1924 ich bolo už 70, v roku 1925 sa dostavilo 108 fanúšikov horolezectva, o rok neskôr dokonca 182 a v roku 1927 úctyhodných 161. V ďalších rokoch začali pribúdať účastníci rádomo po desiatkach. V roku 1928 to bolo 221 účastníkov, v roku 1929 prišlo 304, o rok neskôr 374 a v roku 1931 dokonca rovných 400 horolezcov¹⁴.

Pod vedením Liptáka sa konali horolezecké týždne do roku 1928, v nasledujú-

com období sa na ich organizácii podieľali viacerí. V rokoch 1929 až 1931 to bol Ján Oružinský, v roku 1932 Karel Doubrava, ďalšie dva roky Alexander Škarvan a v rozpäti rokov 1935 až 1941 Jozef Šimko. Na devätnástich letných horolezeckých týždňoch a siedmich zimných kurzoch sa zúčastnilo 4 655 účastníkov¹⁵. Pre úplnosť informácií je potrebné uviesť, že prvý zimný kurz sa konal v roku 1931 pod vedením Gustáva Nedobrého¹⁶ a jeden kurz sa uskutočnil aj mimo Vysokých Tatier, a to na Ďumbieri. V roku 1938 sa v okolí Popradského plesa konal XVI. horolezecký týždeň, pod vedením tajomníka Jozefa Šimka, počas ktorého sa uskutočnilo 34 túr a zúčastnilo sa ho 351 ľudí¹⁷. Tento horolezecký týždeň bol posledným, ktorý bol v absolútnej kompetencii Jamesákov.

Ani ťažké obdobie druhej svetovej vojny neodradilo priaznivcov horolezectva od toho, aby sa tak ako každý rok stretli vo Vysokých Tatrách na horolezeckom týždni. Postupne sa hlavným stanom stali Chata pri Popradskom plese (1940, 1943), Chata pod Rysmi (1941), Kežmarská chata (1942), Téryho chata (1944) a v roku 1945, krátko po ukončení druhej svetovej vojny, sa stretnutie uskutočnilo v Starom Smokovci. Na horolezecký týždeň v roku 1940 prišlo 307, ale v roku 1943 až 608 účastníkov¹⁸. Myslím si, že za takú účasť by sa organizátori nehanbili ani dnes. V roku 1946 sa uskutočnil 24. horolezecký týždeň, na ktorom sa aj bez veľkej propagandy zúčastnilo 120 účastníkov a bolo vykonaných 98 výstupov s 575 účastníkmi. Zo štatistík môžeme vyčítať, že počas 24 letných a šiestich zimných horolezeckých týždňov bolo vykonaných 796 výstupov so 6 937 účastníkmi.

Horolezecké týždne nestratili na svojom čare a táto tradícia sa zachovala do dnešných dní. ◀

Pokračovanie v budúcom čísle.

verejných pretekoch usporiadaných Klubom tatranských lyžiarov postavil na štart a v behu na 12 kilometrov získal prvenstvo. Počas druhej svetovej vojny pomáhal prevádzať Poliakov cez Tatry a následne do Maďarska. Aktívne sa zapojil aj do Slovenského národného povstania, keď spolupracoval s partizánskym oddielom Vysoké Tatry. V auguste 1944 vznikol na Štrbskom Plese ilegálny národný výbor, ktorého súčasťou bol aj Gustáv Nedobrá. Jeho členovia sa často stretávali v Nedobrého chate.** Politicky aktívny bol aj po vojne, keď stál pri zrode oblastnej organizácie Komunistickej strany na Štrbskom Plese a stal sa aj jej prvým predsedom. Okrem toho bol kultúrnym referentom, kronikárom a keďže potreboval byť vždy aktívny, na sklonku života pracoval ako vodič sanitky. Za svoje aktivity bol v roku 1969 ocenený in memoriam Zlatým odznakom JAMES-u, Verejným uznaním za zásluhy o rozvoj československej telesnej výchovy I. stupňa, Pamätnou medailou SNP a Čestným odznakom ČSTV.*** Gustáv Nedobrá zomrel náhle a pochovaný je na cintoríne v Novom Smokovci.

* BOHUŠ, Ivan: Kto bol kto vo Vysokých Tatrách?, In: Časopis Vysoké Tatry, roč. XVIII, r. 1979, číslo 2, str. 30.

** RUSNÁKOVÁ, Ľuba: Maša Haľamová – výber zo spomienok vyznaní. Edícia Podtatranskej knižnice v Poprade Tatranské listy, 2001, s. 54.

*** MRÁŽIK, František a kolektív: Priekopníci Horskéj služby na Slovensku, Vydavateľstvo Slza, Veľká Lomnica, r. 1993, s. 35 - 36.

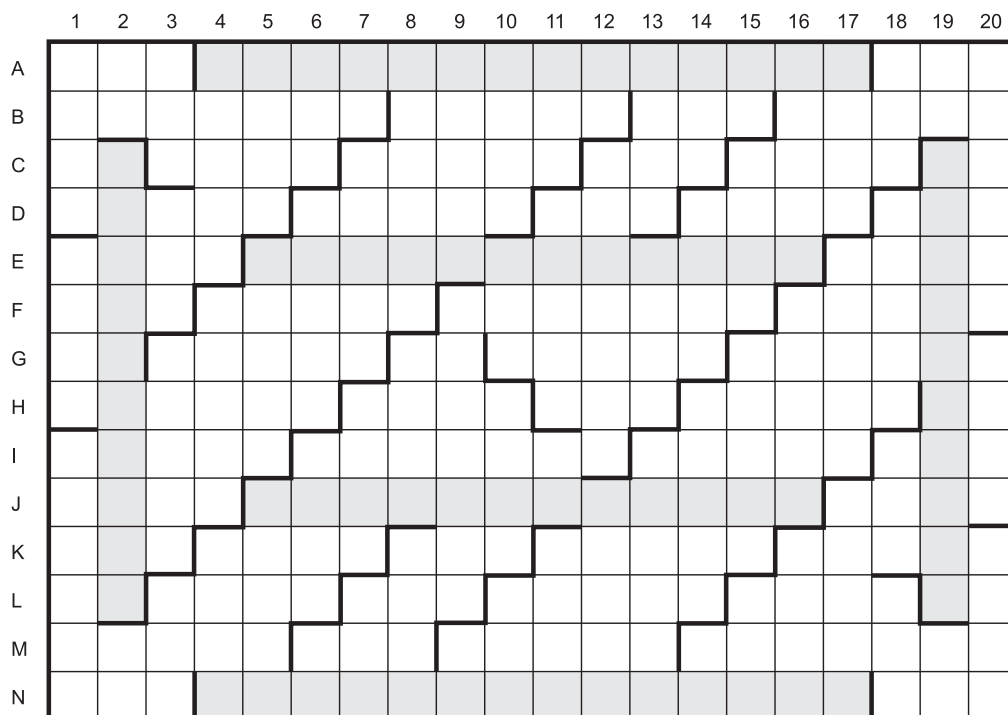

Prvý odznak JAMES-u. Ústredným motívom sa stala veža v oblasti masívu Gerlachovského štítu, ktorú po prvý raz preliezli 15. júla 1923 siedmi horolezci vrátane Františka Liptáka. Pomenovali ju veža JAMES. Aktéri výstupu vežu odfotovali a požiadali zástupcov pražskej firmy Svoboda, aby vytvorili vhodný grafický návrh odznaku. Prvých sto odznakov vyrobili a rozdali všetkým členom spolku ešte v roku 1923. Okrem veže je tam vyobrazený aj pamätný dátum 14. VIII. 1921. Ako uviedol František Lipták, grafický návrh odznaku je z dielne Róberta Vosyku.

Křížovka

Anton Hajovský

Kmeťov vodopád padá z (*tajnička 1*) doliny už v lesnom prostredí. Je vysoký približne 80 metrov a býva označovaný za najvyšší vodopád vo Vysokých Tatrách. Nesie meno po Andrejovi Kmeťovi (1841 – 1908), známom slovenskom národovcovi, botanikovi a spoluzakladateľovi Slovenského (*tajnička 2*) v Martine. Autorom názvu je (*tajnička 3*) v prvom sprievodcovi po Tatrách (1911), ktorý vyšiel v slovenčine. K vodopádu sa dostanete Kôprovou dolinou buď (*tajnička 4*) po žltej, zelenej a modrej značke, alebo z (*tajnička 5*) po červenej a modrej značke. Touto trasou je to pre turistov bližšie, avšak pre cyklistov odporúčame využiť trasu (*tajnička 6*), odkiaľ vedie cyklistický chodník.

Legenda

Vodorovne: A. Príbytky včiel – *tajnička 5* – meno Ivana. – B. Nekričte – draselná soľ – had z Knihy džunglí – Ježišov priateľ. – C. Predložka – opáčenje – menší dom – cestovný doklad – prirodzený úbytok hmotnosti – New York. – D. Podstavec – múčnik – stredoveká pliaga – popolnica – Slovenské elektromontážne závody. – E. Lyžiarsky vosk – *tajnička 3* – zariadenie na vykladanie áut z vagónov prúdom vody. – F. Zahrotená žrd – zátkovina – nepracujú – predstaviteľ Winnetoua. – G. A podobne – výtvarná technika – EČV Košíc – kazil – odvedenec na vojnu. – H. Prvá – priehľadná tekutina – Local Key Distribution – ťažké kladivá – kartový výraz. –

I. Osol – očaria – posielalo – skratka svetovej organizácie. – J. Obar, po česky – *tajnička 4 a 6* – malá strednica. – K. Nízka drevina – veľká mucha – prvá časť zložených slov s významom nos, nosový – zdanlivo – plúžim. – L. Citoslovce prekvapenia – chuť – solmizačná slabika – meno Zoltána – nemecký sochár – osobné zámeno. – M. Naberaný pásik látky – American Trans Air – rozmočená hlina – primnoho. – N. Akože – *tajnička 2* – prezent.

Zvisle: 1. Násilné odvlčenie – zomri (expr.) – patriaca nepriateľovi. – 2. EČV Levoče – *druhá časť tajničky 1* – všetko v poriadku. – 3. Meno Erika – usadenina – značka plynových pištolí – kráčalo. – 4. Skoro – nepríjemný hmyz – štát v Ázii. – 5. Vytrhával – zadný zub cicavcov – pozývaná. – 6. Oddelenie technickej kontroly – stará perzská minca – rub – značka argónu. – 7. Prezývka Guevara – pridaj – vzhodenie – základná číslovka. – 8. Združenie – bodná zbraň – cesta po anglicky. – 9. Meno Maštalíra – nedorazil – EČV Bánovci nad Bebravou. – 10. Unikni – kŕmim sa – rumunský maliar – nekvalitné. – 11. Klub v Dunajskej Stredě – ázijský jeleň – v, vo (lek.) – bývalý francúzsky tenista (Yanick, *1960). – 12. Náčelník štábu – druh plavidla – premet. – 13. Naše vydavateľstvo – obec pri Štúrove – skáčuc. – 14. Doba – vyrobil ihlou – mlieko, po česky – poštový úrad. – 15. Dvojhľaska – balkánska rieka – blaženosť – francúzska

riečka. – 16. Poľské umelé vlákno – vyčnievajúca skala – vlastné ose. – 17. Svadobná kvetina – múza ľúbostnej poézie – rázovitý kraj. – 18. Cudzia predpona (rovnaký) – výlučky z úst – stredové priamky – včelí produkt. – 19. Vojenská akadémia – *prvá časť tajničky 1* – aha. – 20. Japonský plesňový syr – hodnota – sopečný kráter.

Pomôcky: Aman – Kirán – Oryzae.

Znenie tajničiek posielajte poštou alebo e-mailom na adresu redakcie uvedenú v tiráži **do 31. augusta 2021**. Zapojením sa do súťaže účastník súhlasí so spracovaním svojich osobných údajov, ktoré poskytne redakcii na účely vyhodnotenia súťaže a zverejnenia výhercu v časopise. Súhlas so spracovaním osobných údajov trvá, kým trvá účel ich spracovania. ◀

Komu pôjde výhra?

Správne riešenia tajničiek z čísla 2/2021 mali znieť: 1. universae, 2. lazarretoch, 3. plúcna TBC, 4. Hubkocov, 5. penzijného ústavu, 6. kúpeľov, 7. sanatórií. Do redakcie sme dostali 45 odpovedí, spomedzi ktorých nebola úplne správna iba jediná. Pri žrebovaní sa šťastie usmialo na **Lýdiu Beňovú z Hornej Trnávky**, ktorá od nás získava publikáciu Tatrské doliny v zrkadlení času z Vydavateľstva IB Vysoké Tatry. Srdečne blahoželáme!

Milí priatelia Tatier,

fotohádanka z čísla 2/2021 priniesla veľkú toleranciu správnej odpovede. V podstate stačilo trafiť názov čokolovky, čo bolo, ba dokonca aj nebolo, na zasneženej fotke. Tolerancia inšpiruje, vďaka čomu prišlo do redakcie viac ako štyridsať odpovedí. Drvivá väčšina z nich je správna. To je tiež ovocím veľkej tolerancie – neuzurpuje si patent na rozum, ale snaží sa za každých okolností hľadať mosty spoločnej pravdy. Tolerancii sa musíme stále učiť.

Ono krásne ráno som sa naozaj ocitol v Sedielku. So svojou nadmorskou výškou 2 376 m n. m. je najvyššie položeným turisticky dostupným sedlom vo Vysokých Tatrách. Nachádza sa v hlavnom hrebeni medzi Malým Ladovým štítom a Širokou vežou, ktorej východná stena vyplňa pravú časť záberu. Z Malej Studenej doliny sa naň dostaneme strmými serpentínami v spevnenom sutinovom žľabe. V zime tento žľab predstavuje jednu zo skialpinistických lahôdok v okolí Téryho chaty. So sklonom medzi 30° až 40° je však pomerne náchylný na lavíny, najmä pri prevládajúcom severnom vetre. Práve za takýchto okolností sa pod Sedielkom odohrala jedna kuriózna záchranka.

Posledné zimy akosi často „nadsľuhujú“. Počas májovej víchrice nám podvečer na Téryho chatu zavolala pani, že jej manžel vyrazil ráno z Tatranskej Javoriny na lyžiach a doteraz sa neozýva. Mal v pláne prejsť cez Sedielko a pokračovať do Starého Smokovca. S kolegom sme ihneď vyrazili obhliadnuť terén. V žľabe pod Sedielkom bola padnutá lavína a zúriaci severák previeval ďalšie masy snehu do horných partií. Vydal som sa relatívne bezpečným rebrom vpravo hore do sedla, zatiaľ čo mi kolega kryl dole chrbát. Na vrcholovom preveji som našiel zárezy od lyží. V očakávaní najhoršieho som prepol lavínový vyhľadávač na príjem a začal pomaly zostupovať po vlastných stopách. Po pár minútach začal prístroj lokalizovať signál niekde uprostred žľabu. Nemal som odvahu doň vstúpiť, tak som sa urýchlil presunul za kolegom, dohodnúť ďalší postup. Spolu sme ešte raz overili údaj z vyhľadávača, ktorý ukazoval na to isté miesto. Vec sme oznámili horskej službe a v neutíchajúcej víchrici sme sa bezmocní vrátili späť na chatu. Ako sme sa pri zakúrenom krbe odstrojovali, začal lavínový prístroj opäť lokalizovať „obeť“ lavíny. Tu už niečo nesedelo. Metódou pokus a omyl sme našli zdroj vysielaného signálu. Bol ním môj mobil. Medzitým sa nám ozvali aj „horskáči“, že stratený manžel sa našiel. Je v poriadku. Príbeh mal šťastný koniec. A ponaučenie? Pri lavínovom nešťastí radšej úplne vypnite svoje mobily, lebo odporúčaná vzdialenosť 50 centimetrov

Fotohádanka

Martin Maličký

od lavínového prístroja môže byť v praxi dosť iluzórna...

Milí čitatelia, cítim urazený pohľad Prostredného hrotu, ktorý fotke dominuje. Ako to, že som ho zatiaľ vo výklade odignoroval? Takže výsosť, mocný vládca Prostredného hrebeňa, nadišlo vašich päť minút slávy. ☺ Prvá zmienka o Prostrednom hrote pochádza z roku 1412. V starom latinskom dokumente má názov *Kalberk*, čiže „Holý vrch“. Dnešný názov sa v nemeckom znení *Mittel Grat* po prvý raz objavuje v roku 1830 v cestopisnom diele nemeckého geografa Albrechta Sydowa. Ako prvý naň vystúpil v roku 1876 vtedy 20-ročný lekár Edmund Téry v sprievode vodcu Jána Stilla a ďalších dvoch spoločníkov. Z Malej Studenej doliny ich široká roklina dovedla do Sedla pred Prostredným. Odtiaľ obišli ostrý hrebeň z juhu a čoskoro dosiahli vrchol. Po víťaznom výstrele z pušky vložili do fľaše od šampanského správu o výstupe a nad fľašou postavili pyramídu zo skál. Zostupovali tou istou roklinou, ktorá v súčasnosti nesie názov Stillov žľab. Do novších tatranských dejín sa Prostredný hrot zapísal najmä vďaka svojej SV stene. Tento 300 metrov vysoký kameňolom je skutočnou výzvou. Odohralo sa tu niekoľko výpadkov s obrovskými voľnými lokrami. Ba nelietajú tu len „kredence“, ale celé časti steny. V novšej histórii sú známe najmä dva zosuvy steny. Jeden v roku 1938 a druhý je z leta 1986. Vtedy sa na turistický chodník v Hangu zrútila takmer tridsaťmetrová veža, cez ktorú viedla *direttissima* z roku 1962. Lezcom sa pri každom novom preleze zdalo, že prekrok z vežičky do steny je čoraz dlhší. Nebol to len pocit. Vežička sa sku-

točne odkláňala od steny. V spomínanom lete 1986 gravitácia bleskurýchle ukončila pomalé dielo poveternostných vplyvov. Našťastie sa to odohralo v noci, takže na chodníku nedošlo k žiadnym stratám na životoch.

Vážený čitateľ, panoramatický výhľad novej hádanky poskytuje široký výber končiarov, ktoré by ste mohli spoznať. Opäť nám postačí správne označenie ktoréhokoliev z nich. Skutoční odborníci môžu ešte bonusovo poslať aj názov vrchu, odkiaľ bola fotka zhotovená.

Svoje tipy posielajte poštou alebo e-mailom na adresu redakcie uvedenú v tiráži **do 31. augusta 2021**. Zapojením sa do súťaže účastník súhlasí so spracovaním svojich osobných údajov, ktoré poskytne redakcii na účely vyhodnotenia súťaže a zverejnenia výhercu v časopise. Súhlas so spracovaním osobných údajov trvá, kým trvá účel ich spracovania. ◀

Kto dostane knihu?

Na fotohádanku z čísla 2/2021 si trúfalo odpovedať 44 čitateľov a len dvaja sa ne-trafili správne. Snímka bola exponovaná zo Sedielka a spomedzi štítov, ktoré vidno na zábere, sa v odpovediach najčastejšie skloňoval Prostredný hrot. Okrem neho však na fotografii vidno aj Malý hrot, Žltú vežu, Priečnu vežu a SV stenu Širokej veže. Knihu Príbehy zemepisných názvov Vysokých Tatier z pera tatranského historika Ivana Bohuša st., ktorú vydal spolu so synom, posielame **Františkovi Lípovi zo Šumperka**. Srdečne blahoželáme!

